

EUR MEDITERRANEAN

Nr. 2
Dhjetor 2011

SAMITI I G-20 NË KANË – KRIZA E BORXHEVE DHE GREQIA 7

NDIKIMI I KRIZËS FINANCIARE NË VENDET E EVROPËS JUGLINDORE 14

NGA “DEMONË” NË KONKURRENTË: MIGRIMI I SHQIPTARËVE
SI NJË LLOJ I RI I MIGRIMIT NDËRKOMBËTAR 53

PËRQASJE TEORIKE E DIPLOMACISË KULTURORE. A MUND TË KETË SHQIPËRIA
NJË DIPLOMACI KULTURORE REZULTATIVE?.....74

DEMOKRATIZIM PERMES SOCIALIZIMIT TË NORMAVE NDËRKOMBËTARE TË TË
DREJTAVE TE NJERIUT IMPLIKIME PËR POLITIKAT E BE NË MESDHEUT JUGOR
NË KONTEKSTIN E PRANVERËS ARABE 83

BOTIM I UNIVERSITETIT MESDHETAR TË SHQIPËRISË

EUROMEDITERRANEAN

Revistë periodike shkencore

2

Dhjetor 2011

Tiranë, Dhjetor 2011

© UMSH PRESS

EUROMEDITERRANEAN

Revistë shkencore

Botim i UNIVERSITETIT MESDHETAR TË SHQIPËRISË

Nën Drejtimin e Akad.Asoc. Prof. Dr Anastas ANGJELI

Bordi i Nderit

Prof.Dr.Arben Puto

Prof.Dr.Artistotel Pano

Prof.Dr.Sabah Hilmija

Prof.Dr.Iliria Kristo

Prof.Dr.Emin Riza

Prof.Dr.Vasil Tole

Bordi Drejtues-Shkencor -Editorial

Kryetar

Prof.Dr.ANASTAS ANGJELI

Akademik i Asoc.

Anëtarë

Prof.Dr.Kosta Bajraba

Prof.Dr Ilia Kristo

Prof.Dr. Esmeralda Uruçi

Prof.Dr. Stefan Çapaliku

MA. Ben Blushi

Prof.Asoc. Mimoza Manxhari

Prof.Dr.Orfea Dhuci

Dr. Hysen Çela

Dr. Altin Hoti

Dr. Fatos Ibrahim

Dr.Skender Demaliaj

MA. Gjergj Teneqexhi

MA. Ardian Petollari

MA. Nevila Rama

MA Jona MARASHI

MA. Ilir Aliaj

MA.Besnik Leskaj

MA. Kriton Kuci

MA. Etleva Vertopi

MA.Merita Myftari

MA. Emilio Cika

Kryeredaktor

MA. Ilir HEBOVIIJA

Redaktorë Shkencore

MA.Nevila RAMA

MA.Kriton KUÇI

Kopertina Quick Advertise

Faqesja: Dafina Stojko

© UMSH PRESS

Shtypyr: GEER, 2011

PËRMBAJTJA

I. EKONOMI - FINANACË - AUDITIM

(Kriza globale. Kriza e borxheve në Eurozonë - Ndikimet)

SAMITI I G-20 NË KANË - KRIZA E BORXHEVE DHE GREQIA

Anastas ANGJELI -Rektor i Universitetit Mesdhetar të Shqipërisë 7

NDIKIMI I KRIZËS FINANCIARE NË VENDET E EVROPËS JUGLINDORE

Esmeralda URUÇI

Zv.Rektore, Universiteti Aleksandër Moisiu” Durrës, Shqipëri 14

KRIZA GLOBALE DHE IMPAKTI I SAJ NE NDERTIM

Illir HEBOVIJA 26

KRIZA E BORXHEVE GREKE DHE INVESTIMET E HUAJA

DIREKTE NE SHQIPERI

Altin HOTI

Universiteti Mesdhetar i Shqiperise..... 35

PER NJE KONTROLL TE BRENDSEHEM ME EFIKAS

Greta ANGJELI

Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë

Jona MARASHI

Simmons College, Boston..... 41

II. BE - POLITIKË - DIPLOMACI - TË DREJTAT E NJERIUT

(Politikat e BE-së, Politika ndërballkanike, diplomacia kulturore.

Migrimi, të drejtat e njeriut, Pranvera Arabe)

NGA “DEMONË” NË KONKURRENTË: MIGRIMI I SHQIPTARËVE

SI NJË LLOJ I RI I MIGRIMIT NDËRKOMBËTAR

Kosta BARJABA

Dekan i Fakultetit të Shkencave Politike dhe Administratës Publike

Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë 53

**NACIONALIZMI - FAKTOR DESTRUKTIV NE MARREDHENIET
NDERBALLKANIKE GJATE LUFTES SE FTOHTE**

Nevila RAMA

Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë 63

**PËRQASJE TEORIKE E DIPLOMACISË KULTURORE. A MUND TË KETË
SHQIPËRIA NJË DIPLOMACI KULTURORE REZULTATIVE?**

Kriton KUCI

Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë 74

**DEMOKRATIZIM PERMES SOCIALIZIMIT TË NORMAVE NDËRKOMBËTARE
TË TË DREJTAVE TE NJERIUT IMPLIKIME PËR POLITIKAT E BE NË
MESDHEUT JUGOR NË KONTEKSTIN E PRANVERËS ARABE**

Marsel CAPI

Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë 83

**POLITIKA E JASHTME DHE E SIGURISË SË PËRBASHKËT TË BASHKIMIT
EUROPIAN BASHKIMI EUROPIAN: FUQI POLITIKE APO USHTARAKE**

Emilio CIKA

Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë 95

SIRIA - REBUSI ME I VESHTIRE ARAB

Ilir KULLA

Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë 105

I.
EKONOMI - FINANACË - AUDITIM

**(Kriza globale. Kriza e borxheve
në Eurozonë - Ndikimet)**

SAMITI I G-20 NË KANË – KRIZA E BORXHEVE DHE GREQIA

Anastas ANGJELI

Rektor i Universitetit Mesdhetar të Shqipërisë

ABSTRACT

In this article, the author focuses on the important decisions of the G 20 Summit held in Cannes on 3-4 November. These decisions are expected to have an impact on economic, political and social developments worldwide but especially in the Eurozone countries and above all in Greece and Italy. The article analyzes the political situation and developments of a short period (between Brussels and the Summit of Cannes) and subsequently analyzes the measures taken at the Summit and in particular the importance that G 20 leaders gave to the strategy for growth and employment.

Keywords: G 20, summit, anti crisis measures, strategy, economic growth, employment.

“Objektiva përfundimtare është të sigurohet më shumë punë për qytetarët, të promovohet përfshirja sociale në të gjitha vendet, si dhe të nxitet zhvillimi dhe ulja e varfërisë, vecanërisht në vendet më pak të zhvilluara në mbarë botën.”

Duket se Samiti i BE-se që përfundoi në 27 Tetor në Bruksel, megjithë vendimet e rëndësishme që mori (paketa e masave për rikapitalizimin e bankave, forcimi i fondit europian të stabilitetit financiar -FESF, kontribut më të madh të sektorit privat, program i ri i ndihmës për Greqinë), u fut në vështirësi të paparashikuara për shkak të nismës së Kryeministrit Grek

Papandreu, për zhvillimin e një referendumi popullor për miratimin e këtyre masave dhe zbatimin e tyre. Eurozona u “shkund” përsëri, tregjet financiare u tronditën dhe bursat evropiane shënuan ulje të ndjeshme, lideret evropianë u “zemëruan”. Tronditja e tregjeve erdhi si rezultat i tmerrit të investitorëve se Greqia mund të dalë nga monedha e përbashkët duke shpallur defoltin. Dy nisma të menjëhershme u ndërmorrën, Samiti i G-20 që u mbledh dhe zhvilloi punimet në Kanë të Francës dhe Samiti SHBA-BE që pritet të zhvillohet në 28 Nëntor në Washington DC. Pra në harkun kohor të një muaji tre Samite. Në qendër të tyre kriza e borxheve dhe situata në Greqi. Por çfarë ndodhi?

Zhvillimet e reja. Një javë mes Samitit të Brukselit dhe atij të Kanës.

Vetëm një javë nga përfundimi i Samitit të BE-së në Bruksel (27 Tetor), ngjarjet e rrokullisen me shpejtësi, situata u tensionua, kriza po rikërcënon. Presidenti i BQE (Banka Qëndrore Evropiane) Jean -Claude Trichet dha dorëheqjen (perfundoi mandatin) dhe u zëvendësua nga Mario Dragi. Ndërkaq ditë më parë Organizata Ndërkombëtare e Punës paralajmëroi rrezikun që i kanoset ekonomisë globale dhe vecanërisht eurozonës edhe për vitin 2012, recesion ekonomik, rritje e papunësisë, mundësi të rritjes së trazirave sociale në këto vende. Ndërsa nënismës së Kryeministrit Grek Papandreu, për zhvillimin e një referendumi popullor për miratimin e marrëveshjes BE për “qethjen” 50 % të borxhit grek, drejtuesit më të lartë të BE-së dhe Germania e Franca ju përgjigjen duke kërkuar një takim kritik me Greqinë dhe “TOP-Institucionet Financiare Evropiane”, para Samitit të G20 dhe vendeve në zhvillim, që u mbajt në Kanë të Francës.

Presidenti Sarkozy ka qenë ai që ka shpallur këtë takim emergjent pas vendimit të qeverisë. Sarkozy deklaroi para fillimit të Samitit të G 20 se zgjidhja e problemit mund të arrihet me një marrëveshje të gjerë të kontinentit, ndoshta duke lënë të gjerë mundësinë e vendeve jashtë Eurozones.

Hapja e Samitit me takimin (darkë pune) mes Presidentit Francez Sarkozy, Kancelares gjermane Merkel, Presidentit të BE Rompuy, presidentit të KE-se Barroso, drejtueses më të lartë të FMN Langard, shefit të ri të BQE Dragi, dhe Kryeministrit grek Papandreu u parapri me një deklaratë shumë të shkurtër por të “prerë” të presidentit të KE Barroso thelbi i së cilës ishte më tepër një thirrje drejtuar Greqisë për unitet kombëtar dhe mbeshtetje për zbatimin e marrëveshjes së BE-së (të 27 Tetorit) për reduktimin 50 % të borxhit grek. Me takimin (6+1) u hap sipari i i Samitit të G-20.

Çfarë diskutoi dhe vendosi samiti i G-20.

Në qendër të punimeve të këtij Samiti ishin kriza globale, kriza e borxheve në Eurozonë dhe Greqia. Më konkretisht çështjet që ishin në rend të ditës dhe u diskutuan ishin:

1. Situata ekonomike globale (Plan veprimi për rritje dhe punësim¹). 2. Reformimi i Sistemit Monetar Ndërkombëtar. 3. Qeverisje globale. 4. Lufta kundër korrupsionit. 5. Rregullimi financiar²

Pas diskutimit dy ditë liderët politik të shteteve më të fuqishme të botës prodhuan një “plan veprimesh” për forcimin e rritjes ekonomike dhe për të ribalancuar ekonominë globale.

Fundi i Samitit pati premtime të shumta nga liderët për të punuar bashkë përballë sfidave ekonomike, që duhet të trajtohen në mënyra të ndryshme nga shtete të ndryshme. Sigurisht që kriza e Eurozonës ishte në qendër të këtij Samiti. Presidenti francez Sarkozy në konferencën për shtyp deklaroi se “Ne do të mbrojmë Evropën dhe Euron.” Ai deklaroi në vazhdim se G20 ra dakord për rritjen e fondeve të FMN dhe se vendimet për hapat që do të merren në këtë drejtim do të vendosen deri në shkurt. Me kete vendim, Liderët shpresojnë se rritja e fondeve për FMN do të bëjë të mundur që ky institucion të ndihmojë vendet e Eurozonës, që kanë probleme si p.sh. Greqia, Italia, Spanja, Portugalia..

Z. Barroso deklaroi se shpreson që Greqia të qëndrojë në zonën Euro por se qëndrimi do të thotë që vendi të marrë përgjegjësitë e tij.

David Cameron deklaroi se FMN duhet të ketë burimet që i nevojiten sepse kjo gjë “është thelbësore për besimin dhe stabilitetin ekonomik”. Por në vazhdim ai ritheksoi se Britania e Madhe, nuk do të kontribuojë për shpëtimin e Euros.

Ne komunikatën zyrtare³, liderët e G20 mirëpritën planin e miratuar të liderëve Evropianë muajin e fundit për të trajtuar krizën e borxhit në Eurozone. Ata gjithashtu përshëndetën Italinë për pranimin e FMN, që të monitorojë progresin e reformave fiskale në vend.

Deklarata zyrtare e preku vetëm në mënyrë kalimtare Greqinë, e cila

1 The Cannes Action Plan for Growth and Jobs. Mund të gjendet në <http://www.g20-g8.com/g8-g20/english/for-the-press/news-releases/the-cannes-action-plan-for-growth-and-jobs.1556.html>

2 Cannes Summit Final Declaration. Mund të gjendet në <http://www.g20-g8.com/g8-g20/english/for-the-press/news-releases/cannes-summit-final-declaration.1557.html>

3 G20 Leaders Summit. Final Communiqué. Mund të gjendet në <http://www.g20-g8.com/g8-g20/english/for-the-press/news-releases/g20-leaders-summit-final-communique.1554.html>

shkaktoi një turbullirë para fillimit të samitit përmes shpalljes së një referendumi. G20 gjithashtu siguroi, që FMN ka resurse të mjaftshme për mbështetjen e ekonomive që zhyten në probleme financiare. Zyrtarët e SHBA në menyrë të vazhdueshme përsëritën, që FMN ka resurse të mjaftueshme për të arritur objektivat e saj, por rreziku në rritje për mundësitë e një defolti në Evropë e bën të nevojshme rritjen e kapacitetit të saj. Liderët u vunë detyra ministrave të financave të eksplorojnë “opsione të ndryshme” për të rritur fleksibilitetin e fondit, duke përfshirë kontributet bilaterale, përdorimin e të Drejtave Speciale të Tërheqjes (DTS) dhe krijimin e një fondi besimi për kontribute vullnetare.

Ndërkohe, plani i veprimeve është i përbërë nga një politike e gjerë direktivash për ekonominë globale, shumë nga të cilat u diskutuan nga anëtarët e G20. Ky plan, fillon me Evropën, pikërisht me implementimin e planit të 27 Tetorit, duke përfshirë clirimin e borxhit për Greqinë, kërkesat e reja të kapitalit rezervë të bankave si dhe krijimin e një “muri mbrojtës” më të fortë për të mbrojtur ekonominë të vulnerabël të Eurozonës.

Për të siguruar një ringritje të balancuar globale, G20 u bëri thirrje ekonomive të zhvilluara të vazhdojnë me programet e konsolidimit “të duhur” fiskal.

Presidenti i Shteteve të Bashkuara ra dakort të mbështesë ekonominë e tyre përmes investimeve qeveritare, reformave të taksave dhe programeve të krijimit të vendeve të punës. Në të njëjtën kohë, qeveria e SHBA do të vazhdojë të ndërmarrë hapat për të shkurtuar deficitin dhe ulur borxhin përmes programit të saj “afatmesëm të konsolidimit fiskal”.

Vendet e G20 që kanë teprica të mëdha të buxhetit, si Kina, “do të ndërmarrin masa për të mbështetur kërkesën e brendshme” sipas planit. Kina gjithashtu ka rënë dakort të bejë lëshime lidhur me “konvertueshmërinë graduale” të monedhës së saj, dhe do të zbusë kursin me të cilin ajo akumulon rezerva.

Por cilat ishin më konkretisht çështjet më të rëndësishme të deklaratës përfundimtare të G 20?

Në mënyrë të përmbledhur ato kanë të bëjnë me :

-Vendimin për të mbështetur FMN dhe për të rritur fondet e tij nqse është e nevojshme. *(Ne do të sigurojmë që FMN të vazhdon të ketë burime në mënyrë që të luajë rolin e saj sistematik për të mirën e të gjithë anëtarëve të saj, duke u mbështetur në burime të konsiderueshme që ne kemi mobilizuar tashmë që në Londër në 2009. Ne jemi të gatshëm për të siguruar burime shtesë të cilat mund të mobilizohen në kohën e duhur)*

-Përshëndetet ftesa që Italia i bën FMN për të monitoruar reformat e saj ekonomike. *(Ne mbështesim masat e paraqitura nga Italia në Samitin e Eurozonës dhe rënies dakord për monitorimin nga Komisioni Evropian. Në këtë kontekst, ne mirëpresim vendimin e Italisë për të ftuar FMN-së për të kryer një verifikim publik të zbatimit të politikës së saj në baza tremujore.)*

-Zotimin për të lëvizur më shpejt drejt një fleksibiliteti më të madh në kursin e këmbimit, por pa përmendur Kinën. *(Ne pohojmë angazhimin tonë për të lëvizur më shpejt drejt një sistemi të kursit të këmbimit më të determinuar nga tregu dhe rritjen e fleksibilitet të kursit të këmbimit për të pasqyruar bazat themelore ekonomike)*

-I bëhet thirrje vendeve me financa publike të forta për të ndërmarrë hapa për të rritur kërkesën e brendshme. *(Duke marrë parasysh rrethanat kombëtare, vendet ku financat publike mbeten të forta të angazhohen për të mbështetur kërkesën e brendshme në rast se kushtet ekonomike përkeqësohen.)*

-Përshëndetet plani i Eurozonës për të rivendosur besimin dhe stabilitetin financiar. *(Ne mirëpresim vendimet e liderëve europianë të 27 tetorit 2011 për të rivendosur qëndrueshmërinë e borxhit në Greqi, për të forcuar bankat evropiane, për të shmangur përhapjen e krizës, dhe për të vendosur themelet për reformën e qeverisjes fuqishme ekonomike në zonën Euro.)*

-Formimi i një task-force-je për punësimin e të rinjve. *(Ne jemi të vendosur për të forcuar dimensionin social të globalizimit. Ne fuqimisht besojmë se punësimi dhe përfshirja sociale duhet të jenë në qendër të veprimeve tona dhe politikat për të rikthyer rritjen ekonomike dhe besimin. Prandaj, ne vendosëm të formojmë një task force G20 e cilat do të ketë si prioritet punësimin e të rinjve.)*

Plan veprimi për rritje dhe punësim.

Samiti dëshmoi një ndërgjegjësim të lartë dhe e konsideroi të domosdoshme miratimin e një plan veprimi për rritje ekonomike dhe punësim si një shprehje e vullnetit për rritjen e dimensionit social të globalizimit.

Kjo sepse ekonomia globale ka hyrë në një fazë të re e të vështirë. Rritja globale është dobësuar, risqet janë rritur dhe besimi është venitur. Paqartësia mbi qëndrueshmërinë e niveleve të borxhit publik është rritur në disa ekonomi të zhvilluara, dhe ribalancimi i kërkesës nga sektori publik në atë privat dhe nga sektori i jashtëm në atë të brendshëm nuk është materializuar.

Ne Evropë rreziku i borxhit sovran për disa vende ka gjeneruar një dinamike të vështirë të rritjes së kostove të interesit dhe strese në sistemin e sektorit, të cilat po rëndojnë mbi besimin dhe aktivitetin real në Eurozone.

Rritja në zonën e Euros është tashmë planifikuar të jetë e dobët dhe papunësia më e lartë.

Në SHBA restaurimi i ekonomisë ka qenë në ritmet dhe nivelin që pritej. Reagimi i dëshiruar i kërkesës private nuk u materializua për shkak të kombinimit të një rritjeje të dobët të punës, korrektimit në proces të sektorit të banimit dhe rikrijimit të bilancit të financave të konsumatorëve. Me shumë siguri dhe vendosmëri për konsolidimin fiskal afatmesëm do të kontribuonte në forcimin e rritjes.

Edhe në tregjet në zhvillim, ka gjithashtu shenja të qarta të ngadalësimit të rritjes, pasi zhvillimet në ekonominë e zhvilluara filluan të ndihen në këto vende. Në disa prej tyre mbeten akoma risku i stabilitetit financiar dhe "mbinxehjes". Mungesa e fleksibilitetit të kursit të këmbimit në disa vende kufizon opsionet për të përballuar këto risqe.

Përballë këtyre sfidave, vendet e G20 ranë dakort të forcojnë politikën e kooperimit ndërkombëtar. Ato ranë dakort edhe mbi një Plan Veprimesh për të trajtuar cënueshmërinë afatshkurtër dhe për të forcuar bazat afatmesme të rritjes.

Gjithashtu, në Samit u shpreh vendosmëria për tu angazhuar në mbështetje të rivendosjes (recovery), të sigurimit të stabilitetit financiar dhe rivendosjes së besimit duke marrë një sërë masash konkrete.. Vetëm përmes veprimeve kolektive mbi të gjitha këto fronte mund të shkohet më afër një rritjeje më të fortë, më të qëndrueshme dhe më të balancuar. Objektiva përfundimtare është të sigurohet më shumë punë për qytetarët, të promovohet përfshirja sociale në të gjitha vendet, si dhe të nxitet zhvillimi dhe ulja e varfërisë, vecanërisht në vendet më pak të zhvilluara në mbarë botën. Ky objektiv do të realizohet përmes forcimit të bazave të rritjes afat mesme. Për këtë qëllim shihet si e domosdoshme që veprimet për të trajtuar riskun imediat të rigjallërimit të ekonomisë duhet të shoqërohen me reforma me bazë të gjerë dhe të qëndrueshme për të nxitur besimin, dhe rritur autputing global e krijuar vende pune. Reforma që do të lidhen me :

(1) zotimin për konsolidimin fiskal (2) zotimin për të nxitur kërkesën private në vendet me suficite koherente, dhe, kur është e duhur të zhvendosin kërkesën nga sektori publik në atë privat në vendet me deficite koherente (3) reforma strukturore për të shtuar rritjen ekonomike dhe hapjen e vendeve të reja të punës në të gjitha vendet e G20. (4) reforma për të forcuar sistemin financiar global dhe kombëtar (5) masat për të promovuar tregëtinë e hapur dhe investimet, duke kundërshtuar proteksionizmin në të gjitha format e tij. (6) veprimet për të nxitur zhvillimin.

Pas Samitit të G-20

Ndryshimet politike në vendet e prekura nga kriza pas samitit të G 20 qenë të rëndësishme. Papandreu u tërhoq nga kërkesa për referendum dhe megjithëse qeveria e tij mori votëbesimin e parlamentit hapi tjetër i tij ishte ti hapte rrugë diskutimeve me krerët e partive opozitare për krijimin e një qeverie të unitetit kombëtar, qeveri e cila mori drejtimin e vendit me kryeministër këtë rradhë, Loukas Papadhimos. Qeveria teknike do të miratojë masat e nevojshme për marrjen e kësteve të ndihmës ekonomike dhe do ta cojë vendin drejt zgjedhjeve të reja të cilat mund të zhvillohen në muajin shkurt. Ndikimi i vendimeve të Samitit u ndie edhe në Itali ku kryeministri Berluskoni dha dorëheqjen vetëm pasi parlamenti miratoi një sërë masash shtrenguese. Qeveria teknike me kryeministër Mario Montin do të ketë rolin e vështirë të vazhdojë me reformat dhe me masa më të forta shtrënguese që përfshijnë ndër të tjerash rritjen e moshës së pensionit si dhe uljen e shpenzimeve publike me synim nxjerrjen e Italisë nga kriza.

I rëndësishëm është fakti se vendimet dhe qëndrimet e Samitit G 20 në Kanë u rikonfirmuan fuqimisht edhe në Samitin SHBA-BE të mbajtur në Washington në datë 28 Nëntor. Në deklaratën finale të Samitit SHBA dhe BE e vunë përsëri theksin te bashkëpunimi i ngushtë i tyre me qëllim rritjen ekonomike, krijimin e vendeve të reja të punës, rritjen e stabilitetit financiar si dhe forcimin e themeleve për një rritje ekonomike të qëndrueshme.⁴ Gjithashtu me këtë deklaratë krijohet një Grup Pune i Niveli të Lartë për Punësimin dhe Rritjen Ekonomike nën kujdesin e Këshillit Ekonomik Transatlantik. Ky grup duhet të identifikojë mundësitë për forcimin e mëtejshëm të marrëdhënieve ekonomike, vecanërisht në lidhje me punësimin dhe rritjen ekonomike, ndërmjet SHBA dhe BE.⁵

Samiti G 20 në Kanë i dha një shtysë dhe një shpresë të re jo vetëm vendeve të Eurozonës të prekura nga kriza por BE-së në tërësi. Shpresë e cila u konfirmua rreth tre javë më vonë në Washington. Por shpresa në këtë rast duhet të shoqërohet me vendosmëri politike për të qenë një shpresë reale. Duket se Eurozona po përgatitet për ndryshime të mëdha. Le të presim...

4 Joint statement US-EU Summit. Mund të gjendet në : <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/28/joint-statement-us-eu-summit>

5 ibid

Bibliografia

- 1) C.I, Bradford, W. Lim (Ed) : Global Leadership in Transition. Making G20 More Effective and Responsive. Kore Development Institute and Brookings Institution. Washington, 2011.
- 2) P. Savona, J. J. Kirton, C. Oldani (Ed) : Global Financial Crisis. Global Impact and Solutions. Ashgate, England 2011.
- 3) R. Youngs : The EU role in world politics : a retreat from liberal internationalism. Routledge, New York, 2010.
- 4) P.J.J.Welfens, C. Ryan (Ed) : Financial Market Integration and Growth. Structural Change and Economic Dynamics in the European Union. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2011.
- 5) A.S.Alexandroff, A.F. Cooper (Ed) : Rising States, Rising Institutions. Challenges for Global Governance. Brookings Institutions Press, Baltimore, 2010.
- 6) **Final Communiqué of the Leaders** : <http://www.g20-g8.com/g8-g20/g20/english/for-the-press/news-releases/g20-leaders-summit-final-communiqué.1554.html>
- 7) **The Cannes Action Plan for Growth and Jobs** : <http://www.g20-g8.com/g8-g20/g20/english/for-the-press/news-releases/the-cannes-action-plan-for-growth-and-jobs.1556.html>
- 8) **Cannes Summit Final Declaration** : <http://www.g20-g8.com/g8-g20/g20/english/for-the-press/news-releases/cannes-summit-final-declaration.1557.html>
- 9) **The Development Working Group report** : http://www.g20-g8.com/g8-g20/root/bank_objects/20111028_REPORT_WG_DEVELOPMENT_vANG%5B1%5D.pdf
- 10) **Joint statement US-EU Summit** : <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/28/joint-statement-us-eu-summit>

NDIKIMI I KRIZËS FINANCIARE NË VENDET E EVROPËS JUGLINDORE

Esmeralda URUÇI

Zv.Rektore, Universiteti Aleksandër Moisiu" Durrës, Shqipëri

ABSTRAKT

The main purpose of this paper is to identify the impact that the global financial crisis has on the countries of Eastern Europe. It aims to offer some ideas and proposals in order to minimize the negative effects of this crisis and opportunities to get out of this situation. The economies affected by the financial crisis, especially in Eastern Europe, upon the recent years have implemented regulatory reforms in order to make easier recovery of the situation and create new jobs.

This is the main focus of this paper, which starts from the analysis of macroeconomic indicators, governance reforms, the IMF, World Bank, the Bank of Albania and economic analysts interested in this field.

Keywords: global crisis, savings, investment, economic growth.

1. Hyrje

"... unë besoj se gjërat e rëndësishme janë, si ka ndodhur kjo katastrofë, si mund të shërohen viktimat dhe si mund ta parandalojmë që të mos ndodhë përsëri."

Paul Krugman

Shpesh vihet re se investimi i suksesshëm kërkon që çdo investitor në tregjet financiare të supozojë çfarë do të bëjnë investitorët e tjerë. George Soros e quan këtë nevojë për të marrë me mend qëllimet e të tjerëve. Në të njëjtën mënyrë, Keynes i krahasoi tregjet financiare me një lojë konkurruese, në të cilën

çdo pjesëmarrës përpiqet të parashikojë cilin model do të konsiderojnë më të mirin pjesëmarrësit e tjerë.

Prandaj, krizat financiare shihen nganjëherë si një rreth vicioz në të cilin investitorët duhet të shmangin disa institucione, ose asete, sepse ata presin që edhe të tjerët të veprojnë kështu.

Një sfidë e re për të ardhmen do të jetë gjetja e burimeve të qëndrueshme për financimin e ekonomisë.

Lidhur me vendet e Evropës Juglindore, situata paraqitet e ndryshme nga ajo e ekonomive të zhvilluara për arsye se ata besojnë në zbatimin e politikave fiskale dhe monetare ekspansioniste. Gjatë krizës financiare, në aspektin e politikës monetare, vendet e Evropës Juglindore kanë qenë më të interesuara në mbajtjen e normave të larta të interesit dhe kontrollin administrativ të kreditimit, në mënyrë që të mbanin inflacionin nën kontroll dhe për të parandaluar flukset dalëse të kapitalit.¹

Ndikimi krizës në vendet e Evropës Juglindore

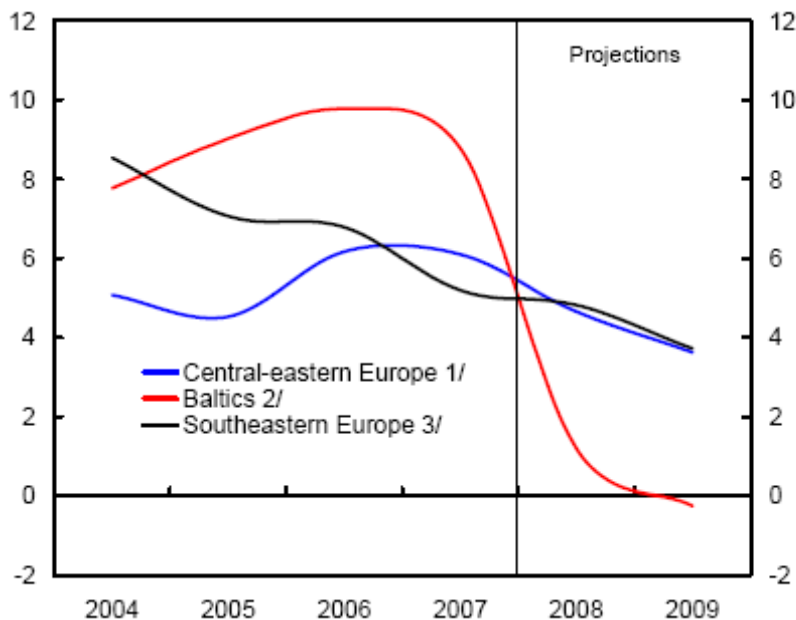
Kriza financiare globale, e cila filloi në mesin e vitit 2007 në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, vazhdon të përhaqet në ekonominë reale, duke çuar në rënie të prodhimit industrial, të tregtisë ndërkombëtare, të investimeve të huaja direkte dhe në rritje të nivelit të papunësisë në mbarë botën. Vendet e Evropës Juglindore janë prekur nga kriza ekonomike globale, duke u përballur me rënien e çmimeve të lëndëve të para apo me rënien e kërkesës për eksportet e tyre si rrjedhojë e shtrëngimit të kreditit dhe financimit të tregtisë në shumë vende të botës. Kjo është më e dukshme në vendet në zhillim të orientuar nga eksporti, e veçanërisht në ato që karakterizohen nga ekonomi të vogla vendase, ku rënia e kërkesës ndërkombëtare për produkte dhe shërbime ka çuar në rritjen e papunësisë.

Kjo është shoqëruar dhe me rënie të konsiderueshme në investimet e huaja direkte dhe në dërgesat e emigrantëve, si dhe një mungesë të përgjithshme likuiditeti. Reduktimi i vëllimit të tregtisë ndërkombëtare dhe investimeve të huaja direkte po kufizon perspektivat për zhvillim të këtyre vendeve. Në disa vende në zhvillim punëtorët po zhvendosen nga sektorët e orientuar nga eksporti drejt aktiviteteve më pak produktive. Gjithë këto efekte pritet të çojnë miliona njerëz në botë drejt varfërisë (UNCTAD, Maj 2009).

1 Besnik Fetaj, Izet Zeqiri, (2011) What kind of the macroeconomics tools should be used in the South East European countries during the economic crisis? mbajtur në Konferencën e shtatë Ndërkombëtare të ECPD, Milocer, Mali i Zi, 21-23 shtator 2011.

Grafiku në vijim na ofron një prezantim të tendencës së ritmeve të rritjes ekonomike në këta vende gjatë periudhës 2004-2009, ku dallohen qartë efektet ngadalësuese të krizës në ekonomitë e tyre.

Grafiku 1. Rritja në vendet në zhvillim të Europës

Burimi: FMN (2009)

Shkalla e ngadalësimit ekonomik nuk shfaqet njëloj në gjithë rajonin, kjo në varësi të shpëjtësisë së rritjes ekonomike të mëparshme, bilanceve përkatëse të llogarive korrente dhe qëndrueshmërisë së politikave përkatëse makroekonomike. Referuar FMN, duke filluar nga viti 2009, në Europën Qendrore dhe Lindore rritja ka rënë pak nën nivelin e tendencës së parashikuar. Më i përmbajtur ka qenë rajoni i Europës Juglindore, vendet e të cilit megjithatë kanë shfaqur shenja të theksuara ngadalësimi. Megjithatë, me përjashtim të Maqedonisë dhe Shqipërisë, norma e rritjes së PBB-së në vitin 2010 ka qenë më e vogël se në vitin 2008. Mund të thuhet që, pavarësisht se efektet e krizës financiare globale në vendet në zhvillim të Europës nuk janë ndjerë në ato përmasa si në vendet e zhvilluara, ajo ende përbën një risk kyç për perspektivën e ardhshme të ekonomisë së këtyre vendeve.

Integrimi i tregjeve financiare ka bërë që kriza të përhapej shumë shpejt,

duke ndikuar sistemin e kreditimit në ekonominë e tregut të lirë dhe duke e transformuar atë në një recesion në ekonominë botërore, gjë që ka ndikuar edhe vendet e Evropës Juglindore. Sot, pas katër vitesh të shenjave të krizës, ekonomia dhe tregu financiar botëror janë në një situatë më optimiste. Vendet e Evropës Juglindore po përballen me sfidat më të rënda, për shkak të mbështetjes së tyre kryesisht në flukset hyrëse të kapitalit dhe për shkak të disa dobësive të trashëguara në ekonomitë e tyre si dhe me rreziqet që lidhen me rënien e investimeve të huaja

Tabela 1. Indeksi I renditjes së "Doing Business, 2011"¹

	Renditja "Doing Business", 2009	Renditja "Doing Business", 2011 ¹
A.Vendet e Ballkanit Perendimor		
Shqipëria	89	82
Bosnia dhe Herzegovina	119	110
Kroacia	110	89
Maqedonia	69	36
Montenegro	77	65
Serbia	90	89
		36-110
B. Vendet anëtare të BE		
Bullgaria	42	51
Greqia	100	109
Hungaria	41	46
Rumania	45	56
Sllovenia	58	42
Total		42-109
EJL-total		

Burimi:Banka Botërore (2011), Doing Business Report.

Sa i përket sektorit finnciar, ekonomitë e Evropës Juglindore janë prekur nga kriza financiare, sepse aktivitetet e tyre bankare ishin të bazuara në modelet tradicionale.

Referuar Bankës së Shqipërisë, duke përjashtuar Greqinë, ekonomitë e rajonit kanë regjistruar ritme pozitive rritjeje të PBB-së gjatë vitit 2010.² Ndërkohë, aktiviteti ekonomik në Maqedoni, u rrit me ritme të moderuara, si pasojë e ritmit të ulët rritës të shpenzimeve për konsum dhe rënies së investimeve agregate. Ekonomia e Kosovës vlerësohet të jetë rritur me 4.6 për qind gjatë vitit 2010, krahasuar me vitin 2009. Në Kroaci, aktiviteti ekonomik shënoi tkurrje, krahasuar me vitin 2009, megjithatë, ekonomia kroate doli nga recesioni në tremujorin e tretë të vitit të kaluar. Kjo rritje erdhi nga rritja e eksporteve neto dhe rritja e lehtë e shpenzimeve konsumatore. Serbia shënoi rritje pozitive për vitin 2010, si pasojë e rritjes së eksporteve neto dhe e prodhimit industrial.

Normat vjetore të inflacionit kanë shënuar rritje vjetore në të gjitha vendet e rajonit përveç Kroacisë.

Tabela 2. Tregues ekonomikë për vendet e rajonit

Vendet	Ndryshimi I PBB-së		Inflacioni vjetor		Norma e papunësisë
	2009	2010	2009	2010	2010
Itali	-4.1	-5.1	-5.3	-9.1	-13.5
Greqi	-10.2	-16.6	-14.2	-12.7	-15
Maqedonia	-5.4	-5.3	-5.7	-7.6	-9.4
Serbi	-3.4	-6.9	-4	-7.2	-13.1
Kroaci		-6.8	-13.3	-29.3	-31.3
Turqi	-5.3	-6	-10.3	-15.3	-17.3
Kosovë	-5.2	-5.5	-5.9	-9.5	-14.8

Burimi: Banka e Shqipërisë (2010), Raporti Vjetor 2010.

Tendenca e inflacionit dhe vlera e tij

Indeksi i çmimeve të konsumit është rritur në disa vende, nepërmjet rritjes së çmimeve të ushqimeve dhe çmimeve të administruara të karburantit. Treguesit e inflacionit bazë janë rritur në një masë më të vogël, por disa vende akoma përballen me rreziqe të një raundi të dytë dhe me efekte të mëtejshme. Po kështu, Normat vjetore të inflacionit kanë shënuar rritje vjetore në të gjitha vendet e rajonit përveç Kroacisë.

2 Banka e Shqipërisë, Raporti Vjetor 2010, fq.17.

Deficiti i llogarisë korrente

Deficiti i llogarisë korrente në shuma të mëdha i të gjitha vendeve si dhe në rajonin e Evropës Juglindore është karakteristika kryesore për periudhën e vëzhguar. Paralelisht ajo sjell shqetësim të madh në politikën makroekonomike dhe në politikën monetare, si pasojë e tregtisë ndërkombëtare, të kursimeve dhe të investimeve.

Ndërsa në vitet e fundit është vënë re një tkurrje e deficitit fiskal në lidhje me PBB-në, por nga ana tjetër një rritje e konsiderueshme e deficitit të llogarisë korrente. Ky i fundit është bërë një burim shqetësimi i madh dhe pritet një ngadalësim i konsiderueshëm në flukset e kapitalit neto privat tek ato vende dhe më shumë gjasa ka në bankat e huaja.

Table 3. Bilanci i Llogarisë Korrente 1998-2009 në përqindje të PBB-së

	1998-2000	2001-2003	2004-2006	2007	2008	2009
A.Vendet e Ballkanit Perëndimor						
Shqipëria	-4.1	-5.1	-5.3	-9.1	-13.5	-11.3
Bosnia&H	-10.2	-16.6	-14.2	-12.7	-15	-9.3
Kroacia	-5.4	-5.3	-5.7	-7.6	-9.4	-6.5
Maqedonia	-3.4	-6.9	-4	-7.2	-13.1	-14.1
Montenegro		-6.8	-13.3	-29.3	-31.3	-23.2
Serbia	-5.3	-6	-10.3	-15.3	-17.3	-12.2
Total	-5.2	-5.5	-5.9	-9.5	-14.8	-10.4
B.Vendet anëtare të BE						
Bullgaria	-3.7	-4.5	-12.5	-25.1	-24.2	-12.3
Greqia	-4.7	-6.8	-8.1	-14.1	-14.4	-13.5
Hungaria	-8	-7	-7.8	-6.4	-7.8	-3.9
Rumania	-5.3	-4.9	-9.2	-13.9	-12.6	-7.5
Sllovenia	-2.3	-0.2	-2.3	-4.2	-5.9	-4
Total	-5	-5.5	-9.1	-14.3	-14.5	-9.2
EJL - total	-6	-5.5	-7.7	-12.2	-14.6	-9.5

Burimi: Tihomir Domazet, Negoslav Ostojic, Vladimir Stpetic, The region of South East Europe, në Proceedings of the Fifth ECPD International Conference, fq.292.

Për shkak të deficitit të lartë, të gjitha vendet e Evropës Juglindore kanë marrë një sërë masash dhe aktiviteteve si rritjen e prodhimit potencial nepërmjet punës dhe reformave në tregjet e produkteve, përmirësimin e qeverisjes. Megjithatë, deficitin i llogarisë korrente është në rritje të qëndrueshme në vendet e EJT, sic është treguar në tabelën 3. Ajo tregon bilancin e llogarisë korrente në përqindje të PBB-së në cdo vend.

Implikimet e deficitit të vazhdueshëm dhe në rritje në bilancin e pagesave të të gjitha vendeve të EJT janë të shumta. Këtu mund të përmendim faktin që konsumi vendas gjatë 11 viteve të vëzhguara ishte gjithmonë mbi mundësitë e tij të brendshme. Ky është rasti vecanërisht për Bosnjë Hercegovinën dhe Rumaninë.

Vendet e EJT, me përjashtim të Hungarisë shkojnë drejt një deficitit më të lartë llogarisë korrente, i cili tregon që kursimet janë më të vogla se investimet. Mbështetur në të dhënat e Fondit Monetar Ndërkombëtar, raporti i diferencës mes kursimeve dhe investimeve në përqindje të Prodhimit të Brendshëm Bruto, paraqitet si më poshtë:

Tabela 4. EJT: (S-I)/PBB in %

	2009	2010	2011
A. Vendet kandidate			
Shqipëria	-14	-9.2	-8
Bosnia dhe Herzegovina	-6.9	-5.5	-5.5
Kroacia	-5.3	-3.8	-4.7
Kosova	-18.6	-18.5	-18.2
Maqedonia	-7.2	-3.9	-4.4
Mali i Zi	-30.3	-17	-12
Serbia	-6.7	-9.6	-9.4
B. Vendet anëtare të BE			
Bullgaria	-9.5	-3	-3.1
Greqia	-11.2	-10.8	-7.7
Hungaria	0.2	0.5	0.7
Rumania	-4.5	-5.1	-5.4
Sllovenia	-1.5	-0.7	-0.7

Burimi: FMN (2011)

Investimet janë një nga çelësat kryesorë të rritjes ekonomike, të cilat përfshijnë shpenzimet si në kapitalin real ashtu edhe në kapitalin njerëzor. Për të siguruar rritjen e balancuar të PBB-së, ndër të tjera duhet të kemi një marrëdhënie të balancuar ndërmjet kursimeve dhe investime.

Vendet e SEE kanë shumë për të bërë deri në këtë drejtim, pasi normat e kursimeve kombëtare të tyre kanë mbetur shumë mbrapa shumicës së vendeve të BE. Për këtë duhet të ndërmerren masa për të nxitur kursimet dhe investimet vendase, që do të thotë përmirësimin e atraktivitetit të të bërit biznes në çdo vend, si dhe në rajon. Në fushën e politikës ekonomike kjo kërkon reformimin e politikës së përgjithshme ekonomike, përfshirë politikën fiskale, politika monetare si dhe reforma e taksave dhe rregulloreve të tregut të punës, ndërsa cështjes së pagave duhet t'u jepet prioritet në mënyrë që të ruhen vendet e punës si dhe të hapen vende të reja.

Duhet theksuar se se ka marrëdhënie shkakësore midis kursimeve dhe investimeve, dhe të ardhurave të disponueshme dhe pasuria konsiderohet si përcaktuesi kryesor i kursimeve. Megjithatë, marrëdhënia ndërmjet kursimeve dhe investimeve duhet konsideruar në çdo sektor. Kjo marrëdhënie paraqitet e ngjashme në vendet e Evropës Juglindore.

Dërgesat e emigrantëve si një mbështetje e konsiderueshme financiare

Një burim shumë i rëndësishëm për të gjitha vendet e EJT në financimin e deficitit të tregtisë së jashtme përbëjnë dërgesat e emigrantëve. Pavarësisht nga disa probleme metodike në vitet e mëparshme (disa vende nuk kanë raportuar të dhëna për remitancat në bilancin e pagesave në statistikat e FMN-së), raportet e viteve të fundit janë duke dhënë shifra më të sakta. Sidoqoftë, ngadalësimi i flukseve të remitancave përbën shqetësim për vendet e Evropës Juglindore. Tërësia e të dhënave është paraqitur në tabelën nr.4.

Tabela 4. Dërgesat e emigrantëve, 2000-2008 e (US\$ million)³

	2000	2004	2008	Index (2000=100)	Si % e PBB-së 2007
A. Vendet e Ballkanit Perëndimor					
Shqipëria	598	1160	1495	250	13.6
Bosnia&H	1595	1941	2735	171	17.8
Kroacia	641	1221	1602	250	2.7
Maqedonia	81	213	408	504	4.5
Serbia dhe Mali I Zi	1132	4129	5538	489	13.9
Total	4047	8664	11778	291	
B. Vendet anëtare të BE					
Bullgaria	58	1722	2634	4541	5.4
Greqia	2194	1242	2687	122	0.8
Hungaria	281	307	2946	1048	1.8
Rumania	96	132	9395	9786	5.1
Sllovenia	205	266	331	161	0.6
Total	2834	3669	17993	635	
EJL - total	6881	12333	29771	433	

Në mbyllje të këtij punimi, mund të themi që ekonomia e Shqipërisë prej 3 vitesh nuk po ecën me ritmin e zakonshëm. Ekonomia është shumë larg standardeve evropiane, larg konkurrueshmërisë së partnerëve dhe larg integritit real (jo vetëm formal) me vendet partnere të Bashkimit Evropian.³ Sipas parashikimeve të FMN-së, kriza ekonomike pritet që të prekë fuqimisht Shqipërinë. Shqipëria ka lidhje të forta me Greqinë dhe Italinë, jo vetëm tregtare, por edhe në tregun e punës dhe sistemin bankar. Këto të fundit mund të rezultojnë në pasoja substanciale, ku rreziku më i madh është ai i infektimit të sistemit bankar”.⁴ Borxhi i pashlyer në banka nga 3 për qind e totalit që ishte përpara krizës ka arritur në 18 për qind. Si rrjedhim, është domosdoshëmri që sistemi bankar duhet të përshtatet me kërkesat e reja të tregut.

³ Cani Sh. (2011), Mosveprimi është gjithashtu krim., Shekulli, 20 tetor 2011, fq.13.

⁴ FMN (2011)

Konkluzione

Edhe pse ka dallime midis vendeve të Evropës Juglindore ka edhe ngjashmëri:

Së pari, në nivel makroekonomik, kriza financiare manifestohet në zgjerimin e deficitit të jashtëm, bumit të jashtëzakonshëm të kredive dhe borxhit privat në rritje. Kreditimi në valutë të huaj për huamarrësit e pambrojtur ka luajtur një rol të veçantë vicioz.

Së dyti, në nivel rajoni, është vërejtur një ndarje në rritje midis vendeve që kanë rritje ekonomike dhe atyre në stanjacion.

Së treti, integrimi financiar shpesh ka tejkaluar zhvillimin institucional, duke përfshirë këtu edhe mbikëqyrjen ndërkufitare dhe parandalimin e krizës.

Problem themelor i rajonit është varësia e tij nga kapitali i huaj, në një kohë kur vendet e zhvilluara ishin prekur nga kriza. Si pasojë, tregjet në zhvillim të vendeve të Evropës Juglindore kanë qenë të prekur rëndë nga mospagesat e kredive, daljet jashtë vendit të kapitalit, si dhe krizat e monedhës që shoqëruan krizat bankare.

Pas tronditjes fillestare të tranzicionit për në ekonomitë e tregut dhe pas dy dekada të ristrukturimit, këto vende edhe një herë përballen me kostot e integrimit në tregjet globale të parregulluara.

Rekomandime

Vendet e Evropës Juglindore kanë për të treguar aftësinë e tyre për një model tërësor të ri rritjeje ekonomike, nepërmjet koordinimit fiskal dhe mbikëqyrës ndërkufitar me përfitimë për palët.

Të krijojnë kornizat efektive për parandalimin dhe zgjidhjen e krizës.

Të nënshkruajnë një Memorandum Mirëkuptimi mbi zgjidhjen e krizës dhe ndarjen e barrës të ngjashëm me memorandumin e nënshkruar në mes të vendeve nordike dhe vendeve Balltike.

Bibliografia

1. Bank of Albania (2008), *"Annual Report, 2008"*
2. Bank of Albania (2008), *"Declaration of the Bank of Albania: On the stability of the financial system in Albania during the second half of 2008 (March, 2009)"*, http://www.bankofalbania.org/web/DEKLARAT_E_BANKËS_SË_SHQIPËRISË_40641.php?kc=0,5,0,0,0
3. Bank of Albania (2009), *"Economic Bulletin"*, Vol. 12, No.2, March 2009.
4. Bank of Albania (2009), *"Declaration of the Monetary Policy for the second half of 2008"*
5. Bank of Albania (2008), *"Declaration of the Bank of Albania: On the stability of the financial system in Albania during the second half of 2009 (March, 2010)"*, http://www.bankofalbania.org/web/_
6. Boriçi Ardit, Diploma Thesis" *The global financial crisis and its effects in the world and the Albanian economy"* (September, 2009), pp 6
7. Domazet Tihomir, Negoslav Ostojic, Vladimir Stipetic (2009), *The region of south east Europe*, Brijuni, Croatia, October 2009.
8. Fetai Besnik (2009) *Global economic crisis and its effect upon economic and social development of the Balkans countries*, Fifth ECPD International Conference, Brioni Islands, Croatia, October 29-30, 2009.
9. IMF (2009), *"Country Report 09/73"*, February 2009.
10. Kiri, N (2009), *"The relationship between interest rates and prices of real estate"*, Diploma Thesis, University "Luigj Gurakuqi", Shkoder, July 2009, pp. 23.
11. Korda, V. (2009), *"To buy or not to buy a house noë?!"*, *Monitor Magazine*, (361), Tirana, 19 January 2009, pp. 27
12. Lushi U., (2009) *What is happen in World Financial Markets*, <http://qafirarnaut.wordpress.com/2008/10/01/cfare-po-ndodhe-ne-tregjet-financiare-boterore/>
13. Nuro A., (2009) <http://tsh.albemigrant.com/?c=120&a=1562>
14. Nurellari A., (2009) *Economic Crisis and the third road* <http://arkivi.peshkupauje.com/kriza-ekonomike-dhe-rruga-e-trete/2008/10/21/>
15. Scalera Francesco, Uruci Esmeralda, *The influence of business Climate on internalization strategies of Italian companies in Albania; Developments and Prospects*, International Conference Innovation and entrepreneurship-neë ventures and creative solutions, Tirana, Albania, April, 23-24, 2010.
16. Selmani B., (2009) *Financial Crisis*, Prishtina, Kosovo. http://myweb.tiscali.co.uk/kosovo/kriza_financiare_2008.html
17. Shehu, E., (2009) *"Treasury Bills increase"*, *Monitor Magazine*, (361), Tirana, 19 January 2009, pp.20.

18. Shehu, E., (2009) "The euro bang", *Monitor Magazine*, (361), Tirana, 19 January 2009, pp. 22.
19. Uruçi Esmeralda & Borici Albana, (2009) *The impact of the actual global crisis in the Albanian economy and business*, , in the Economic Policy and Global Recession, Volume 1, Belgrade, 2009. ISBN:978-86-403-1011-6
20. Uruçi Esmeralda & Borici Albana, (2009) *The Financial crisis, its dimensions and consequences in the world and the Albanian economy*, in the 2nd International Conference on European Studies (ICES 2009) "Political, Economic and Social Challenges of the Balkan Countries in the Process of European Integration", Proceedings book, november 2009. ISBN: 978-999-566-817-4
21. Uruçi Esmeralda, (2011) *The Financial crisis, its dimensions and consequences in the world and the Albanian economy*, nw Proceedings of the Sixth ECPD International Conference, fq.116-132.
22. Uruçi Esmeralda, (2011) The financial crisis requires a new strategy for the poverty, mbajtur në konferencën e shtatë ndërkombëtare të ECPD, Milocer, Mali i Zi, 21-23 tetor 2011.
23. Uruçi Esmeralda, Francesco Scalera, Besmira Uruçi, (2010) Global economic crisis and its impact on the economic growth of the Albanian economy, në Proceedings të Konferencës së 6te Ndërkombëtare të ASECU, 20-22 May 2010, Podgorica, Mali i Zi.
24. World Bank; (2009) Migration and Remittances, Factbook 2008, Washington, D.C.
25. World Economic Forum, Global Competitiveness Report, The Global Competitiveness Report Index 2009-2010 rankings of 133 countries.
26. World Bank Doing Business Report, 2009

(Footnotes)

- 1 World Bank, (2011) Doing Business Report, 2009 dhe Doing Business Report, 2011.
- 2 Domazet & al., 2009
- 3 World Bank; Migration and Remittances, Factbook 2008, Washington, D.C., 2009

KRIZA GLOBALE DHE IMPAKTI I SAJ NE NDERTIM

Ilir HEBOVIJA

ABSTRACT

The crisis in the construction industry if would not stop there would be feëer effects than is noë the industry itself but also the entire economy. Signals for such a crisis were clear and easily readable, but in most of the cases are either underestimated or considered only as internal problems of this industry or particular sectors of it ëithout effects on the economy. Recommendations that ëere suggested by the institutions of interest groups were fully coherence with the recommendations that the same interest groups made at the EU institutions or the respective countries. The reaction has been different, but ëhat distinguishes these approaches is essentially continuous refusal of a round table ëith stakeholders by the Albanian institutions

Industria e ndërtimit për shkak të strukturës së saj reflektoi e para efektet e krizës ekonomike botërore dhe rajonale. Shkëlqimi dhe ngritja e menjëhershme në vitet 2001-2007 nuk i lejoi shumë analistë dhe institucione financiare në vend ta reflektonin këtë rënie ne parashikimet e tyre. Ndërkohë që shqetësimi për rënien e kësaj industrie në vendet e BE-së u bë tepër i ndjeshëm dhe sinjalet e alarmit u vlerësuan edhe për shkak të peshës që zë kjo industri në këto vende.

Ndërtimi në Evropë

Shifrat kryesore

Investimet e vlerësuar në ndërtim (BE 27 - 2009): 1.173 miliard €

9,9% e PBB-së,

51,4% kapitalit bruto

3 milion ndërmarrjeve (BE 27), nga të cilat

95% janë të SME-ve me më pak se 20 dhe

93% me pak se 10 punëtorë

14,9 milionë punëtorë:

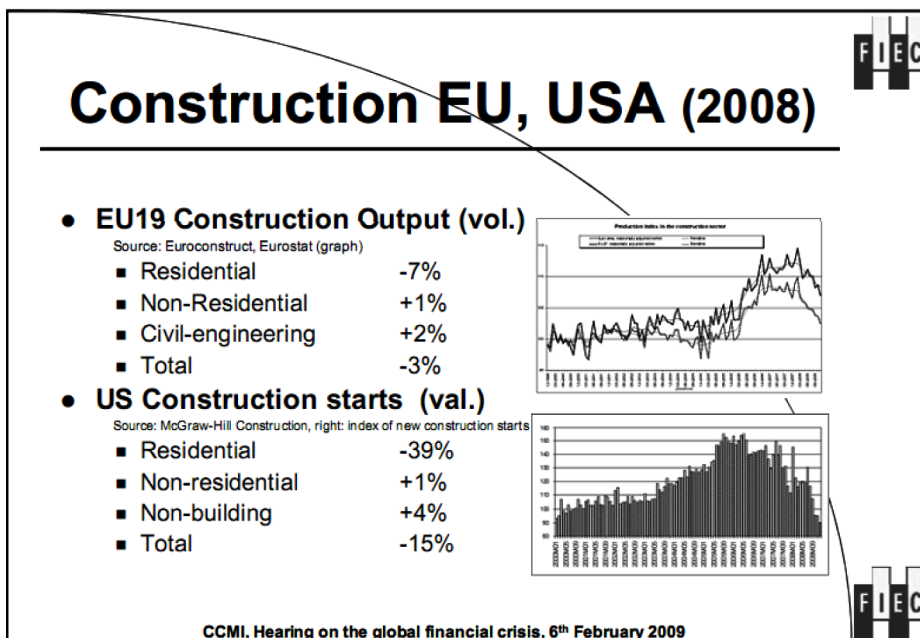
7,1% të punësimit total të Evropës

29,1% të punësimit industrial

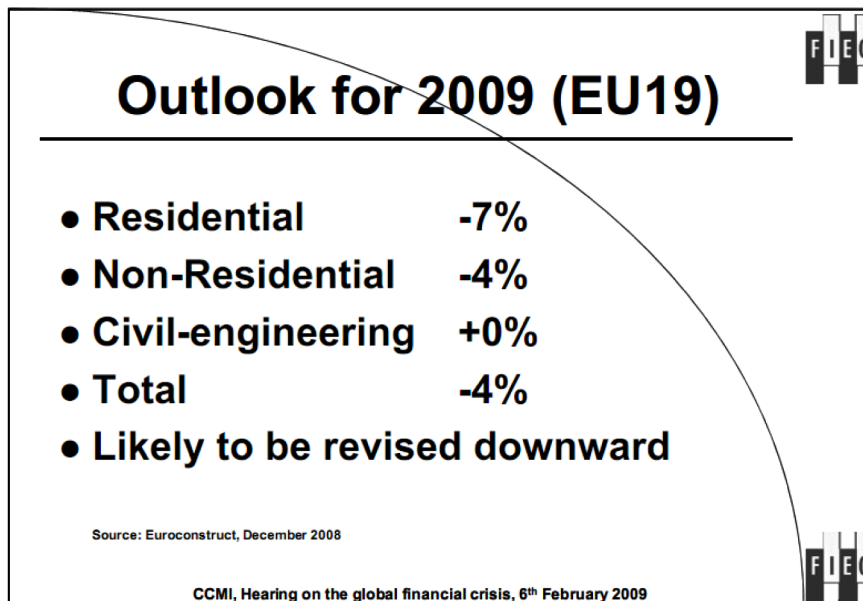
44,6 milion punëtorë në BE varen, drejtpërdrejt ose tërthorazi, në sektorin e ndërtimit

Punëdhënësi më i madh industrial në Evropë

Ndërtimi në SHBA dhe Evropë

Parashikimi për 2009

Por tanimë situata alarmante e ekonomisë dhe financave botërore po reflektohet gjithnjë e më ndjeshëm edhe në ekonomine reale të vendit. Kjo po vihet re në menyre teper evidente në renien e eksporteve, në uljen e remitancave të emigrantëve, tek kufizimi i kreditimit, në rënien e investimeve të huaja direkte masive në Shqipëri, në renien e ritmeve të rritjes ekonomike gjatë muajve të fundit, në vështirësitë e disa sektorëve e bizneseve për të rritur investimet dhe punësimin, në zhvlerësimin e lekut, etj.

Ka sinjale të dukshme se shumë biznese janë në vështirësi dhe po falimentojnë, se numuri i të papunëve në disa sektore të ekonomisë po rritet, etj. Mjafton të përmendim këtu për shembull vetëm faktin se gjatë vitit 2008 kanë mbyllur aktivitetin e tyre zyrtarisht mbi 700 biznese pa folur këtu për mijëra të tjera të cilët në fakt zyrtarisht nuk e kanë mbyllur aktivitetin por realisht nuk kanë kryer asnjë lek xhiro ekonomike ose shifra dekurajuese gjatë viteve 2008-2011. Numri i bizneseve që nuk kanë kryer asnjë lek xhiro ekonomike gjatë vitit 2008 është me të vertetë tronditës dhe një sinjal shumë i fortë e sinjifikativ se ekonomia jonë është tashmë pjesë e krizës. Ky numur arrin në mbi 30 përqind të numrit total të të gjithë bizneseve të regjistruara në shkallë vendi.

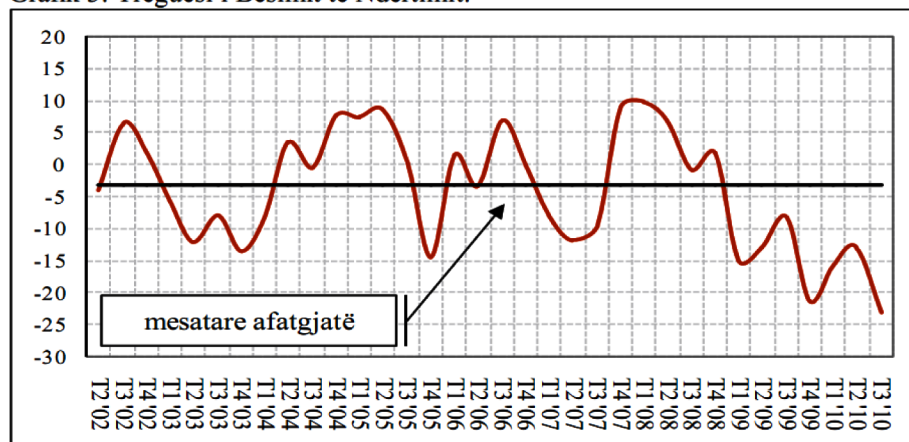
Vetëm në ndërtim, për shembull gjatë vitit 2008 nuk kanë kryer asnjë

leke xhiro (pra nuk kanë punuar fare) mbi 600 shoqëri ndërtimi nga rreth 2500 të tilla regjistruara në shkallë vendi. Nga ana tjetër, gjatë tremujorit të katërt të vitit 2008 shitjet kanë pësuar një rënie të dukshme në krahasim me tremujorin e tretë të po këtij viti. Viti 2010 gjithashtu shënoi ulje të ndjeshme të të ardhurave të këtij sektori e pasqyruar kjo tashmë edhe në vlerësimet statistikore të Bankës së Shqipërisë apo të INSTAT.

Sektori i ndërtimit

Treguesi i besimit të ndërtimit (TBN) ra me 10.2 pikë përqindjeje në tremujorin e tretë të vitit 2010, duke shënuar vlerën më të ulët historike prej -23.2 pikë përqindjeje. TBN qëndron 19.7 pikë përqindjeje poshtë mesatares afatgjatë të tij. Përkeqësimi i treguesit të agreguar është ndikuar nga rënia me pothuaj të njëjtën masë në të tre balancat përbërëse të tij. Vlerësimi i firmave ndërtuese për *situatën e prodhimit*, të *kërkesës* dhe të *punësimit*, pasi shfaqti shenja përmirësimi në tremujorin e dytë, pësoi rënie në tremujorin referues.

Grafik 3: Treguesi i Besimit të Ndërtimit.

Burimi: Vrojtimi i Besimit të Biznesit, Banka e Shqipërisë.

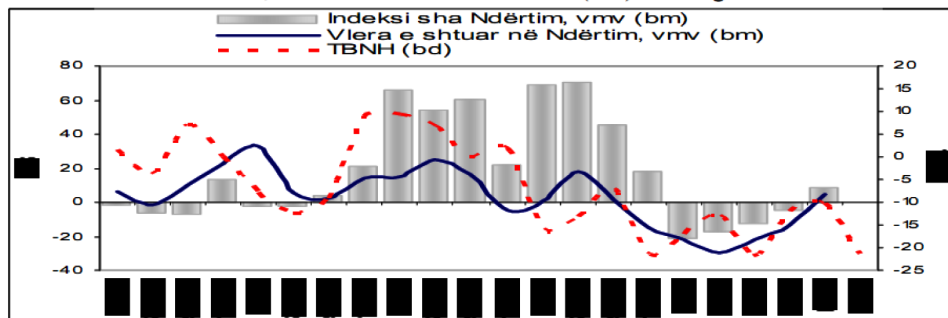
Gjendja e inventarëve ka mbetur pothuaj e pandryshuar në tremujorin e tretë të vitit 2010, bazuar në opinionet e bizneseve. Ndërkohë, rënia e kërkesës në përgjithësi, është reflektuar në keqësimin e gjendjes financiare, megjithëse balanca e çmimeve të prodhimit regjistron rritje për tremujorin referues. Pritjet e bizneseve për ecurinë e ekonomisë në përgjithësi dhe për aktivitetin ekonomik të tyre në tremujorin e katërt të vitit 2010 sinjalizojnë për një prirje

rënësë të tyre. Njëkohësisht, një prirje e lehtë rënësë pritet të vijojë edhe për çmimet e prodhimit.

Kjo tregon shume qarte se kërkesa konsumatore ka filluar renien, e cila sipas të gjitha gjasave do të vazhdojë akoma edhe gjatë muajve të ardhshëm të këtij viti. Në këtë atmosferë të përgjithshme ekonomike, si sektori i ndërtimit ashtu dhe tregu imobiliar po ballafaqohen gjithashtu me probleme të vështira të ndjeshme. Këtu, përveç të tjerave edhe për shkak të rënies së kërkesës konsumatore vihet re një rënie e theksuar e shitjeve. Sipas të dhënave, është më i madh se 4 mijë numri i apartamenteve të ndërtuara të cilat janë të pashitura akoma, pa llogaritur këtu dhe mijëra metra katror sipërfaqe të pashitura si ambiente tregtare. Këto të dhëna i përkasin kryesisht zonave Tiranë dhe Durrës.

Treguesi i besimit në ndërtim ishte në një linjë me ecurinë e përmirësuar të kësaj dege në tremujorin e parë të vitit 2011, ndërkohë që ky tregues sugjeron një përkeqësim të aktivitetit ndërtues në tremujorin e dytë. Sipas vërtetimeve të biznesit, si kërkesa aktuale ashtu edhe pritet për të, në degën e ndërtimit sinjalizojnë një situatë më pak të favorshme të ecurisë së tij në tremujorin e dytë. Gjithashtu, kreditimi i aktivitetit ndërtues ka rezultuar në nivele më të ulëta për muajt prill dhe maj.

Grafik 17. Vlera e shtuar, indeksi i shifrës së afarizmit (sha) dhe treguesi i besimit në ndërtim.

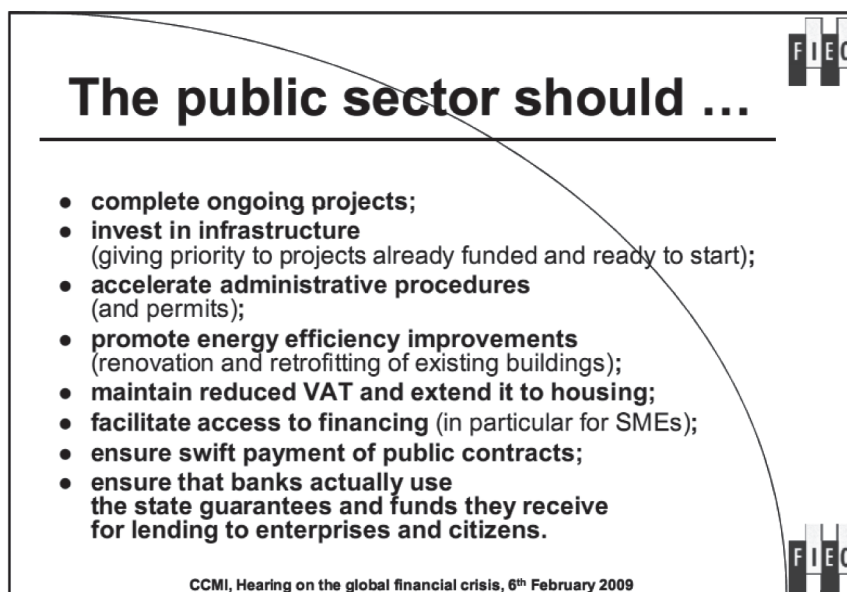
Burimi: INSTAT dhe Banka e Shqipërisë.

Aktualisht ndërtimi në vençanti po vuan mungesën e theksuar të likuiditeteve dhe të financimeve, së pari, për shkak të rënies së kreditimit bankar të ekonomisë në përgjithësi dhe të ndërtimit në veçanti dhe së dyti, për shkak të rënies së remintancave të emigrantëve si burim i rëndësishëm financimi për tregun shqiptar, me veprim të drejtepërdrejtë në nivelin e kërkesës konsumatore në ekonomi.

Vlerësimi i drejtë i situatës nga ana e instituioneve do të krijonte premisat për të ruajtur gjendjen aktuale në pamundësi për të ndërhyrë për ta përmirësuar atë. Fakti që vendi është prekur nga kriza, nuk është përgjegjesi e qeverisë, por përcaktimi i qartë i strategjive të saj dhe të masave antikrizë për përballimin e gjendjes në përkeqësim duhet të jetë një detyrim.

Rekomandimet

E bëra nga FIEC (Federata Europiane e Industrise së Ndërtimit)

The public sector should ...

- **complete ongoing projects;**
- **invest in infrastructure**
(giving priority to projects already funded and ready to start);
- **accelerate administrative procedures**
(and permits);
- **promote energy efficiency improvements**
(renovation and retrofitting of existing buildings);
- **maintain reduced VAT and extend it to housing;**
- **facilitate access to financing** (in particular for SMEs);
- **ensure swift payment of public contracts;**
- **ensure that banks actually use the state guarantees and funds they receive for lending to enterprises and citizens.**

CCMI, Hearing on the global financial crisis, 6th February 2009

Sektori publik duhet:

- Të përfundojë projektet që janë në vazhdim
- Të investojë në infrastrukturë
- (duke i dhënë përparësi projekteve me fonde të garantuara dhe gati për të filluar)
- Të përshpejtojë procedurat administrative
- Të promovojë përmirësimet në efikasitetin e qeverisë (rinovimi dhe riorganizimi i ndërtesave ekzistuese)
- Mbajtja e TVSH të reduktuar dhe shtrija e efektit edhe tek banesat

- Të thjeshtësohet aksesimi në financimet (veçanarisht për SME-të)
- Garantimi i pagesave të shpejta për kontratat publike
- Garantimi që bankat të përdorin garanci shtetërore dhe fondet që ata marrin për të kredituar ndërmarrjet dhe qytetarët.

Rekomandimet e bëra nga grupet e interesit në Shqipëri

1. Miratimi i një pakete të plotë financiare e cila të jetë e disponibël për tu përdorur pas miratimit në parlament për kreditimin e sektorëve të ekonomisë me në vështirësi.
2. Mospërdorimi i politikave shtrënguese fiskale duke shfuqizuar aktet ligjore në fuqi që kanë të bëjnë me pagat referuese në ndërtim, me manualët e preventivimit në ndërtim, me çmimet e referencës në materialet e ndërtimit, etj.
3. Rishikimi sa më parë i politikave fiskale të vendit duke synuar për një reformë fiskale me të drejtë nga ana sociale. Është kjo arsyeja pse duhet rivendosur një sistem progresiv taksimi i të ardhurave të individëve dhe të shoqërive.
Sipas Shoqatës së Ndertuesve është e padrejtë dhe dekurajuese, vendosja e një takse të sheshtë të barabartë për të gjithë. Është paradoksale që në një vend si yni, një individ, i cili merr një pagë modeste që nuk i siguron atij as mjetet më minimale të jetesës, të tatohet në mënyrë të barabartë (me 10 përqind) me një tjetër individ që siguron një pagë relativisht të lartë apo të ardhura të tjera të larta.
E njëjta gjë edhe për bizneset, ku të ardhurat e një biznesi të vogël që punon për të mbijetuar, tatohet (me 10 përqind), një lloj me të ardhurat e shoqërive të medha, të cilat ndonjëherë janë edhe në pozita monopol apo punojnë me fonde publike.
4. Me rivendosjen e një sistemi progresiv të taksimit të të ardhurave të individëve dhe të shoqërive, krijohet mundësia e uljes së tatimit mbi vlerën e shtuar (renja e të ardhurave nga ulja e TVSH kompensohet me rritjen e të ardhurave nga tatim progresiv mbi të ardhurat). TVSH, duke qenë një tatim mbi konsumin, rëndon me shumë mbi konsumatorët e varfer me të ardhura të pakta. Ne mendojmë se ka ardhur koha të behet edhe diferencimi i TVSH-së, duke e ulur atë për mallrat jetike të konsumit të gjërë e për ndertesat dhe duke e rritur për mallrat e luksit, për mallrat që demtojnë shëndetin dhe ndotin ambientin. Në këtë këndvështrim duhet parë edhe trajtimi me akcize i një sere mallrash që aktualisht akcizohen.

5. Ne kuadrin e reformes ne fushen fiskale, ne propozojme gjithashtu qe te kufizohet deri ne nje fare mase, perkohesisht shperndarja e dividendeve per aksioneret apo ortaket e shoqerive (sidomos per bankat e nivelit te dyte). Pra fitimi pas zbritjes se tatimeve te shperndahet ne menyre te tille qe pjesa me e madhe e tij te shkoje ne shtese te kapitalit te shoqerive dhe nje pjese tjetër me e vogël te shperndahet ne forme dividenti per aksioneret apo ortaket e shoqerive. Vendosja e kufizimeve te perkohshme ne shperndarjen e dividendeve do te ndikonte ne rritjen e investimeve ne ekonomi dhe do te krijojte me shume mundesi per rritjen e pagave te punes ne sektorin privat te ekonomise. Nga ana tjetër, ne kete menyre bankat e nivelit te dyte, do te rrisnin kapitalet dhe do te forconin pozitat e tyre perballe tronditjeve potenciale te metejshme.
6. Duke patur parasysh faktin se kerkesa ne ekonomi po bien, eshte imediate rritja e fuqise blerese si faktori me themelor per rritjen e konsumit. Ketu qeveria duhet te luaj nje rol shume me te madh nepermjet gjallerimit te kredive te buta per shtresat ne nevoje per strehim apo dhe per qellime te tjera, nepermjet rritjes se pagave dhe pensioneve, etj. Ne kete kuader shoqata e ndertuesve te Shqiperise kerkon qe qeveria te beje nje politike investimesh publike te strukturuar me mire dhe te shperndare me drejte. Biznesi vendas, i cili realisht i ka potencialet e duhura, duhet te vleresohet me me prioritet ne kryerjen e ketyre investimeve publike. Eshte e padrejte qe injvesitimet publike te vendit te perqendrohen vetem ne nje objekt nga i cili perfiton kryesisht vetem nje kompani e huaj.
7. Te merren masa prioritare nga qeveria per pershejtimin e punes per miratimin e ligjit per planifikimin urban dhe per miratimin e planeve rregulluese te qyteteve me te medha te vendit te cilet realisht jane bere pengese per zhvillimin e ndertimit ne teresi. Ne kete kuader, ne mendojme se duhet ndryshuar sa me pare Vendimi i Keshillit te Ministrave per kategorizimin e shoqerive te ndertimit, ne menyre qe licensimi i tyre te kushtezohet nga e gjithë aktiviteti historik i tyre ne ndertim dhe jo vetem me kater vitet e fundit aktivitet.

Banka e Shqiperise mori vendim per uljen e normes se interesit, por nga ana tjetër ajo kerkon qe te forcohet kontrolli publik mbi bankat me qellim qe ato te zbatojne si duhet misionin e tyre te financimit te ekonomise.

Konluzione

-Situata e përkeqësuar kërkon gjetjen e zgjidhjeve të tjera për riformatimin e industrisë së ndërtimit duke parë që edhe premiset për një boom të ri nuk janë optimiste.

-Kohezioni me rekomandimet e partnereve të BE-së tregues për vlerësimin real të situatave.

-Industria e ndërtimit tashmë po kthehet në industri mbështetëse dhe jo primare në ekonominë shqiptare.

Bibliografia

1. XHAVIT ÇURRI, Tirane, 26.02.09
Shoqata e Ndertuesve te Shqiperise, Aktiv Kombetar
2. Vincent Detemmerman (2009)
FIEC, Impact of the crisis on the construction industry
CCMI, Hearing on the global financial crisis, 6th February 2009
3. Rezultatet e Vrojtimit të Biznesit dhe të Konsumatorit, (Nëntor 2010)
Shpjegimet metodologjike mbi mënyrën e ndërtimit të treguesit të tendencës ekonomike (TTE), të treguesve të besimit (TB) dhe të treguesve të balancës mund të gjenden në aneks ose në faqen e internetit të Bankës së Shqipërisë në adresën: http://www.bankofalbania.org/web/pub/metodologjia_vbb_vbk_shqip_2301_1.pdf
4. RAPORTI I POLITIKËS MONETARE - TREMUJORI I DYTË (KORRIK 2011)
Raporti i referohet Deklaratës së Politikës Monetare të Bankës së Shqipërisë për gjashtëmujorin e parë të vitit 2011, miratuar me vendim të Këshillit Mbikëqyrës nr. 52, datë 27.07.2011.
5. Euroconstruct, December 2008
6. Revista Ndertuesi, nr 78, 80, 83

KRIZA E BORXHEVE GREKE DHE INVESTIMET E HUAJA DIREKTE NE SHQIPERI

Altin HOTI

Universiteti Mesdhetar i Shqiperise

ABSTRACT

Debt crisis of Greece has been a main subject of discussion during the last period. Its results might spread a domino effect in the whole eurozone, sending both main foreign economic partners of Albania, Italy and Greece to a very difficult economic situation, regarding their macroeconomic parameters. This article intends to analyses this effect in the result in FDI of Albanian economy, trying to give some recommendation toward improving the investment climate, enhancing the liquidity of economy and improving economic growth.

Tensioni ne rritje i tregjeve financiare Europiane, problemet e borxhit te rajonit si dhe ngadalsimi i rritjes se SHBA mund te kene pasoja tejet negative edhe per Azine, duke e futur boten ne nje vale te re krize sipas skenar “te keq” te vitit 2008. Ne kuadrin e mutacionit te krizes ekonomike boterore rasti i krizes Greke vlen te vecohet pasi, ajo ze vendin e pare per Investimet e Huaja Direkte (IHD) ne Shqiperi, eshte partneri i dyte me i rendesishem ne tregtine e jashtme, si dhe ka marr qe nga 2003 rolin e liderit per integrimin e Balkanit Perendimor ne Bashkimin European. Ky artikull kerkon te analizoje pikerisht ndikimin e krizes ekonomike Europiane ne pergjithesi, si dhe te asaj Greke, ne vecanti persa I takon investimeve te huaja dhe klimes se tyre per Shqiperine si dhe tregtise se jashtme midis dy vendeve.

“Kriza e borxhit” te Greqise eshte bere tashme nje problem shqetesues per te gjithë Europen, dhe nuk po gjen zgjidhje me gjithë transhet e vazhdueshme te

ndihmes financiare. Dhjetori i ketij fund viti do ta gjej Greqine perballe thellimit te kesaj problematike per shkak, se ky eshte muaji i miratimit te buxhetit te “krizes” dhe maturimit te pagesave per tre emetime obligacionesh¹. Mungesa e theksuar e likuiditeteve si dhe ngadalesia e masave restriktive te politikave fiskale kane bere, qe Greqia te jete ndodhur disa here perballe falimentimit te shtetit. Jo vetem “defolti” do te ishte i pa pranueshem, por edhe rritja e riskut te “defoltit” do te shkaktonte panik shkaterrues per tregjet e obligacioneve te Portugalise, Italise, Irlandes dhe Spanjes si dhe do te perhapte nje cunam ne tregjet globale.

Çfarë po ndodh me Greqinë?

100 miliarde euro ishte vetem gjysma e teresise se borxhit qe ju zbrit Greqise nga bankat private. Ne qershor bankat te perfaqesuara nga organizatat IIF (pjese e grupit te Bankes Boterore) rane dakort qe te rriemetonin letrat greke ne menyre qe te zvogelonin me 21 % borxhin e Greqise ndaj bankave. Megjithate ne menyre qe te mbaje ekonomia greke nga rreshqitja drejt nje spirali borxhesh, kjo lloj mase dukej e pamjaftueshme. “Treshja”, e perbere nga eurokomisioni, Banka Qendrore Europiane dhe FMN publikoi pak para samitit te fundit prognoza edhe me te ereta per skenarin grek. Sipas saj deri ne 2013 borxhi shteteror i Greqise do te arrinte faktikisht vleren e 186% te PPB (ne fund te ketij viti pritej vlere 165%, nderkohe sipas Marveshjes se Mastriktit treguesi maksimal i deficitit duhet te jete 60%). Sipas nje parashikimi me te gjate ne kohe deri ne 2020 deficitit do te rruante nivelin e mbi 150% te PPB. Kjo do te thoshte qe Greqia nuk do te mund te huazonte mjetet financiare ne tregjet e huaja me perqindje te arsyeshme. Ne kushtet kur te ardhurat nga obligacionet nje vjecare Greke arrihen vleren e 190% dhe perballe do te kishim nje borxh shteteror ne nivelin 150- 180% te PPB treguesi real i te ardhurave nga obligacionet greke do te kishte pak shanse per te qene dyshifror. Keshtu qe rifinancimi i super deficitit te buxhetit grek do te varej qartesisht nga transhet e rregullta te fondit te stabilizimit europian. Pikerisht kjo prognoze katastrofike u be pika e fundit qe coi politikanet europian te bindnin bankjeret te benin leshime te ndjeshme per greket. Sipas eksperteve plani ambicioz per uljen e borxhit grek ne nivele qe nuk e kalojne 120 % te PPB eshte i pranueshem per “vete sherbimin” e ekonomise Greke ndaj borxhit. Megjithate kjo mase e rrendesishme politike dhe ekonomike bene zhvendosjen e krizes si dhe mutacionin e saj. Problemi qendron ne faktin qe falja ne mase te madhe e borxhit me forte nga te gjithë

¹ Expert.ru

do te preke bankat greke, por gjithashtu do te transferoj krizen nga sektori shtetëror ne ate privat financiar si dhe nga vendet recipiente ne ato donatore (Franca dhe Gjermania). Nga 200 miliard Euro obligacione greke qe jane pjese e portofoleve te bankave private, 50-60 miliarde Euro, u perkasin bankave greke. Gjate faljes 50 % te borxhit grek, bankat private greke do te kene nje humbje jo me te vogel se 30 miliarde USD. Kjo do te conte ne falimentimin e institucioneve financiare Greke. ne humbjen e besueshmerise ndaj sistemit bankar ndoshta edhe kolapsine plot te tij, duke detyruar tashme qeverine Greke te blinte ne vend te borxhit te saj shtetëror, bankat e falimentuara private. Pervец ketyre do te ndikohen seriozisht edhe bankat Franceze si mbajtese e letrave Greke me vlere ne shumen 38 miliarde Euro. Te njejtin fat do te kishin edhe bankat Gjermane edhe pse vlere e humbjes s etyre do te ishte 4 miliarde Euro dhe ne fund heqja e borxhit mund te reflektohej ne rejtingun e kredise te vendeve te tjera europiane ne krize si (Italia, Spanja dhe Portugalia) dhe ketu perseri do te “vuanin” institucionet financiare franceze (sipas vleresimit te agjensise Morgan Standley vlere totale e detyrimeve te qeverise dhe kompanive private Greke, Hollandeze, Spanjolle, Portugezendaj bankave franceze arrin vlere 470 miliard Euro). Nese pjesa me e madhe e ketij borxhi gati gjysma e ketij borxhi i perket qeverise dhe kompanive italiane. Nese besueshmeria eletrave me vlere Italiane do te tronditet gjate vazhdimet te krizes bankave franceze do tu duhet te gjejne nje menyre urgjente burime plotesuese per likuiditet². Ashtu sic edhe rezultoi norma e interesit te obligacive per borxhin sovran Italian, pas gjithë ketyre ngjarjeve ka arritur vleren rekord te 7%³, duke e cuar edhe kete shtet ne nje krize politike. Megjithate sipas te gjithë eksperteve te ekonomise skenari me i keq per euron dhe tregun e aksioneve te eurozones, nuk do te shfaqet pasi vullneti politik i saj eshte rekuperuar dhe potencialet ekonomike te saj, jane ne ato nivele per te perballuar zgjidhjen e krizes edhe pse me “dhimbje”.

Ne keto kushte te krizes eshte ulur shume rating-u i terheqjes se investimeve te huja direkte dhe atyre te portofolit per te gjithë European Perendimore si dhe jane shkurtuar ne mase te madhe financimet individuale dhe ato kolektive te shteteve te BE. Duke qene se integrimi ne BE jo vetem i Balkan Perendimor, por edhe thellimi integritimit per vendet anetare eshte nje process “dy-shpejtesish”, tkurrja e financave ka bere, qe te ngadalesohet procesi, si dhe te vihen ne pikepyetje qendrimi ndaj BE⁴ i disa vendeve, e deri vete ekzistenca e saj. Vete Balkani Perendimor eshte perballur me “mungese

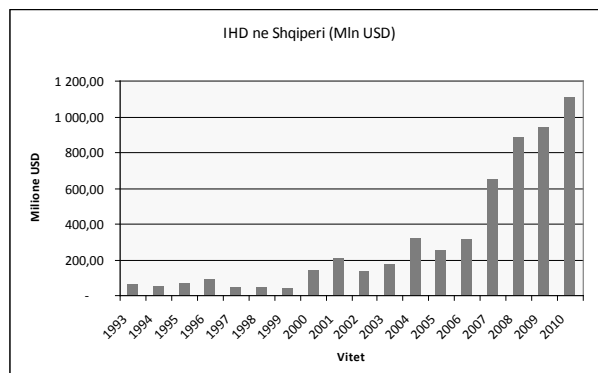
2 <http://expert.ru/kazakhstan/2010/18/greciya/>

3 <http://www.guardian.co.uk/business/blog/2011/nov/15/eurozone-crisis-gdp-germany-france-italy>

4 Financial times

vemendje” nga vendet antare te Evropes Perendimore, si dhe ka mbetur pa nje lider ne orientimet e tij drej kesaj bashkesie. Problemet e vazhdueshme te Greqise, si dhe financat e ngurta te programit IPA per Shqiperine dhe vendet e tjera te Balkanit Perendimor kane frenuar ndjeshem integrimin ne BE⁵. Persa i takon procesit te integritimit kriza Greke eshte edhe nje tregues i fraxhilitetit te ekonomive Balkanike dhe nje tregues per zgjatjen e kushteve “inkubatorike” te procesit perгатitor, me qellim forcimin dhe diferencimin ekonomik te vendeve te Ballkanit Perendimor ne pergjithesi si dhe te Shqiperise ne vecanti. Ne ndryshim nga vendet e tjera te rajonit, Shqiperia, ne kete aspekt mbart nje specifike per shkak te lidhjes integrale me te theksuar, qe ka me dy vende te Bashkimit European, perkatesisht Italine dhe Greqine, te dy te tronditur nga kriza e borxheve. Ne keto kushte klima e investimit te vendeve te rajonit duket se ka marr nje “note” plus, duke bere qe rajoni te shnderrohet ne objekt te realokimit te resurseve te kapitalit dhe atyre financiare. Nese do ti referohemi te dhenave te tabelës 1, investimet e huaja ne Shqiperi kane pasur vazhdimisht nje trend rrites edhe pse kane qene te luhatshme gjate 20 viteve te fundit duke shenuar shifren rekord te mbi nje miliard USD ne vitin 2010. Investimet e huaja direkte, jane nje tregues i rendesishem i besimit te investitoreve te huaj ndaj nje vendi, dhe nga pikepamja teorike ato ulen ne kushtet e krizave ekonomike dhe politike, por ashtu sikurse edhe shpjeguam me siper politikat restriktive fiskale e financiare ne BE kane permiresuar kontrastin e klimes e investimeve te Balkan Perendimor (edhe te Shqiperise) ne raport me klimen e pergjitheshme te BE.

Tab.1

Burim: **Banka e Shqiperise**

5 Alexander Sirakov, Pavlin Delchev EU Funding for the Western Balkans 2010 – 2012, March 2011, Sofia Bulgaria

Kjo shpjegon faktin e rritjes se vlerave absolute te IHD me 20% mesatare per Shqiperine gjate periudhes se 2008-2010.

Panvaresisht shifrave pozitive, edhe ne raport me vendet e tjera te rajonit (Shqiperia per here te pare doli ne vendin e dy pas Serbise per vleren absolute te IHD), kriza e borxheve te dy partnereve kryesore per investimet e huaja te Shqiperise, por vecanerisht e Greqise (qe ka sherbyer si port hyrese e investitoreve te huaj ne Europen Juglindore) do te sillte nje ulje te prurjeve te IHD, ashtu sic edhe tregojne te dhenat e Bankes Boterore per Kroacine dhe Serbine per vitin 2010. Sipas raportit me te fundit te Grupit te Bankes Boterore efektet e nje ngadalesimi te metejshe global dhe thellimit te krizes se eurozones do t'u percillen vendeve te EJL6⁶ permes disa kanaleve. Vendet e BE-se dhe ato te Eurozones (EZ), ne vecanti, jane nder partneret me te rendesishem tregtare per te gjitha vendet e EJL6: tregtia me BE-ne eshte nga 30 perqind deri ne pothuajse gjysmen e PBB-se te vendeve te EJL6. Pertej tregtise, BE-ja eshte gjithashtu burimi me i larte ne agregat i Investimeve te Huaja Direkte (IHD) per rajonin, ku vlere neto e prurjeve te IHD-ve e kalon 2 perqindshin e PBB te Ballkanit Perendimor. Prania e bankave te huaja krijon nje tjetër kanal te rendesishem te transmetimit potencial te krizes se eurozones ne vendet e EJL6⁷: jo vetem qe perqindja e bankave te huaja ne totalin e aktiveve ne sistemin bankar te rajonit eshte shume e larte (afersisht 89 perqind e totalit), por kjo prani e huaj ne disa raste perfshin financime te konsiderueshme te huaja te aktivitetit te ketyre bankave. BE-ja eshte gjithashtu nje burim shume i rendesishem i remitancave (dergesave te emigranteve) per rajonin. Te gjitha keto kanale transmetimi do te ndikohen nga thellimi i tensioneve ekonomiko-financiare te BE-se dhe Eurozones.

Endodhur ne mesin e trysnise e krizes se dy partnereve me te rendesishem ekonomiko-tregtare e ardhmja e investimeve te huaja per Shqiperine do te "zymtohet" duke i tkurrur ato. Ngjarjet e fundit ne Itali dhe protestat e vazhdueshme te Greqise (duke perfshire edhe grevat) tregojne, qe efektet e krizes se borxheve tani po godasin tashme drejt per se drejti konsumatorin/familjen⁸ duke u perkthyer ndryshe ne efekte te krizes jo vetem shteterore, por edhe individuale. Kjo do te coje ne rrudhjen e investimeve te huaja te vogla per Shqiperine, qe vijne ose do te vinin nga emigrantet Shqiptare. Prurjet nga investimet e huaja direkte (IHD) dhe portofoli, perbejne nje burim me te

6 Vendet e Europes Juglindore

7 http://siteresources.worldbank.org/INTALBANIA/Resources/RER_Report_shqip.pdf

8 http://www.taiwannews.com.tw/etn/news_content.php?id=1760069

qendrueshem financimi. Keto trend tregojne edhe te dhenat e FMN sipas te cilave Investimet e huaja direkte ne vendet e EJL6 jane ngadalesuar qysh nga gjysma e dyte e vitit 2008 dhe tashme jane ne nivelin 60% te nivelit te para krizes⁹, duke e bere tablone e pergjithshme te rajonit nje pasqyre per ekonomine Shqiptare.

Ne keto rrethana eshte e rendesishme te mbahet parasysh fakti qe, pavaresisht nga kriza e koheve te fundit, modeli i rritjes ekonomike i bazuar ne thellimin i procesit te integritimit me BE-ne ne drejtim te financave, investimeve te huaja, tregtise, tregjeve te punes dhe institucioneve mbetet modeli me i mire per vendet e EJL6 ne periudhen afatgjate. Vendet e BP duhet te shfrytezojne me mire perfitimet e ketij modeli te rritjes ekonomike duke realizuar nje te ardhme, ku rritja ekonomike bazohet me shume ne investimet(me teknologji bashkekohore) dhe produktivitet te larte, me qellim rritjen e konkurueshmerise dhe kapaciteteve prodhuese.

Ne kete kontekst kur i gjithë BE i ka kthyer syte nga tregjet financiare Aziatike (vecanerisht Kina) per te zgjidhur problemet e saj, edhe Shqiperia duhet te mendoje zgjerimin e investimeve te huaja direkte kineze psh ne sektorit mineral dhe perpunimit te tyre, e pse jo edhe atij bankar¹⁰. Gjithashtu te nje rendesie te vecante jane reformat strukture te paperfundura, qe duhen adresuar sa me shpejt per te perfituar aksesin ne tregje, investimet e huaja direkte, financimet bankare dhe remitancat qe ofron modeli i rritjes ekonomike i bazuar tek integrimi.

E ardhmja e IHD te Shqiperise duhet te mbeshetet ne nje diversifikim te burimeve te kapitaleve financiare dhe teknologjike ne menyre te tille, qe te kete nje zhvillim ekonomik te qendrueshem e afatgjate.

9 FMN Statistikat Financiare Nderkombetare dhe Statistikat e Bilancit te Pagesave, Banka Boterore WDI

10 <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/519af674-fcbf-11e0-9f53-00144feabdc0.html>

PER NJE KONTROLL TE BRENDSEHEM ME EFIKAS

Greta ANGJELI

Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë

Jona MARASHI

Simmons College, Boston

ABSTRACT

During the last years, the combination of different forces has led to a revolution in terms of the internal audit profession. The governments, especially in the cases of those states that aspire reaching the levels of developed democracies, should demonstrate more willingness for successful management of public finances, better use of public funds and efficiency in providing public services. The complex systems require much more competence and professionalism in the profession, and scarce resources must be used effectively to minimize and manage risks. In a constantly changing world, the importance of good consultation of the Internal Audit becomes essential for governments. There is a large need for major changes in the internal audit system in order to improve public financial management as well as the quality of public services in order to increase economic growth, and reduce poverty.

Keywords : internal audit, public management, theory of auditing

1. Çfarë është auditi i brendshëm?

Auditi i brendshëm është një aktivitet konsultues i pavarur i cili është krijuar për të shtuar vlerat si dhe për të përmirësuar aktivitetin e një entit. Ky audit ndihmon entet që të arrijnë objektivat e tyre duke sjellë një këndvështrim sistematik e të disiplinuar, me të cilin ato mund të vlerësojnë dhe përmirësojnë efektivitetin e menxhimit të riskut e mund të kontrollojnë cilësinë e kryerjes së

procesit të punës. Auditi i brendshëm është një element teper i rëndësishëm në përmirësimin e efektivitetit të një enti duke qënë se i jep menaxherëve mundësi të shikojnë të gjitha veprimet e entit duke i dhënë atyre rekomandime të bazuara në analiza si dhe vlerësime të të dhënave dhe proceseve të entit.

Auditi i brendshëm i jep enteve integritet dhe rrit përgjegjësinë; i jep vlerë personave drejtues si një burim objektiv. Auditi i brendshëm behet nga persona të punësuar nga vetë entet që punojnë brenda tyre, ndryshe nga auditi i jashtëm i cili punëson konsultues të jashtëm që nuk punojnë për entin te cilit i bëhet auditimi. Ligjërish këta te fundit raportojnë pranë bordit të auditimit. Qëllimi i auditit të brendshëm në një ent është i gjerë dhe mund të përfshijë efikasitetin e aktivitetit, vlerën dhe besimin e raporteve të financës, auditin dhe investigimin e gabimeve ose të mashtrimeve për veprime të pa ligjshme, ruajtjen e aseteve, dhe së fundmi auditimi ruan entetnë që të bëjnë të gjitha veprimet sipas rregullave dhe ligjeve ne fuqi. Auditorët e brendshëm nuk mbajnë përgjegjësi për ekzekutimin e aktivitetit të entit; në të kundërt, ata këshillojnë trupat drejtues të se si ti kryejne detyrat dhe përgjegjësitë e tyre sa më mirë. Si rezultat i punës së tyre e cila kërkon njohuri të gjera auditorët e brendshëm duhet te kene ekperiencë të gjatë e në fusha të ndryshme. Për këtë arsye dhe të tjera më poshte ata duhet të jenë të mirë arsimuar dhe të specializuar.

Auditi i Brendshëm si proces, është një proces integral që udhëhiqet prej njërit nga drejtuesit e entit, i cili bashkë me stafin e tij është krijuar për të adresuar risqet me të cilat ballafaqohet enti dhe për të dhënë siguri të arsyeshme në kryerjen e misionit të entit. Nëpërmjet punës së tyre ata bëjnë të mundur arritjen e objektivave të mëposhtme:

- Ekzekutimin sipas rradhës, në menyre etike, ekonomike, eficiente të operacioneve efektive.
- Respektimin e rregullave e standarteve të kontabilitetit;
- Plotësimin e detyrave në zbatim të rregullave dhe legjislacionit përkatës.
- Ruajtjen dhe mirëpërdorimin e aseteve nga humbjet, keqpërdorimet dhe demtimet.

Auditi i brendshëm është një proces integral dhe dinamik që në vazhdimësi përputhet dhe adaptohet me ndryshimet që perballlet vete enti.

Drejtuesit dhe stafi i të gjithë niveleve duhet të përfshihen në process për të adresuar risqet dhe për të dhënë siguri të arsyeshme në arritjen e misionit të entit dhe objektivave gjenerale.

Për më të shumtën e jetës së auditit të brendshëm, ky i fundit ka shërbyer si një procedurë e thjeshtë administrative e cila ka qënë më së shumti e fokusuar

në auditin e dokumentave, inventarin e asetëve, dhe raportimin e ngjarjeve të kaluara në lidhje me vlerësimin e niveleve të ndryshme të drejtimit.

Por në kohët e sotme, kombinimi i forcave të ndryshme ka çuar në një revolucion në kuptimin e profesionit të auditit të brendshëm. Qeveritë të cilat lëvizin drejt demokracisë së zhvilluar i duhet të demonstrojnë më shumë vullnet në menaxhimin e suksesshëm të financave publike, më tepër mirëpërdorim të fondeve publike dhe eficiencë në dhënien e shërbimeve. Tashmë sistemet më komplekse kërkojnë shumë më tepër kompetencë dhe profesionalizëm në këtë profesion, dhe burimet e pakta duhet të përdoren me efektivitet për të minimizuar dhe menaxhuar risqet. Në një botë që vazhdon të lëvizë çdo ditë e më shpejt del esenciale për qeveritë të jenë të mirë këshilluara nga auditit i brendshëm. Nevojat për ndryshime kryesore në auditin e brendshëm dhe sistemin e auditimit në shërbim të përmirësimit të menaxhimit të financave publike, përsosjen e dhënies së shërbimeve, duke synuar në fund të fundit në rritjen ekonomike, të mirëqënies dhe uljen e varfërisë, po shndërrohen në domosdoshmëri.

Kalimi nga një stad në tjetrin nuk është një ndërmarrje e thjeshtë, në të kundërt është shumë i komplikuar. Ky kalim lidhet me ndryshime kulturore që veçanërisht në vende që luftojnë në një ambjent jo shumë të pranueshëm për auditin e brendshëm është i vështirë. Në shumë raste stafi është i paguar jo mjaftueshëm dhe nuk është i motivuar, standartet etike janë të dobëta; praktikatat qeverisëse nuk janë efikente. Më tej akoma nuk mbështetet nga drejtuesit e lartë dhe trupat rregullatorë, dhe ç'është më e keqja rrallë arrin ky kontroll të jetë i pavarur.

Nevojat për ndryshime kryesore në auditin e brendshëm dhe sistemin e auditimit janë në shërbim të përmirësimit të menaxhimit të financave publike, përsosjen e dhënies së shërbimeve, duke synuar në fund të fundit në rritjen e efektivitetit të qeverisjes.

2. Progresi në profesionin e auditit.

Efektiviteti i funksionit të auditit të brendshëm varet nga disa faktorë:

1. Pamvarësia e vërtetë - e cila. Përcaktohet me përgjigjet e pyetjeve, a marrin thjeshtë mandatin nga një komitet auditimi apo realisht i jepet e drejta të kontrollojnë çdo gjë, që në opinionin e tyre profesional, afekton qeverisjen, menaxhimin e riskut dhe kontrollin e proceseve, a kanë buxhetin e tyre dhe a kanë të drejtë ta shperndajne vete sipas nevojave të tyre, kush e emeron menaxherin e auditit i brendshëm.

2. Kuptimi i problemeve me të cilat përballlet enti. Auditimi i brendshëm duhet të funksionojë si një hallkë e skuadrës së entit. Duhet të kuptojë sfidat me të cilat ballafaqohet drejtuesi dhe a i pergjigjet puna e strukturës në formën e duhur ketyre sfidave.

3. Pergjigjia ndaj nevojave të drejtuesit. Kjo duke kuptuar në thellësi sfidat me të cilat ballafaqohet vetë enti. 4. Aftesia për të vlerësuar, këshilluar, dhe siguruar drejtuesit për risqet në pika kyçe. Për të rritur efektivitetin auditimi i brendshëm duhet të përqëndrohet në sektorë që shoqërohen me shkallë të lartë risku. Detyrë : kryesore del ne kete kendveshtrim krijimi i profilit te riskut të entit.

5. Kontributi në përmirësimin e performancës. Përsa kohë auditimi i brendshëm nuk tregon në mënyrë konsistente që puna e tij kontribuon në përmirësimin e shërbimeve, do të ishte e vështirë të merrej mbështetja nga drejtuesit për investimet e duhura për këtë sektor. Në rast mosvlerësimi te auditit të brendshëm mund të dëmtohet perpjekja për rritje transparence dhe llogaridhënie të qeverisjes. Komunikimi proktiv me drejtuesit e entit është i domosdoshëm për të rritur efektivitetin e auditit të brendshëm.

6. Zbatimi i rekomandimeve, tregues i rendesishëm i efektivitetit të auditit mbetet numri i rekomandimeve të zbatueshme nga ato të rekomanduara

7. Përputhja e aftësive me nevojat. Lidhet shumë me buxhetin e pavarur në mënyrë që drejtuesi i auditimit të brendshëm të mund të punësojë/pushoj stafin, mund të çojë njeri për trainim , etj

8. Përdorimi i teknologjisë për rritjen e efikasitetit dhe efektivitetit. Duke mos synuar thjeshtë kompjuterizimi pa planifikim i cili në fund mund të rezultojë jo produktiv,

Legjislacioni.

Legjislacioni duhet të përcaktojë qartë kërkesat për auditimin e brendshëm dhe masat e duhura të qeverisjes, ku me kryesorja është kërkesa ligjore për të ekzistuar një funksion i tillë i cili duhet të përfaqësohet nga një komitet auditimi i brendshëm. . ku kreu i auditimit të brendshëm duhet të ketë kualifikime të duhura profesionale, dhe se funksioni i auditimit duhet të miratojë zyrtarisht Standardet Ndërkombëtare të kontabilitetit për Praktikë Profesionale të Auditimit të Brendshëm.

Përmirësimi i profesionalizmit përfshin këto elemente:

1. Vlerësimi midis kolegëve deri te drejtuesit.
2. Angazhimi për të qënë i perditësuar nëpërmjet mësimit në vazhdimësi.

3. Krenaria për profesionin duke kuptuar thelbin e qenies profesionist që punon në një profesion që punon mbi standarte ndërkombëtare.

4. Perspektivë karriere të mirpercaktuar.

3. Roli i imazhit në auditim.

Auditorët e brendshëm janë hezitues të flasin për profesionin e tyre për disa arsye:

- të qenit i jo i mirepranuar si , pjesë e sistemit kontrollues , investigues,
- si dhe shmnagia nga stafi që s'ka kryer në rregull detyrat.

Në sektorin publik, ky perceptim mund të jetë shumfishtë. Punonjësit e sherbimit civil duan të ruajnë vendin e punës, dhe për më tej akoma dhe përfitimet lidhen me jetëgjatësinë në postin e punës. Qëndrimi nuk lidhet shumë me meritën po me lidhjet që krijon dhe në rast të një problemi shpërdorimi ose keq administrimi, mund të humbasin të gjitha përfitimet

Meqënëse me paga sektori publik e ka të vështirë të konkurojë me atë privat, motivime jofinanciare marrin rëndësi më të madhe dhe duhen targetuar për çdo individ. Si dhe sugjerime:

• Krijimi i një plani individual zhvillimi, përfshirë trainime dhe progres karriere..

- Vlerësim vjetor me rekomandime.
- Të jepen lavdërime ose shpërblime në mbledhjen vjetore..
- Të krijohet mundësia për shkëmbim eksperience me shtete të tjera..

PLANI I VEPRIMIT është plani për përmirësimin e situatës dhe imazhit të auditit të brendshëm në Shqipëri. Disa komponentë duhen përfshirë në planin tonë specifik.

- Nje tabelë-pune (framework) për të mbështetur efektivitetin e auditit të brendshëm .
- Përfshirja në mënyrë integrale e auditit të brendshëm në reformën e financave publike në vazhdim.
- Krijimi i komitetit të auditimit si një kërkesë kyçe e qeverisjes së mirë.
- Nevoja për një institut të ekspertëve të auditit të brendshëm për të mbështetur dhe zhvilluar këtë profesion në vend. Kjo zyrë duhet të jetë shumë aktive për të promovuar auditin e brendshëm si një profesion i vërtetë.
- Çertifikime dhe trainime në vazhdimësi.

Pritshmëritë nga aktiviteti i auditit të brendshëm janë:

- Punonjësit e shërbimit civil, duhet të shërbejnë në favor të interesit publik me ndershmëri dhe duke menaxhuar burimet (pasuritë) publike në mënyrën e duhur.
- Burimet e sektorit publik përgjithësisht përfaqësojnë paratë publike dhe përdorimi i tyre në interes të publikut, kërkon përgjithësisht kujdes të veçantë, rëndësia e ruajtjes së burimeve në sektorin publik duhet të jetë tepër e lartë.
- Akoma me tej, llogaritë buxhetore në bazë cash janë praktikë ende gjerësisht e përdorur në sektorin publik duke mos dhënë një siguri të lartë për përdorimin e tyre dhe përfitimet nga pasuritë.

Ekziston një lidhje direkte midis objektivave që një ent perpiqet të arrije dhe komponenteve të auditit të brendshëm i cili paraqet çfare nevojitet për të arritur objektivat gjenerale

Lidhja jepet shumë qartë nga një lidhje tre-dimensionale, që ekziston midis këtyre elementeve.

1. Objektivat Kryesore janë: -përlllogaritja (dhe raportimi), zbatimi në përputhje me ligjet dhe rregullimet ligjore, veprimet e zakonshme, etike, ekonomike, eficiente dhe efektive dhe ruajtja e pasurive (burimeve)

2. Pesë komponentet përfshijnë auditin e ambjentit, vlerësimin e riskut, auditin e aktivitetit, informacionin dhe komunikimin, monitorimin. Të pestë këta komponentë janë të lidhur me sejcilin nga objektivat.

3. Natyra e Entit, paraqet palen e trete. Auditin e brendshëm nuk është i vlefshëm vetëm për një ent por edhe për çdo departament të veçantë të tij. Ndërsa auditin e brendshëm është i përshtatshëm dhe i aplikueshëm për të gjithë organizatën, mënyra se si menaxherët e aplikojnë atë do të varet gjerësisht nga natyra e entitetit dhe varet nga një numër faktorësh specifikë të entit., siç janë struktura e organizatës, profili i riskut, ambjenti ku vepron, madhësia, kompleksiteti, aktiviteti etj.

4. Disa drejtime të përmirësimit ligjor dhe praktik në fushën e auditimit.

Rritja e rolit të auditimit në vendin tonë nuk mund të kuptohet e shkeputur nga përmirësimet e nevojshme të punës ligjore e praktike në fushën e rolit të ekspertëve kontabel në përgjithësi e atyre të auditit të brendshëm në vecanti dhe të kontabilistëve, forcimin e përgjegjshmërisë menaxheriale, etj.

A. Rritja e roli i eksperteve te auditit te brendeshem dhe kontabilisteve.

Vazhdimi i rritjes se ketij roli kerkon arritjen e njesere objektivash :

- Sigurimi i një mbikëqyrje te vazhdueshme publike te profesioneve te ekspertit dhe te kontabilistit.
- Identifikimi i mangesive strukture, procedurale dhe organizative brenda organizatave qe auditohen ose keshillohen si dhe raportimi i tyre në nivelet më të larta menaxheriale,
- Mbështetja dhe inkurajimi i auditimit të brendshëm te organizatave qe auditohen ose keshillohen duke ndikuar keshtu ne permiresimin e qeverisjes korporative dhe, per pasoje, ne marrjen e masave proaktive parandaluese kunder korrupsionit;
- Identifikimi i diskrecionit te tepruar ne duart e vendimmarresve dhe keshillimi per ridimensionimin e tij ne menyre qe te mos demtohet efienca ne menaxhim dhe, nga ana tjeter, te minimizohet mundesia e vendimmarresve per korrupsion dhe inkurajimin e eksperteve dhe kontabilisteve per denoncimin e rasteve te korrupsionit
- Konsultimi ne menyre rutinore i burimeve te jashtme te informacionit sa here qe eshte e nevojshme qe te arrihet nje perfundim ne lidhje me faktin nese subjekti i audituar apo i keshilluar i kryen transaksionet me vleren e tregut
- Inkurajimi i bashkepunimit te eksperteve per te qene pjese e politikave qeveritare antikorrupsion.
- Inkurajimi i rolit individual te kontabilistit në frenimin e praktikave korruptive duke nxitur te ashtuquajturin "skepticizëm profesional" që sipas SNA 200 do të thotë se "audituesi duhet të planifikojë dhe të kryejë auditimin me një qëndrim skeptik profesional që mban parasysh se auditimi mund të zbulojë rrethana apo ngjarje që indikojnë se entiteti i audituar i zbatonte ose jo ligjet dhe rregullat"

B. Forcimi i pergjegjshmerise menaxheriale.

Mbeshtetur ne asistencën e dhënë nga BE, është krijuar një baze e mire rregullatore për KBFP (n e brendshëm financiar publik). Ligji për Inspektimin financiar publik si dhe ai për Menaxhimin financiar dhe n i shoqëruar nga një manual, përbejnë bazën aktuale rregullatore te këtij sistemi. Gjithashtu ky kuader ligjor parashikonë nxjerrjen e një seri aktesh te tjera metodologjike si dhe organizime te strukturave qe me sa duket janë ne vonese. Konkretisht, nevojiten te hartohen metodologjitë përkatëse për kryerjen e inspektimit financiar si dhe

kriteret specifike për përzgjedhjen e inspektoreve dhe eksperteve të jashtëm të licencuar.

B/1. Për n dhe menaxhimin financiar.

Ligji ka hyre në fuqi më 1 Janar të vitit 2011 dhe ka pasur një kohë prej rreth 9 muaj (deri tani) për të përgatitur gjithë aktet e nevojshme nën/ligjore për hyrjen në fuqi të tij. Por, ligji, gjithashtu, ka lënë një hapësirë tjetër për përgaditjen e akteve nënligjore edhe për një vit tjetër nga hyrja në fuqi e tij. Kështu ai në rastin më të mirë do të jetë efektiv në Janar të vitit 2012. Duke e konsideruar shumë të rëndësishëm funksionimin e këtij ligji, sidomos në drejtim të rritjes së përgjegjshmërisë menaxheriale, konsideroj:

B/2. Forcimi i përgjegjshmërisë menaxheriale.

Thelbi dhe funksioni i këtij ligji synon rritjen e përgjegjshmërisë menaxheriale në të gjitha nivelet por rezultatet e deritanishme nuk duken se janë shumë premtuese sidomos në drejtim të:

- futjes së procedurave antikorrupsion dhe anitmashtim në të gjitha njesitë publike. Kjo sepse niveli i korrupsionit është shqetësues dhe mungesa e ketyre procedurave e bën edhe më problematike këtë çështje.
- bashkërendimit të veprimtarive që lidhen me identifikimin dhe vlerësimin e risqeve, që vënë në rrezik arritjen e objektivave të njësisë dhe ngritjen e sistemit për menaxhimin e riskut, në përpjesëtim me përmasat e tij.
- ruajtjes dhe mbrojtjes së aktiveve dhe të dokumentacionit të njësisë kundrejt humbjeve, vjedhjeve, keqpërdorimit dhe përdorimit të paautorizuar, pasi nuk ka procedura të shkruara të unifikuara që garantojnë ruajtjen e tyre dhe përgjegjësinë e menaxhereve në rast të kundërt.
- për garantimin e mbledhjes së të gjitha borxheve të pa arkëtuara.

Gjithashtu, zbatimi i këtij ligji kërkon ndryshimin e mentalitetit të niveleve perkatese të menaxhimit e cila sigurisht nuk mund të arrihet menjëherë por kërkon në radhë të parë kritere profesionale punësimi të tyre dhe një trajnim të vazhdueshëm. Të gjitha këto sipas një vizioni të ri dhe konkretisht:

1-Shërbimi ndaj interesave të publikut është misioni themelor i qeverive dhe institucioneve publike. Qytetarët presin nga qeveria dhe janë të interesuar të dinë fatin e kontributit të tyre nëpërmjet taksave të paguara, ndërsa biznesit i intereson ecuria e këtij procesi në të ardhmen duke e shikuar veten jo vetëm si

përfitues të tërthortë nga fondet publike por edhe si aktore të mundshëm dhe përfitues në realizimin e procesit të rishpërndarjes.

2- Qeveria dhe organet e saj të menaxhimit të financave publike janë përgjegjës për menaxhimin e burimeve publike dhe përdorimin e autorizimin e tyre sipas programit të qeverisë. Taksapaguesit janë të interesuar të njohin përshtatshmërinë e administrimit të këtyre burimeve dhe të sigurohen që të gjithë organizatat qeveritare, programet dhe shërbimet e tyre janë realizuar në përputhje jo vetëm me qëllimet për të cilat ato janë autorizuar por edhe se ato janë përdorur me dobi, kursim dhe frytshmëri.

3- Projektimin e një sistemi funksional të Kontrollit të Brendshëm Financiar publik në R.Sh, në përputhje me standardet me të përparuara ndërkombëtare dhe arritjeve të teknologjisë informacionit, i afte që të sigurojë përdorimin e burimeve publike në përshtatje me ligjet dhe rregullat si dhe me dobi, kursim dhe frytshmëri.

4- Inkurajimin e përmirësimit të vazhdueshëm të mjedisit të kontrollit të brendshëm dhe të përgjegjshmërisë financiare bazuar në plotësimin e kuadrit ligjor dhe sekondar, nëpërmjet ngritjes dhe konsolidimit të strukturave të specializuara në qendrat kryesore të shpenzimeve buxhetore, për të siguruar vazhdimësinë dhe mirëmbajtjen e plotësimin e vazhdueshëm të sistemit.

5- Venia në efikasitet dhe Shërbimit Qëndror për harmonizimin e metodologjisë së kontrollit financiar, konsolidimi i një funksioni efektiv të auditimit të brendshëm dhe forcimin e pavarësisë së tij, përmirësimi i kapaciteteve audituese nëpërmjet ndërtimit të strukturave pranë njësive shpenzuese përmirësimi i procedurave për certifikimin e auditëve dhe vendosja e standardeve për kualifikimin e vazhdueshëm të tyre, përmirësimi i procedurave për rekrutimin dhe shkarkimin e auditëve të brendshëm dhe sigurimi i një mbrojtje të veçantë të tyre, garantimi i arsyeshëm nëpërmjet auditimit të brendshëm; të ligjshmërisë, efektivitetit, efikasitetit dhe ekonomisë në procesin e ekzekutimit të buxhetit të shtetit dhe të përdorimit të burimeve publike, orientimi i veprimtarisë së auditimit të brendshëm si një mjet i pavarur, i përhershëm dhe objektiv, kryerja e veprimtarisë së auditimit të brendshëm mbi bazën e vlerësimit të rrezikut që paraqesin subjektet, sigurimi i ndarjes përfundimtare të funksionit të auditimit nga inspektimi, si parakusht për ruajtjen e pavarësisë së auditimit dhe krijimin e funksionit të shërbimit qendror të inspektimit të buxhetit në MF, forcimi i rolit të komiteteve të auditimit. Mbrojtja e interesave financiare të shtetit, të organeve të pushtetit vendor dhe të shoqëritë tregtare me kapital shtetëror, implementimi i rregullave të qarta për rikuperimin e detyrimeve debitore, hartimi i politikave efektive

për zhvillimin e burimeve njerëzore të sistemit të kontrollit të brendshëm dhe menaxhimit financiar me synime të qarta për kualifikimin, zhvillimin e karrierës dhe mbrojtjen e tyre nga arbitrariteti i menaxhereve, ngritja e një sistemi për certifikimin vjetor të llogarive publike në qendrat shpenzuese, nga trupa profesionale dhe sigurimi i transparencës së tyre. krijimi i një kuadri të plotë ligjor për sanksionimin e përgjegjësisë materiale e financiare të nëpunësve publike për demet që rrjedhin nga vendimmarrjet e gabuara dhe arketimin e detyrimeve debitore ndaj buxhetit të shtetit, kordinimi i punës së shërbimeve të inspektimit të ministrive dhe institucioneve qendrore dhe ngritja e një sistemi unik raportimi të publikimi, etj, etj., janë disa drejtime të tjera të rëndësishme për rritjen e metejshme të përgjegjshmerisë menaxheriale në përgjithësi dhe të rritjes së efikasiteteve të auditit, në veçanti.

Bibliografia

1. Managerial Accounting for Managers – second edition Noreen-Brewer-Garrison
2. Managerial Accounting – McGraw-Hill Irwin
3. The role of Internal Audit in Government Financial Management – Jack Diamond (IMF)
4. KPMG Evolution of Risk and Control
5. How Internal Audit Adds value to the governance process – Carmen Rossiter
6. Ligji Nr. 9720 datë 23.04.2007 “për auditimin e Brendeshëm në Sektorin Publik”
7. Ligji Nr.10296 datë 8.7.2010 “Për menaxhimin financiar dhe kontrollin”
8. Ligji 10294, datë 01.07.2010 “Për inspektimin financiar publik”
9. Udhezime të Ministrit të Financave
10. Metodika e Auditimit Financiar
11. Manuali i procedurave të auditimit të brendeshëm
12. Manuali për menaxhimin financiar dhe kontrollin

II.
BE - POLITIKË - DIPLOMACI -
TË DREJTAT E NJERIUT

**(Politikat e BE-së, Politika ndërbalkanike,
diplomacia kulturore.
Migrimi, të drejtat e njeriut, Pranvera Arabe)**

NGA “DEMONË” NË KONKURRENTË: MIGRIMI I SHQIPTARËVE SI NJË LLOJ I RI I MIGRIMIT NDËRKOMBËTAR

Kosta BARJABA

Dekan i Fakultetit të Shkencave Politike dhe Administratës Publike
Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë

ABSTRACT

This article aims to present some of the main characteristics of the migration of the Albanians. The Albanian migration, after 1990, is analysed in the context of its economic, social and cultural characteristics, which define it as a "special kind" of international migration. This analysis will focus on the need to better integrate migration policies in public policy, increase efficiency, effectiveness and institutional performance of the agencies that deal with management and migration policies, and seek to promote the synergy between migration and development.

Keywords: Albanian migration, migration policies, migration and development

1. Hyrje

Në këtë artikull, do të prezantoj disa nga karakteristikat kryesore të emigrimit të shqiptarëve. Do të trajtoj migrimin e shqiptarëve, pas viteve 1990, në kontekstin e tij ekonomik, social dhe kulturor si dhe do të përcaktoj disa nga karakteristikat e tij unike, të cilat e përcaktojnë si një lloj “të veçantë” të migrimit ndërkombëtar (Barjaba, 2008).

Pjesa e parë trajton dobësinë e Shqipërisë në sistemin global të migrimit dhe kontekstin dhe sfondin e dobësive të tilla. Pjesa e dytë trajton kuptimin dhe rëndësinë e ngjarjeve "shpërthyes" të emigracionit të fillimit të viteve 1990 në Shqipëri dhe paraqet disa argumente, të cilat ndihmojnë për të përcaktuar migracionin shqiptar si një rast i veçantë i migrimit ndërkombëtar.

Adresimi i këtyre çështjeve do ti shërbejë Shqipërisë të kuptojë dhe menaxhojë më mirë migrimin, nga perspektiva e Shqipërisë, por edhe e vendeve pritëse. Kjo do të hedhë dritë mbi nevojën për të integruar më mirë politikat e migrimit në politikat publike, rritjen e efikasitetit, efektivitetit dhe performancës institucionale të agjencive që merren me menaxhimin dhe me politikat e migracionit, do ti japë formë vlerave publike të bazuar te migrimi, si dhe promovimin e sinergjisë ndërmjet migrimit dhe zhvillimit. Kjo do të ndihmojë edhe në qasjen e politikave të migracionit dhe vlerësimin e menaxhimit të migrimit si një vlerësim sa më real, të inkurajojë qeverinë dhe agjencitë përkatëse në Shqipëri dhe vendet pritëse për të identifikuar praktikatat më të mira të menaxhimit të migracionit, të promovojë bashkërendimin e burimeve të shoqërisë shqiptare: qeverisë, sektorit privat, shoqërisë civile dhe palëve kryesore që kanë të bëjnë me migracionin. Nën vizimi i disa prej veçorive të emigrimit shqiptar do të kontribuojë gjithashtu në përgjegjësitë dhe llogaridhënien e sektorit publik, privat dhe jofitimprurës për një qasje më të mirë të politikëbërjes dhe menaxhimit të migracionit.

1. Dobësia e Shqipërisë në sistemin global të migrimit

Shqipëria mbetet ende e rrezikuar në sistemin e emigrimit global të migracionit për shkak të performancës së dobët të menaxhimit të flukseve dhe kapitaleve të mundshme të migracionit. Këto doëbsi shpjegohen më një seri faktorësh, por në rradhë të parë me mungesën e përvpjës së vendit në menaxhimin e flukseve migratore masive.

Dimensionet sasiore të migrimit ndërkombëtar kanë një pjesë në pamundësinë e vendit për të menaxhuar në mënyrë efikase flukset. Flukseve migratore Lindje-Perëndim, në përgjithësi kanë qënë modeste në krahasim me pritshmëritë gjatë këtyre njëzet viteve të fundit. Megjithatë, Shqipëria përjetoi një rritje të vazhdueshme të migracionit ndërkombëtar gjatë periudhës së hershme të tranzicionit të saj. Në fakt, flukset e migrimit ndërkombëtar shqiptar kanë qënë më të lartat në krahasim me popullsinë e çdo ekonomie tjetër në tranzicion.

Varfëria është një faktor që furnizon ende potencialin e migracionit dhe flukseve migratore. Vlerësimi i kohëve të fundit i Bankës Botërore për varfërinë në Shqipëri vlerëson se rreth 12.5 për qind e popullsisë është nën kufirin e varfërisë absolute (LSMS, 2008). Efektet e vazhdueshme të faktorëve shtytës kanë bërë që edhe flukset migratore të jenë vështirësisht të menaxhueshme.

Menaxhimi i migracionit është i kushtëzuar nga natyra e pjesshme e informacionit që vihet në dispozicion. Sondazhet e emigrantëve në tregun e punës mund të jenë efektive në profilizimin e tyre demografik dhe karakteristikat e fuqisë punëtore. Shifra të hollësishme dhe statistika mbi emigrantët shqiptarë, në të vërtetë janë të pakta për të gjeneruar informacion të saktë mbi strukturën, statusin e mirëqenies dhe përbërjen e familjeve të origjinës. Në përgjithësi, informacioni në dispozicion të qeverisë shqiptare dhe agjencive të saj për emigrantët që jetojnë jashtë vendit është i kufizuar. Këto kufizime në të dhëna kanë nxitur studjuesit dhe hulumtuesit të shqyrtojnë kuadrin e migrimit dhe sjelljen e migrantëve në mënyrë indirekte nëpërmjet përdorimit të të dhënave qëllimore, dhe analizave empirike në drejtim të testimit të migrimit të mundshëm dhe motivimit të tyre.

Vulnerabiliteti i Shqipërisë për të menaxhuar me sukses migracionin dhe më vonë kapitalet e tij shpjegohet edhe nga mungesa e përvojës mbi migrimin dhe çështjet e lidhura me të. Era e ndryshimeve dhe fluksi i migrimit masiv e gjeti vendin të papërgatitur për menaxhimin e tyre. Kuadri ligjor dhe institucional është ende i paplotë dhe qasja e Qeverisë së Shqipërisë për vendimmarrjen e migracionit në nivel global dhe për vendet pritëse është e kufizuar. Pozicioni i vendit në kontekstin rajonal, evropian dhe global të marrëdhënieve ndërkombëtare është ende i dobët dhe nuk favorizon asnjë ndikim në menaxhimin e migrimit ndërkombëtar.

Në fazën e parë të migrimit bashkëkohor të shqiptarëve, dy vendet më të njohura pritëse, Greqia dhe Italia, kishin kapacitete të ndryshme të thithjes së forcave të huaja të punës apo të përballjes me presionin e tyre mbi sistemet sociale përkatëse. Në fillim të viteve 1990 Greqia ishte në fazën e parë të tranzicionit të saj nga një vend emigracioni në një vend imigracioni. Sa për Italinë, ndryshimi i shpejtë i qëndrimit publik dhe medias në drejtim të emigrantëve shqiptarë bëri që akomodimi i tyre në shoqërinë dhe tregun italian të punës të ishte më i vështirë. Këto situata bënë që migrimi i shqiptarëve të dukej si problematik dhe vetë emigrantët shqiptarë të dukeshin si shkaktarët e problemeve në shoqëritë dhe komunitetet lokale. Shtypi dhe media në vendet pritëse krijoi dhe ushqeui një lloj demonizimi emigrantëve shqiptarë dhe vendosi në vështirësi pozicionin e Shqipërisë në bashkëpunimin bilaterale dhe multilaterale për migracionin.

Deficiti midis rezultateve të synuara dhe aktuale të migrimit, ndikimi dhe roli i tyre si një burim i zhvillimit është dëshmia më e dukshme e vulnerabilitetit të menaxhimit të migrimit. Ky fakt ka të ngjarë të jetë më i madh në lidhje me migrimin e jashtëm se sa me atë të brendshëm.

Pritshmëritë për kostot dhe përfitimet e migrimit mbeten ende të vështira në Shqipëri. Kjo vjen për shkak të informacionit të kufizuar mbi tregun e punës në vendet pritëse dhe për mungesën e kërkimeve të specializuara për sa i përket pozicionit të emigrantëve shqiptarë në një mjedis të pasigurt dhe të paparashikueshëm në këto vende. Në shumicën e kohës, emigrantët shqiptarë kanë qenë të “padukshëm”, të fshehur në “nëntokë” dhe nën presionin e shtypit, medias dhe mendimeve, ndjenjave dhe reagimeve të publikut anti-emigrant.

Megjithatë, ka disa tipare pozitive premtuese të migrimit të shqiptarëve. Një prej tyre është rënia e të ashtuquajturve “mite” për emigrantët shqiptarë: miti i “demonëve” dhe “kriminelëve” është duke u zëvendësuar me mitin e të afërmit dhe fqinjit; miti i “uzurpatorit” të vendeve të punës të vendasve është duke u zëvendësuar me mitin e konkurrentit; miti i “barrës” në sistemin e mirëqenies sociale është duke u zëvendësuar me mitin e sponsorit të këtij sistemi. Këto zhvillime pozitive jo vetëm që do të kontribuojnë në përmirësimin e imazhit të emigrantëve shqiptarë, por edhe do të ndihmojë që menaxhimi i migracionit të jetë më efektiv dhe efikas.

2. Veçoritë e migrimit të shqiptarëve

Migrimi masiv shqiptar i vitit 1991 ishte një shpërthim i migracionit. Duke qenë të ndaluar për të udhëtuar jashtë vendit gjatë gjysmës së dytë të shekullit të 20-të, dhe me vendin e tyre të kthyer deri në anarki, shqiptarët lanë vendin, duke kaluar kufijtë e tyre, deri atëherë të pamposhtur. Shtetet fqinje, Greqia dhe Italia, i mirëpritën me një përzierje të dhembshurisë, kureshtjes dhe respektit si viktima të totalitarizmit.¹

Vecantia e migrimit të shqiptarëve është e lidhur me dinamikën e saj që e bën të jetë “përjashtim nga për përjashtimi i rregullit”. Analistët prisnin që rënia e komunizmit të sillte migrimin masiv të nxitur nga dallimet e thella ekonomike. Por migrimi masiv Lindje-Perëndim nuk arriti të materializohet (King, 1998). Kjo ishte një përjashtim nga “rregulli ekonomik” që emigrantët

1 Shqiptaret e pjesës jugore të vendit, të cilët emigruan në zonat rurale dhe qytetet e vogla të Greqisë së veriut në dimrin e vitit 1990-1991, nga intervistat e bera në vitin 1994, përmenden disa nga situatat e mirëseardhjes të ofruara nga popullsia vendase.

lëviznin në vende me kushte më të mira ekonomike. Vecantia shqiptare migrimit përbëhet nga një lëvizje masive shpërthyesë përtej ish kufirit të fortifikuar. Emigrantët e valëve të parë e lanë vendin pa bërë ndonjë dallim ose përzgjedhje për nisjen drejt Italisë apo Gjermanisë, Evropës Perëndimore apo Evropës Lindore. Madje, edhe ambasada e Kubës ishte objektiv për disa të rinj, por atyre iu refuzua tu jepej strehim! Presioni i faktorëve shtytës ishte aq i fortë sa dhe bëri që ndikimi i faktorëve tërheqës të ishte i parëndësishëm. Vendndodhja e ambasadave të huaja në Tiranë ndihmoi në shmangien e dallimit Perëndim-Lindje: shumica e ambasadave Perëndimore dhe Lindore të vendeve të Evropës janë të vendosura në të njëjtën rrugë, në afërsi të qendrës së qytetit, së bashku ose përballë njëra-tjetrës.

Dimër-pranvera e vitit 1990 mund të konsiderohet si fazë përgatitore për migrimin masiv të shqiptarëve gjatë 1990-1991. Era e ndryshimeve tashmë i ishte afruar vendit që nga fundi i viteve '80-të, duke rritur potencialin e migrimit. Liberalizimi i legjislacionit të lëvizjes së lirë shërbeu si një nxitje për të inkurajuar dëshirën e fortë të njerëzve, veçanërisht të të rinjve, për tu larguar nga vendi në momentin e pare më të përshtatshëm. Megjithatë, faza përgatitore mund të konsiderohet si një përplasje e mundshme mes ndjenjave dhe dëshirave të popullsisë, veçanërisht të rinjve, të largoheshin nga vendi dhe përpjekjeve të fshehta të qeverisë dhe aktivistëve të Partisë së Punës për të kërcënuar dhe për të sabotuar procesin. Përplasia ndërmjet potencialit migrator, flukseve të ardhshme dhe pengesat përkatëse ndaj procesit ishte thjesht politike. Migrimi në mënyrë formale kishte pushuar së konsideruari një krim politik, por në mënyrë të pavetëdijshme, pra në në nënvetëdije, konsiderohej ende një krim nga shumica e Partisë dhe burokracia e qeverisë. Megjithatë, regjimi ishte i ndërgjegjshëm se nuk ishte në gjendje për të bllokuar shpërthimin e flukseve migratore.

Migrimi i shqiptarëve pas vitit 1990 filloi me rreth 5000 shqiptarë që hyjnë në ambasadat perëndimore në kryeqytetin e vendit, Tiranë, në korrik 1990. Ajo u pasua nga rreth 30,000 emigrantë të cilët u larguan me anije për në Itali në mars 1991. Faza e tretë e rëndësishme ishte migrimi i 20,000 personave në Itali në gusht 1991. Ndërkohë mijëra shqiptarë vazhduan të kalonin malet për në Greqi që nga dimri i vitit 1990.

I vendosur në kontekstin global të migrimit ndërkombëtar, migrimi i shqiptarëve mbetet ende i jashtëzakonshëm për shkak të disa karakteristikave, të tilla si dobësia e Shqipërisë si vend dërgues në sistemin e migrimit global, dimensionin e flukseve migratore dhe komuniteteve të emigrantëve, rolin e tij si faktor kryesor i mbijetesës ekonomike të vendit dhe të popullsisë, ndikimi në

situatën politike dhe zgjedhore në vendet pritëse, niveli i lartë i stigmatizimit të emigrantëve shqiptarë të ndjekur nga niveli i lartë i integritit, të karakterit zhvillues, shkalla e larte e familjes, migrimit të femrave dhe të miturve, dhe korrelacioni midis migrimit të brendshëm dhe ndërkombëtar. Këto karakteristika kanë formuar edhe simptomat e migrimit shqiptar, i cila zhvillohet gjatë dy dekadave përvojë migratore.

Shqipëria ka fluksin më të lartë migracionit dhe komunitetet më të mëdha të migrantëve në Evropë, në raport me numrin e popullsisë. Aktualisht, mbi 1 milionë shqiptarë janë emigrantë ndërkombëtare, në krahasim me rreth 3 milion që jetojnë brenda vendit. Shumica e emigrantëve janë vendosur në Greqi, rreth 600.000 dhe Itali (rreth 460.000) dhe pjesa tjetër në SHBA, Kanada dhe vende të tjera të BE (ACMS, 2009).

Migrimi ka shërbyer dhe ende shërben si një faktor i mbijetesës të vendit dhe i popullsisë, një nga burimet kryesore në garantimin e vazhdimësinë ekonomike për familjet shqiptare, duke siguruar një nga rrugëzgjdhjet dhe mbijetesën nga varfëria. Migrimi ka një ndikim të madh në mirëqenien dhe uljen e varfërisë. FMN vlerëson se remitancat përbëjnë rreth 15 përqind të PBB-së në Shqipëri. Migrimi ndërkombëtar, i përkohshëm dhe i përhershëm, ka një ndikim pozitiv në nivelin e konsumit. Sondazhet tregojnë se një vit migrim i përkohshëm prodhon një rritje pesë përqind në konsum. Konsumi është 50 përqind më e lartë në familjet me emigrantë të përhershëm (Ëorl Bank , 2007).

Emigrimi Shqiptar ka ndikuar shumë politikën dhe sjelljen elektorale të popullsisë në vendet pritëse, Greqi dhe Itali, si vendet më të njohura të destinacionit për emigrimin shqiptar. Ata janë ende duke pasur një ndikim të madh në migrimin dhe debatin politik, i cili ka ndikuar në rezultatet e zgjedhjeve dhe të politikave të brendshme publike në të dy vendet. Disa parti politike të krahut të djathtë, në dy vendet më të njohura të emigracionit shqiptar, Greqia dhe Italia, përkatësisht LEGA Nord dhe të LAOS, Laikos Orthodoxos Synagermos-Alarmi Popullor Ortodoks, janë bazuar pjesërisht dhe kanë ndërtuar suksesin e tyre elektoral në retorikën anti-emigrante. Ata ende e bëjnë këtë në kontekstin e krizës ekonomike dhe financiare në të dy vendet. Ndryshe nga LEGA, e cila thekson dimensionin e saj rajonal të politikës, LAOS fuqizon dimensionin populist. Ndikimi i saj në politikën greke është ende më pak i rëndësishme se ndikimi i LEGA NORD në politikën, politikat publike dhe politikave të migrimit në Itali. Si pasojë, emigrantët shqiptarë janë komuniteti që vuajnë nivelin më të lartë të stigmatizimit në Itali dhe Greqi. Në të njëjtën kohë ata kanë qenë komuniteti i emigrantëve më pragmatistë dhe më të suksesshëm për sa i përket integritit në aspektin ekonomik dhe shoqëror.

Migrimi i shqiptarëve ka pasur dhe ende ka një karakter dinamik, duke përfshirë të gjitha grupet e popullsisë shqiptare të vendit në strategjitë e lëvizjeve fluide lidhur me mundësitë dhe pengesat e disa destinacioneve ndërkombëtare. 35 për qind e familjeve kanë të paktën një anëtar jashtë vendit si emigrantë ndërkombëtare dhe 50 për qind e tyre kanë më shumë se një anëtarë jashtë vendit (Banka Botërore, 2007).

Ashtu si të gjitha vendet e Ballkanit (Booth, 1992), migrimi i shqiptarëve është karakterizuar nga ritme të larta të migrimit familjar, të femrave dhe të fëmijëve. Edhe gjatë viteve të fundit më shumë gra dhe individëve të moshuar tentojnë të emigrojnë. Fluksi i migracionit është rritur disi pas 16 dhjetorit 2010, kur shqiptarëve iu akordua lëvizja e lirë në vendet Shengen.

Shqipëria përfaqëson një rast tipik të korrelacionit midis migrimit të rendshëm dhe ndërkombëtar. Mbi 20 për qind e popullsisë në moshë pune ka lëvizur brenda vendit. Kjo do të thotë se rreth 450 000 qytetarë banojnë aktualisht në një vend të ndryshëm nga ai që jetonin në vitin 1990 (Eorl Bank, 2007). Njerëzit nga zonat veriore dhe lindore të vendit migruan të parët në Tiranë dhe qytetet e mëdha dhe e përdorën këtë lëvizshmëri si faza e parë e migrimit ndërkombëtar drejt Italisë dhe Greqisë. Migrimi i brendshëm shërben si një trampoline për migrimin ndërkombëtar.

Disa ngjarje simbolike, që mund të konsiderohen si prolog për migrimin e vitit 1991, kanë ndodhur. Në verën e vitit 1990 mijëra shqiptarë sekuestruar një anije me qëllim lundrimin drejt Italisë. Ata u penguan nga ana e policisë, të cilët luftuan me këta refugjatë potencial në Durrës (Vickers & Pettifer, 1997). Migrimet masive në Greqi u përshkallëzuan gjatë viteve 1990, në një shkallë më të gjerë.

Reagimi i shqiptarëve gjatë përballjes së tyre me botën e jashtme ishte më pak i diskutueshëm. Në Greqi, për shembull, *"ata do të qëndronin me sy të përqëndruar, shpesh në heshtje për disa minuta sikur të ishin duke kërkuar garanci që një shoqëri e begatë moderne ekzistonte me të vërtetë"* (Vickers & Pettifer 1997). Shqiptarët, duke emigruar me dhjetëra kilometra përtej detit për në Itali, ose nëpër malet e Greqisë, ishin duke bërë një udhëtim më të gjatë: ata ishin duke lënë pas historinë e tyre. Shtigjet e migrimit të tyre bashkonin me peisazhet fizike, por edhe bënë kalimin nga shkëputja me një të kaluar kolektive tek një Perëndim i mitologjizuar, i cili u konsiderua si një tokë e premtuar, një imazh i formësuar përmes televizionit italian (Barjaba, King, 2005).

Më shumë se 90 për qind e emigrantëve shqiptarë të intervistuar në fund të viteve 1990 treguan se kushtet ekonomike dhe të jetesës ishin arsyt kryesore që i kanë shtynin të migronin (UNDP, 2006). Papunësia zyrtare është rritur

nga 9 për qind në vitin 1991 në 29 për qind në vitin 1993, 15.5 për qind në vitin 2000, 14 për qind në vitin 2005 dhe rreth 13 për qind në vitin 2010, (INSTAT, 2010). PBB ra me 10 për qind në vitin 1990, 27 për qind në vitin 1991 dhe 7 për qind në 1992 (Korovilas, 1998). Për më tepër këto trende negative ekonomike, të qarta për të gjithë gjatë viteve kaotike 1990, vazhduan të dokumentohen gjithnjë e më pak (Sandström & Sjöberg 1991).

Megjithatë, Shqipëria përjetoi një rritje ekonomike mesatare prej rreth 6 përqind gjatë dhjetë viteve të fundit. Por rritja ekonomike nuk ka prodhuar punësim. Krijimi i vendeve të punës ka qenë në një nivel minimal. Punësimi dhe pjesëmarrja e fuqisë punëtore nuk kanë arritur tu përgjigjen rritjes së popullsisë. Popullsia në moshë pune është rritur me 5 për qind, forcat e punës kanë rënë me 24 për qind, dhe pjesëmarrja e fuqisë punëtore është reduktuar me 22 për qind. Shkalla e punësimit mbetet më e ulët në rajon, në më pak se 50 për qind, dhe shkalla e papunësisë (zyrtare) është më e lartë, rreth 13-14 për qind, ndërsa normat e papunësisë së femrave janë gjithashtu në rritje. (INSTAT, 2010). Të gjitha këto zhvillime janë ende duke ushqyer flukset e mundshme migratore.

Koncepti i ekuilibrit, me të cilin migracioni ndihmon për të ribalancuar ekuacionin e popullsisë dhe të burimeve, dhe për t'u kundërvënë tendencave të paqëndrueshme, dinamike, në rastin e Shqipërisë vlen vetëm pjesërisht. Madhësia e migracionit shqiptar ka qenë në një shkallë të tillë që të reflektojë rëndësinë e faktorëve shtytës ekonomike, sociale dhe politike, por natyra masive e migracionit ka luajtur përsëri një rol në kontekstin shqiptar për të prezantuar lloje të reja të fragmentimit ekonomik dhe social.

Rëndësia e faktorëve të mbijetesës ekonomike në migrimin shqiptar është më e rëndësishme për shkak të rënies së mekanizmave të mbështetjes sociale në liberalizmit ekonomik të periudhës së tranzicionit. Shërbimet sociale kanë qenë në një nivel të dobët dhe nuk arritën të mbulojnë nevojat themelore të popullsisë së varfër. Mbrojtja sociale nuk ka qenë efikase dhe vendi nuk arriti të zhvillojë politika parandaluese dhe aktive shoqërore. Këto ndryshime sociale pasqyruan një konflikt ontologjik ndërmjet formacioneve kulturore, të cilat krijuan marrëdhëniet mes ideologjive politike, mënyrën e jetesës dhe sjelljet, dhe dinamikën e migracionit përmes tranzicionit ekonomik, social, kulturor dhe politik. Këto lidhje ndërmjet politikës, kulturës dhe shoqërisë dhe korrelacionet e tyre me flukset e migracionit dhe emigracionit shpjegojnë karakterin e veçantë të migracionit shqiptar.

Trafikimin dhe shfrytëzimi i vajzave të reja shqiptare në Itali, Mai (2001) mund të kuptohet brenda një analize të dinamikës sociale dhe kulturore të cilat

aktualisht janë duke transformuar dhe ndarë shoqërinë shqiptare, dhe të cilat duhet të interpretohen nga ana historike.

Format e reja të margjinalizimit social dhe ekonomik lindën brenda vendit. Këto kanë gjeneruar presione të gjera dhe intensive për migrimin e brendshëm dhe urbanizimin, ku vlerat rurale dhe kodet e vjetëruara të nderit janë transplantuar në ndërtimin e vendbanimeve abusive në zonat periferike urbane, ku njerëzit me prejardhje të ndryshme janë vendosur dhe jetojnë së bashku.

E gjithë kjo do të thotë se Shqipëria ofron një laborator ideal për studimin e një gamë të formave bashkëkohore të migracionit dhe lidhjeve të tyre me integrimin social jashtë vendit dhe zhvillimin në vendin e origjinës. Ky interpretim akademik i migracionit shqiptar nuk duhet, megjithatë, të injorojë efektet e tij tragjike, për shembull në shfrytëzimin e grave të reja të trafikuar, apo në braktisjen e njerëzve të moshuar, të lënë prapa, pas largimit të pjestarëve të familjes dhe të rrjeteve të mbështetjes sociale.

Bibliografia

- ACMS**, 2009 Albanian Center for Migration Studies, *Tirana*, 2009;
- Barjaba, K.** 2008 Immigrazione Albanese, integrazione e sviluppo, in Devole, R.; Pittau, F., Ricci, A., Urso, G. Gli Albanesi in Italia, Conseguenze economiche e sociali dell'immigrazione, Edizioni Idos;
- Barjaba, K. King, R.** 2005 Introducing and Theorizing Albanian Migration, in King, R., Mai, N., Schëandner-Sievers, S. (eds) *The Neë Albanian Migration*, Sussex Academic Press;
- Booth, H.** 1992 The migration process in Britain and Ëest Germany, *Avebury*, Ashgate Publishing Ltd, England;
- INSTAT**, 2010, Instituti i Statistikave, *Tiranë*;
- King, R.** 1998 Post-oil crisis, post-communism: neë geographies of international migration, in Pinder, D. (ed.) *The New Europe: Economy, Society and Environment*. Chichester: Wiley;

- Korovilas, J.** 1998 The Albanian Economy in Transition: The Role of Remittances and Pyramid Investment Schemes. *Bristol: University of the West of England, Working Papers in Economics* 28.
- Mai, N.** 2001 Transforming traditions: a critical analysis of the trafficking and exploitation of young Albanian girls in Italy, in *King, R. (ed.) The Mediterranean Passage: Migration and New Cultural Encounters in Southern Europe*. Liverpool: Liverpool University Press;
- Sandström, P., Sjöberg, O.** 1991 Albanian economic performance: stagnation in the 1980s, *Soviet Studies*, 43(5);
- UNDP** 2006 From Brain Drain to Brain Gain: Mobilising Albania's Skilled Diaspora. A policy paper for the Government of Albania. Prepared by the Centre for Social and Economic Studies, in collaboration with the Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty, University of Sussex, UK, Tirana, April.
- Vickers, M., Pettifer, J.** 1997 Albania: From Anarchy to a Balkan Identity. London: Hurst.
- World Bank** 2007 Albania: Urban Development, Migration and Poverty Reduction, *Tiranë*.

NACIONALIZMI - FAKTOR DESTRUKTIV NE MARREDHENIET NDERBALLKANIKE GJATE LUFTES SE FTOHTE

Nevila RAMA

Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë

ABSTRACT

It was during the Cold War that ethnic nationalism returned in the Balkans and started to be cultivated there by the totalitarian regimes in this region. Through specific examples taken from the Balkan countries history, this article reflects the methodology of how the first "conflictogen" nationalist factor became supportive to the claims of totalitarian regimes for dominating the ethnos, creating thus an objective basis for reviving the nationalistic feelings of the minorities, permanently influencing in defining the interbalkan relations, constituting this way a serious threat for the regional stability.

Keywords: Nationalism, ethnic, Balkans, interstate relations, totalitarianism.

Ndarja e shteteve sipas skemës së viteve '20, të shekullit të kaluar pas Konferencës së Paqes 1918, në Ballkan u ruajt, në përgjithësi pa ndryshime të mëdha edhe pas Luftës së Dytë Botërore, megjithëatë pretendimet e ndërsjella lidhur me ndarjet territoriale dhe problemet e pakicave kombëtare, nuk u zhdukën.

Por fakti që, në fazën e parë, pas lufte u vunë në lëvizje mekanizma imediate të përbashkëta me qëllim reformimin shoqëror, në vendet ballkanike, mendohej që bashkë me këto transformime do t'i jepej një zgjidhje edhe problemit nacional, duke e vendosur atë mbi një bazë të re, brenda shteteve, ose

duke e zgjidhur problemin nëpërmjet bashkimit në federatë duke lënë disi në heshtje, kontradiktat ndërnacionale e ndërshtetërore. Neutralizimin e tyre, në opinionin publik e favorizonte edhe fakti, se nacionalizmi, në formën ekstreme të tij, të shovinizmit dhe të racizmit, si baza te ideologjive fashiste dhe naziste, ishte likuiduar, në një masë të konsiderueshme me përfundimin e LB II.

Situata në Ballkan ndryshoi me vendosjen e regjimeve të reja totalitare, me ndihmën e regjimit stalinist të instaluar në Bashkimi Sovjetik, në fillim të viteve '50, në Shqipëri, Bullgari dhe Rumani, nga njëra anë, si dhe me lindjen e konfliktit ndërmjet Stalinit dhe Titos në Jugosllavi, nga ana tjetër.

Kështu nacionalizmi etnik filloi të kultivohet nga regjimet totalitare, gjë që reflektohej qartë në opinionin publik të shtresave të ndryshme të shoqërisë. Si rrjedhojë një gjë e tillë coi jo vetëm në lindjen e frymës nacionaliste, por edhe të mundësisë të konflikteve ndërshtetërore. Shembuj konkrete nga historia e vendeve të Ballkanit, dëshmojnë se faktori i parë konfliktogjen i nacionalizmit u bë mbështetja e pretendimeve të dominimit të etnosit dhe roli i vecantë i tij në shoqëri dhe në shtet, nga ana e regjimeve totalitare, duke krijuar një bazë objektive për gjallërimin e ndjenjave nacionaliste të minoriteteve, që përbënte dhe një kërcënim serioz për stabilitetin rajonal.

Në marrëdhëniet ndërshtetërore tensioni dhe konfliktet u shfaqën lidhur me statusin e minoriteteve të ndryshme, që ishin pasojë e ndarjes së padrejtë të kufijve shtetërorë, në rajon. Në këtë periudhë Jugosllavia dhe Bullgaria nuk mundën të bien dakord me rrugët e zgjidhjes së "problemit maqedon", marrëdhëniet shqiptaro-jugosllave dominoheshin nga prezenca dhe statusi i popullsisë shqiptare në Kosovë, në Maqedoni, në Preshevë e Mal të Zi; një konflikt i fshehur, herë pas here gjeneronte tensione e diskutime për çështje të historisë, midis Rumanisë dhe Bullgarisë; kontradikta të thella qëndronin midis Jugosllavisë, Hungarisë dhe Rumanisë, që shkaktoheshin për çështjet e grupeve të konsiderueshme etnike dhe çështje territoriale; një çështje specifike i "problemit të Besarabisë" shqetësonte vazhdimisht Rumaninë, problem, që në vitet '60-'70 shfrytëzohej nga pala sovjetike si mjet i presionit politik, kurse nga udhëheqja rumune, sidomos, pas ardhjes në fuqi të Causheskut, shërbente si pretekst për distancimin nga politika sovjetike dhe për të flirtuar, midis Lindjes dhe Perëndimit; marrëdhëniet midis Shqipërisë dhe Greqisë mbeteshin gjithnjë problematike; ashtu si dhe problemet midis Greqisë e Turqisë dhe ato midis Bullgarisë e Turqisë dhe anasjelltas.

Të gjitha këto arsye edhe shumë të tjera shërbyen si terren, që nacionalizmi të ridilte në sipërfaqe, në vendet e Ballkanit, në gjysmën e dytë të viteve '60, si në planin e brendshëm, ashtu dhe në nivel ndërkombëtar. Këtë gjallërim

e favorizuan dhe rrethanat e vecanta, që e karakterizojnë këtë rajon, ku shumica e vendeve dhe e shteteve, që përfaqësohen në të, nuk janë homogjene, në raportet etnike dhe ato konfesionale. Përveç Greqisë dhe Shqipërisë, ku minoritetet zenë më pak se 5% të popullatës, në të gjithë shtetet e tjera jetojnë grupe të mëdha etnike, prezenca e të cilëve, në mungesë të bazës demokratike të drejtimit të shoqërisë, krijojnë mundësi për diskriminim të parimeve etnike ose konfesionale. Kësaj i shtohen edhe komponentë të rritjes së nacionalizmit, të karakterizuara si racionale (të ndërgjegjshëm) dhe emocionale (irracionale). Emocionet masive, sidomos në vendet me institucione të pazhvilluara të demokracisë, ishin në atë kohë dhe mbeten edhe në kohët e sotme objekte të ndikimit ideologjik dhe i rregullimit politik, që në mënyrë spekulative, vepronte në cilësinë e instrumentit drejtues të shoqërisë, sidomos në vendet e Ballkanit.

Si impulse për lindjen e nacionalizmit dhe si bazë për të bashkuar popullin, shërbenin mosmarrëveshjet politike dhe ideologjike midis vendeve, që shndërroheshin në konflikte ndërkombëtare, si psh, në rastin e Jugosllavisë, me BS, me Shqipërinë apo Bullgarinë. Evolucioni i mëtejshëm i marrëdhënieve të Jugosllavisë me këto vende, tregon se marrëdhëniet ndërnacionale ishin nën veprimin, jo vetëm të faktorëve të përgjithshëm politikë, por edhe të “modeleve” të ndryshme ideologjike.

Sigurisht, acarimi i nacionalizmit dhe i kontradiktave ndërshtetërore, në gjysmën e dytë të viteve '60 – '80, nuk ishte i rastësishëm, por i kushtëzuar me disa faktorë të brendshëm dhe ndërkombëtarë: si ndryshimi gradual i karakterit të përgjithshëm të marrëdhënieve ndërkombëtare, i dobësimit të “disiplinës së blloqeve” si dhe i aktivizimit më të shpeshtë të liderve ballkanikë në retorikën nacionaliste dhe të përdorimit të ideologjisë nacionaliste si instrument të politikës praktike. Në një formë disi më të kamufluar, nacionalizmi u shërbeu disa liderve të vendeve ballkanike dhe si mjet ruajtje nga përpjekjet hegjemoniste të BS, si në rastin e Shqipërisë, ku konflikti agraroi deri në praguftë e me ndërprerjen e të gjitha llojeve të marrëdhënieve.

Të gjitha këto situata favorizuan konservimin e stereotipeve dhe krijimin e “demonëve” të rinj të destabilizimit të Ballkanit. Duke studiuar karakterin e zhvillimit të konflikteve, të bazës së lindjes dhe të logjikës vetvepruese të tyre, arrijmë në përfundimin se dallimet nacionale dhe interesat specifike që rrjedhin prej tyre janë shumë më të qëndrueshëm se sa mund t'i imagjinojmë. Nëse këto interesa manipulohen me koshiençë nga politikanët, atëherë, krijohet një mjedis i favorshëm për kontradikta dhe konflikte ndërnacionale dhe ndërshtetërore, që mund të lënë gjurmë të thella në shoqëri.

Është e kuptueshme se secili shtet ballkanik ka patur, që në fillim, tiparet

specifike të shfaqjeve të nacionalizmit, ndërsa karakteristikë e përbashkët për të gjitha dukuritë e nacionalizmit të viteve '60 -'80, ishte se dukuritë nacionaliste ishin rrjedhojë objektive e vazhdimit të politikës së viteve të mëparshme. Që këtej, lind nevoja e analizës dhe rishikimit të politikave të aplikuara nga vendet ballkanike në të kaluarën, si dhe për të tërhequr idetë e reja për të ardhmen e përbashkët të vendeve të Ballkanit.¹

Ilustrim karakteristik i evolimit të politikës nacionale të pasluftës, në raport me nacionalizmin, ishte situata **në Rumani**, ku pas luftës së Dytë Botërore, në këtë drejtim, midis viteve "50-'60, përgjatë dy etapave, ndodhën ndryshime radikale, si në planin konceptual, ashtu dhe në atë praktik.

Në etapën e parë, orientuar nga postulatet teorike të shembullit sovjetik, për më tepër, duke patur parasysh nevojën e ruajtjes së territoreve, të siguruara, nëpërmjet marrëveshjes së paqes, lidhshipi rumun ndoqi kursin e refuzimit demonstrativ të recidivave të nacionalizmit dhe të shkëljes së të drejtave të minoriteteve.² Që gjatë kohës së luftës udhëheqja rumune kishte pranuar një kurs të ri lidhur me politikën nacionale, para së gjithash në raport me minoritetin hungarez, në Transilvani, për një rregullim parimor e demokratik, në frymën e marrëveshjes së paqes. Pas luftës u formua ministria e nacionaliteteve dhe u miratua "dekreti-ligj për minoritetet", me të cilin ndalohej shkëlja e të drejtave dhe diskriminimi, lidhur me prejardhjen e qytetarëve, domosdoshmëria e përdorimit të gjuhës amtare dhe i arsimimit, në gjuhën amtare. Në Keshillin e Ministrave u ngrit një departament special për minoritetet dhe në kushtetutën e vitit 1952, u legalizua ngritja e Krahinës Autonome të hungarezëve, në të cilën, sipas të dhënave të vitit 1956, jetonin : 77% hungarezë, 20% rumunë dhe 3% -të tjerë.

Por këto hapa "pozitive", ndonëse ende ishin vetëm demonstrative, nuk përfshinë dhe politikën nacionale në drejtim të minoritetit të konsiderueshëm gjerman. Përkundrazi, në adresë të gjermanëve të Rumanisë u "faturua" përgjegjësia kryesore, për bashkëpunimin me hitlerianët dhe akuzat e krimeve të luftës. Një pjesë të madhe, të tyre i'u hoq e drejta e shtetësisë, ndërsa shumica e pjesëtarëve të minoritetit gjerman, ishte në përberje të "forcës punëtore", që u dërgua, pas lufte, për të kryer punë të detyruar, në BS, në cilësinë e "shlyerjes së dëmeve të luftës", shkaktuar nga pushtimi rumun, gjatë kohës së luftës, si aleatë të Hitlerit.

1 Sipas të dhënave të vitit 1985, nga popullsia e Rumanisë prej 22.7 mld. banorë, 89% të tyre ishin rumunë, 7.7%- hungarezë, 1.5% gjermanë dhe serbë, bullgare, ukrainas etj.

2 Jazikovoi A. " Ndikimi i problemeve nacionale, në vendet socialiste të Ballkanit". Moske, 1986

Etapa e dytë lidhet me ndryshimet në politikën nacionale dhe kalimi në mbështetje të nacionalizmit rumun, në fillim të viteve '60-të, në lidhje me formimin e kursit të përgjithshëm politik “të vecantë”, të lidhshëm me rumun, në plenumin e prillit 1964, të partisë rumune. Lidhur me politikën nacionale, të drejtat e minoriteteve u përfshinë në termin “*nacionalitete, që jetojnë së bashku*”, u ndryshuan dekretet dhe baza ligjore e mëparshme, për institucionet që ishin ngarkuar të mbulonin minoritetet, u suspendua autonomia e krahinës së hungarezëve dhe u shpejtua procesi i asimilimit të minoriteteve, nëpërmjet idesë të formimit “të kombit unik socialist rumun”.

Të gjitha këto veprime u shoqëruan me fushata të gjera propagandistike e me përpjekje për “edukimin patriotik” të “popullit heroik e të lashtë socialist rumun” dhe “ristrukturimin në sferën e ideologjisë”, për “rishikimin e zhvillimeve historike dhe madhështinë e Rumanisë”, duke thurur mite e legjenda, pa fund, “për lidhshëmin dhe lavdinë e popullit rumun, në kufijt ekzistues”.³

Veprimet e pastra nacionaliste të regjimit të Causheskut u shoqëruan me komente, pakënaqësi e reagime, jo vetëm të opinionit shoqëror e minoriteteve brenda vendit, por edhe me kritika të hapura, nga ana e komunitetit demokratik ndërkombëtar. Problemi i politikës asimiluese ndaj minoriteteve, të udhëheqjes rumune u diskutua në sezonin e 45 të Komisionit të OKB-së për të drejtat e njeriut, në mars të vitit 1989. Së bashku me Suedinë dhe vendet e tjera europiane, rezolutës i u bashkua dhe Hungaria, përfaqësuesi i së cilës nënvizoi fatin e minoritetit nacional hungarez, në Rumania.

Në fund të fundit edhe në situatat më ekstreme të tij, nacionalizmi nuk mundi të shërbejë si bazë për mbrojtjen e regjimit totalitar. Rënia e diktatures së Causheskut, filloi me protestat, pikërisht, të minoritetit hungarez të Timishuares, ashtu si dhe akti i parë i pushtetit të ri rumun, ishte krijimi i Bashkimit Demokratik të hungarezëve të Rumanisë, që kërkonte të drejta të barabarta për minoritetet në vend.⁴

Kërkesa për zgjidhjen e problemeve nacionale nga ana e **Hungarisë**, u bë pjesë integrale e politikës së jashtme të saj, duke u nisur edhe nga fakti i prezencës modeste të pakicave kombëtare, brenda territorit të saj. Duke u përpjekur të ndikojë ndaj vendeve kufitare, (Rumanisë, Jugosllavisë dhe Cekosllavakisë) udhëheqja hungareze adresoi kritika për ruajtjen e të drejtave të minoriteteve kombëtare në shoqërinë hungareze, nëpërmjet kërimit të të metave në të kaluarën kur ishin shkelur të drejtat dhe ishin deportuar jugosllavë, gjatë

3 Fridman M. “Lufta letrare ne etapen e pare te eres se Causheskut” Nr. 5, f. 61.

4 Rumania: Shifra dhe Fakte, Bukuresht, 1985, f.2.

periudhave të përkeqësimit të marrëdhënieve me Jugosllavinë, duke përdorur tezën se minoritetet ishin ura afrimi midis popujve dhe jo ndarëse dhe duke e vënë një theks të vecantë tek “përgjegjësia e ndërsjellë e vendeve”, në territoret e të cilëve jetonin minoritete, se kujdesi për minoritetet, nuk konsiderohen më, si ndërhyrje në punët e brendshme të vendeve, të njërit apo tjetrit fqinj, duke e shoqëruar edhe me qëndrimin e udhëheqjes hungareze për kufinj të, sipas konceptit se Hungaria, “njeh kufijtë e jashtëm në cilësinë e realitetit”, por ajo “bën thirrje dhe do të mbrojë” interesat e minoriteteve kombëtare. Qëndrime të tilla ishin maja e aisbergut, që fshihte nacionalizmin, në rritje, të shoqërisë hungareze, të ruajtur nga e kaluara, në bazë të pakënaqësisë ndaj kufijve të Hungarisë, të vendosura nga të dy luftrat botërore. Një gjë e tillë dallohej qartë dhe në studimet historike e publikimet, në të cilat theksohej se padrejtësitë e vendimeve të Trianonit, ishin bërë kërkesa të shtresave të gjera të hungarezëve.

5

Kontradiktat nacionalo-territoriale, në vitet '70-'80, i ndërlikonin, në mënyrë konstante, marrëdhëniet rumuno-hungareze, por pas rënies së regjimit të Causheskut dhe shbërjes së “bashkësisë socialiste”, realizmi politik i palës hungareze, që hoqi dorë nga pretendimet, si rezultat i dhënies së autonomisë territoriale për minoritetin hungarez, nga ana e palës rumune, u solli dividendë pozitive të dy palëve.

Politika nacionale e lidërshiptit të Bullgarisë, po ashtu, pësoi ndryshime esenciale, në krahasim me situatën e viteve të para të pasluftës. Me çlirimin e vendit, në vitet 1944-1948, maqedonasve bullgarë i'u dhanë të drejta të gjera, në bazë të programit kulturor të krahinës së Pirinit, si dhe popullsia turke përfitoi të drejta të mësimi në shkollë, në gjuhën amtare, turke.

Në gjysmën e dytë të viteve '50, u bënë ndryshime esenciale në drejtim të politikës nacionale, nga plenumi i tetorit të vitit 1958, të partisë komuniste, pas të cilit, prezenca e minoriteteve nacionale, **në Bullgari**, nisën të emërtohen si “grupe popullsie”, me përjashtim të maqedonasve, të cilët u cilësuan si “bullgarë etnikë”. Refuzimi i njohjes së maqedonasve në cilësinë e pakicave nacionale, u bë objekt i diskutimeve të ashpra midis Bullgarisë dhe Jugosllavisë. Në bazë të planit të politikës së brendshme nacionale dhe të rritjes së dozës së nacionalizmit u përcaktua dhe marrëdhënia ndaj “grupit të popullsisë” turke.

Në vitet '60-'80, në bazë të linjës të përcaktuar nga lidërshipti bullgar, të politikës nacionale dhe demografike, në mënyrë konsekuente, u bënë përpjekje “për të rritur përqindjen e popullsisë bullgare” nëpërmjet rrugës së

5 Marreveshja e paqes e vitit 1920., sipas se ciles Hungaria zinte 32.7 % te siperfaqes se mepasshme te saj dhe nje numri te popullsisë u zvogelua ne masen 58%.

ashtuquajtur të unfikimit të minoriteteve nacionale, kryesisht të turqve, me popullin bullgar”.⁶

Gjatë viteve 1967- 1968, u ndërmorën masa speciale politike e qeveritare në drejtim të kufizimit të lindjeve dhe të ruajtjes së përqindjes së popullsisë turke, në 8.5 %, nëpërmjet asimilimit ose deportimit të “turqve bullgarë”, në Turqi, si dhe “rekomandohej me insistim”, që fëmijët turq, armenë e ciganë të pagëzoheshin me emra bullgarë, kurse fëmijëve, të lindur nga martesat të përziera, t’u jepej kombësia bullgare.

Si rezultat, në rrethet e turqve bullgarë po formësohej me forcë bindja, se ata konsideroheshin, në Bullgari jo si minoritet nacional, por si një grup i huaj etnik. Në drejtim të tyre u aplikuan masa diskriminuese : shërbimin ushtarak ato e kryenin në reparte të vecanta të dyshuara të ndërtimit të ushtrisë; gjithnjë e më e rrallë, ata kishin akses drejt strukturave shtetërore; shpeshtoheshin rastet e diskriminimit të zakonshëm etj. Për pasojë, sipas vlerësimeve të kohës gati gjysma e popullsisë turke, në fillim të viteve ’80, kishin krijuar bindjen për t’u larguar për në Turqi. Vetëm për dhjetë vjet (1958-1968) kishin emigruar për në Turqi 120 mijë turq-bullgarë, gjë që nuk mund të mos ndikonte në prestigjin ndërkombëtar politik dhe në marrëdhëniet ndërnacionale të vendit.⁷

Situata u ndërlikua më shumë pas asaj, që në janar 1985, në një kohë të shkurtër dhe nën veprimin e “masave administrative” u zhvillua fushata e ashtuquajtur e ndryshimit të emrave të mbi 800 mijë shtetasve bullgarë të minoritetit turk. Duke e inicuar këtë aksion si “ proces rilindës “udhëheqja e atëhershme bullgare u përpoq të zgjidhë problemin e krijimit të “ kombit unik, socialist bullgar”, në bazë të mohimit të faktit të prezencës së minoritetit turk, si të tillë. Ky akt i rëndë i asimilimit brutal, nuk mund të mos ngjallte protesta, nga ana e popullsisë turke, në fillim, me metoda të rezistencës pasive, pastaj, nëpërmjet emigrimit masiv, në drejtim të Turqisë, më 1989.

Fushata antiturke paprecedent la gjurmë të rënda negative në imazhin dhe në marrëdhëniet e Bullgarisë me vendet fqinjë dhe në pozitat e saj rajonale. Një nga momentet më negative lidhur me këto ngjarje tepër të rëndë, “një humnerë të errët në historinë e vendit”, ishte teza e lidershit drejtues të shtetit, të cilët e akceptonin atë si “ një aksion të rëndësishëm jo vetëm kombëtar, por edhe ndërkombëtar”, cili “ i forconte pozitat e Bullgarisë, në Ballkan.”⁸

6 Ne vitin 1979, popullsia e Bullgarisë ishte 8. 8 milione banorë, prej të cilëve 88 % bullgarë, rreth 9% turq dhe rreth 3% ruse, armenë grekë etj.

7 “Socializmi - e shkuara dhe e ardhmja “ Moske, 1990, f.101.

8 Todorov S, gazeta jugosllave “ Politika”, 29 mars 1985.

Në asnjë rast nuk duhet harruar se “procesi rilindës” u solli, më shumë se kujt do, pasoja negative vetë nacionalitetit bullgar, duke rivalizuar tek ata ndjenjat nacionaliste, të përforcuara nga propaganda e lavdisë historike të popullit bullgar. Sipas vlerësimeve të autorëve të projektit hulumtues bullgar të vitit 1994, “dallimi shumeshekullor konfesional dhe ndarja etnike në të krishterëve dhe myslimanë, në Bullgari, duke qënë e bllokuar nga regjimi totalitar në nivel të ndërgjegjës së ofenduar, u shndërrua në një forcë destruktive si rezultat i imponimit të nacionalizmit, në shtresat e gjera të shoqërisë bullgare”.⁹

Në fillim të viteve ‘90-të, në politikën nacionale të Bullgarisë dhe në marrëdhëniet e saj me fqinjët ndodhën ndryshime radikale. Në tetor 1991, u nënshkrua Marrëveshja e Miqësisë dhe Bashkëpunimit me Greqinë, në dhjetor u nënshkrua “dokumenti i Sofjes” për masat për forcimin e besimit, të sigurisë në kontaktet ushtarake, midis Bullgarisë dhe Turqisë, që u pasua me Marrëveshjen e miqësisë, bashkëpunimit dhe fqinjësisë së mirë. Pamvarësisht nga problemet historike dhe pozicionet e saj të ndërlikuar për problemin maqedon, Bullgaria ishte vendi i parë që njohu pavarësinë e Maqedonisë, në dhjetor të vitit 1992.

Sigurisht, kjo kthesë e fortë në politikën nacionale të Sofjes dhe të marrëdhënieve me fqinjët, shpjegohet me vullnetin e udhëheqjes së re bullgare, në kushtet e reja të krijuara, pas rënies së murit të Berlinit, për t’u distancuar nga politika e jashtme dhe e brendshme nacionaliste e së kaluarës dhe për demokratizimin e vendit, që ishte një nga bazat e garancisë për integrimin euroatlantik të vendit.

Mund të konfirmohet, se nacionalizmi (me të gjitha format e tij) dhe politikat social-ekonomike joadekuate të vendeve të Ballkanit, nën ndikimin e faktorëve ndërkombëtarë, jo të volitshëm, kanë qënë shkaqet kryesore, të cilët, në fund të fundit, kanë destabilizuar situatën në rajon.

Si u tha më lartë në vitet ‘60-’80, regjimet totalitare në Rumani dhe në Bullgari, ndërmorën përpjekjet e unifikimit të kombit shtetformues të tyre, nën parullat e “ unitetit të kombit “ dhe të “ patriotizmit “, ndërkohë që aplikonin një politikë të asimilimit të minoriteteve, gjë që nuk mund të mos i conte te një kundërvënie aktive të këtyre të fundit. Në Jugosllavi, në të kundërtën, përpjekjet për të “përmbajtur” të “frenuar” nacionalizmin e kombit dominues serb, coi tek forcimi i tij, duke u pasuar dhe nga eskalimi i “nacionalizmave” të republikave të tjera jugosllave dhe të gjithë sëbashku, tërhoqën me vëhte rënien e Jugosllavisë dhe një seri konfliktesh të armatosur. Analiza e kësaj situate nuk

9 Tomova, I Relations of Compatibility and Incompability between Christians and Muslims in Bulgaria”. Sofia, 1994, p.11.

do të ishte e plotë, pa llogaritur atë “instrumentarium”, që shfrytëzuan regjimet nacionaliste, në praktikën e tyre.

Historia vërteton që në shoqëri të caktuara, evitimi i ndjenjave nacionaliste nuk mund të bëhet vetëm me një deklaratë politike. Formimi i “emocioneve masive” ekzistuese, favorizon formimin e ndërgjegjshëm të stereotipeve negative dhe të “imazhit së armikut”, në figurën e oponentëve (të minoriteteve nacionale, apo të shteteve fqinjë). Stereotipe të këtij lloji u favorizuan, jo vetëm në publikime të qëllimshme në mjetet e informacionit masiv, por edhe në publikime “shkencore ” të posacme, në fushat e shkencave shoqërore, para së gjithash, në histori. Është një fakt i njohur, trajtimi i historisë, në prizmin e interesave spekulative dhe përdorimi i sistemit shkollor, në shërbim të formimit nacionalist të shoqërisë, nëpërmjet edukimit të shtresave të shoqërisë me tekste e postulate, që e pasqyrojnë jetën e njerz, në formën e dogmave dhe të aksiomave. Përvoja e shfrytëzimit dhe implementimit të stereotipeve, në ndërgjegjen e masave, sipas vlerësimeve të studiuesve të një projekti të Akademisë bullgare të Shkencave, në vitin 1994, vërtetoi destruktivitetin e tyre latent.¹⁰ Autorët e projektit përdorën shembuj të përdorimit në tekstet e letërsisë, në vitet e luftës së ftohtë stereotipet negative për fqinjët: “ndjenjat nacionale të serbëve i barazojnë me shovinizmin”, grekët- “ të shtirur, dhe nëse ndjehen të fuqishëm- brutalë”, turqit “fanatikë dhe të lidhur me dogma fetare” etj.¹¹

Tekste të tilla nuk dalin në tirazhe të reduktuara si dhe nuk janë karakteristikë e një vendi të vetëm e të izoluar. Nga ana tjetër, ka dhe fakte të tilla, që shumë vende e shumë njerëz, në përditshmërinë e tyre, gjithnjë e më pak, e akcentojnë vëmendjen e tyre tek përkatësia nacionalo-etnike e fqinjëve, aq më tepër, të hyjnë në konflikte me ta. Madje, sipas sondazheve të viteve '80, dhe në vende të tilla problematike, si në Kosovë, midis shqiptarëve dhe serbve, deri para fillimit të konflikteve në ish Jugosllavi, kishte marrëdhënie korrekte e të fqinjësisë së mirë, sidomos nëpër fshatra e zona rurale.¹²

Ashtu, si nënvizon më të drejtë, Nevenka Tromp Vrkic¹³, ideologjia, që favorizon imazhin negativ të figurës së “tjetrit” është kultivuar dhe është shfrytëzuar, në mënyrë të ndërgjegjshme, nga elitat nacionale, në procesin e

10 Tomova, I “ Relations of Compatibility and Incompatibility Between Christians and Muslims’ Sofia 1994

11 Ibid p. 257

12 Kostovicova, Denisa and Bojjic-Dzelilovic, Vesna (2008) Transnationalism in the Balkans. Routledge, London, UK

13 Lecturer in East European Studies, University of Amsterdam, and Research Fellow at the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia

sigurimit të pavarësisë, nga republikat e federatës jugosllave, kurse ndezja e flakëve të luftës midis tyre, u bë dëshmia e luftës së grupeve politike për pushtet.¹⁴

Trajtimet e njëanshme të fakteve dhe të shtrëmbërimit të njëanshëm të historisë në procesin e stereotipeve negative dhe të paragjykimeve ishin të kultivuara, në mënyrë të ndërsjelltë, si dhe karakterizonin elitat nacionale të Evropës Juglindore dhe të Ballkanit, sidomos në kohën e regjimeve autoritativo-totalitare.

Disputi historik rumuno-hungarez, në lidhje me përkatësinë e Transilvanisë i dha mundësi, sipas karakteristikës të historianit dhe juristit rumun, A. Ducu, formimit të atmosferës së ndërsjelltë të rezervimit midis hungarezëve dhe rumunëve. Kështu, për shumicën e rumunëve Transilvania ishte historia dymijëvjecare, që fillonte me Daket e vjetër e, që sipas mendimit të tyre, i ngre ata mbi “ardhacakët” hungarezë. Hungarezët, nga ana e tyre, konsiderojnë se rumunët kanë një territor të pa stabilizuar (mobile fatherland) dhe janë endacakë, ndërsa fiset hungareze kanë ardhur në Transilvani, përpara rumunëve. Duke qënë ish qytetarë të Austro-Hungarisë, ata e konsiderojnë veten si pjëstarë të linjës së përgjithshme të civilizimit europian, mbrojtës të saj nga presioni i perandorisë Osmane, kurse rumunet i cilësojnë si “popullsi fshatare”, pasardhës të “bizantizmit”.¹⁵

Shembujt e përmendur dëshmojnë për atë se rezervat e përbashkëta lindin jo si rezultat i jetesës së përditshme, ose të kundërshtive personale, por janë pasojë e linjave të qëllimshme politiko-propagandistike, të pasqyruara në tekstet mësimore, në botimet populiste, apo në mjetet e informacionit publik.

Perspektivat e kapërcimit të “pasojave historike” janë të vështira, por jo të pashpresa për rajonin e Ballkanit. Për këtë dëshmon përvoja e rregullimit të njërit prej konflikteve më të mprehta të grindjeve midis Hungarisë dhe Rumanisë – problemi i gjendjes aktuale të popullsisë hungareze, në Transilvani dhe i statusit aktual të kësaj krahine.

Kuptohet, se dyshimet e ndërsjellta dhe mosbesimi i fshehur do të trazojë mendjet e palëve kundërshtare, ende për shumë kohë. Stereotipet negative të “të tjerëve”, të “imazhi i armikut” çrrënjosën shumë më vështirë, se sa mund të arrihen apo të nënshkruhen marrëveshjet politike.

14 “Vampires Unstaked. National Images, Stereotypes and Mythes, in East - Central Europe.” Royal Netherlands Academy, Amsterdam, 1995.

15 Ibid, p. 91

Bibliografia

Kostovicova, D, Bojicic-Dzelilovic, V, Transnationalism in the Balkans. Routledge, London, UK, 2008

Димитров, А Раждането на една нова държава-Република Македония между югославизма и национализма, Академично издателство "Проф. Марин Дринов", София, 2011

Богомилова, Н Религията и човешката същност-Класически идеи, Академично издателство "Проф. Марин Дринов", София, 2011

"Vampires Unstaked. National Images, Stereotypes and Mythes, in East - Central Europe." Royal Netherlands Academy, Amsterdam, 1995

Tomova, I, " Relations of Compatibility and Incompatibility Between Christians and Muslims' Sofia 1994

"Socializmi - e shkuara dhe e ardhmja " Moske, 1990

Jazikovoi A. " Ndikimi i problemeve nacionale, ne vendet socialiste te Ballkanit". Moske, 1986

<http://www.bas.bg>

<http://www.acad.ro/def2002eng.htm>

<http://mta.hu/english>

<http://eprints.lse.ac.uk/21580/>

<http://old.osservatoriobalcani.org>

<http://www.state.gov/documents/organization/54374.pdf>

<http://www.foreignpolicy.com>

PËRQASJE TEORIKE E DIPLOMACISË KULTURORE. A MUND TË KETË SHQIPËRIA NJË DIPLOMACI KULTURORE REZULTATIVE?

Kriton KUCI

Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë

ABSTRACT

The cultural diplomacy has gained a significant importance in the Post Cold War period, although its roots can be found in ancient Greece and Rome. This article aims to make a theoretical approach to the scientific concept of cultural diplomacy, considered as one of the pillars of public diplomacy and soft power dimension in international relations, to analyze the case of Albania, the opportunities and challenges that this dimension of diplomacy faces in the wider spectrum of Albania's foreign policy.

Keywords : cultural diplomacy, public diplomacy, foreign policy, soft power.

1) Përqasje teorike e diplomacisë kulturore.

Nocioni “diplomaci kulturore” është relativisht i ri. Me këtë term nënkuptojmë përdorimin në mënyrë metodike të kulturës së një vendi gjatë ushtrimit të politikës së jashtme të tij.¹ Megjithëse nocioni i diplomacisë kulturore mund të konsiderohet si i ri (dhe jo i lehtë për tu përkufizuar) në frazeologjinë e shkencës së marrëdhënieve ndërkombëtare, shkëmbimet kulturore kanë luajtur gjithmonë një lloj roli në marrëdhëniet ndërmjet shteteve. Njerëzit historikisht

1 Γιανναράς Χρήστος, Πολιτιστική Διπλωματία, Ίκαρος, Αθήνα, 2001

kanë përdorur kulturën për tu prezantuar, për të kuptuar të tjerët por edhe për të rritur pushtetin e tyre ndaj të tjerëve. Në një letër që Tomas Jefferson i dërgoi James Madison nga Parisi në vitin 1785 ai shkruan: Jam entuziast për subjektin artit. Por ky është një entuziazëm për të cilin nuk më vjen turp, sepse objektivi i tij është të përmirësojë shijen e bashkëatdhetarëve të mij, të rrisë reputacionin e tyre, ti imponojë botës respektin për ta dhe tu sigurojë atyre lavdërimin e saj.”² Te këto pak rreshta mund të dallojmë arsyet që motivojnë përdorimin e diplomacisë kulturore. Por edhe shprehja e J. William Fullbright “Ti bësh njerëzit të kuptojnë mendimet e tua të jep më shumë siguri se një nëndetëse”³ tregon rëndësinë që marrëdhëniet kulturore luajnë në marrëdhëniet ndërkombëtare.⁴ Sigurisht që diplomacia kulturore bën pjesë në ata komponentë që mund të përfshihet në atë fenomen që në shkencën e marrëdhënieve ndërkombëtare përkufizohet si “soft power”⁵. Debatet ndërmjet përfaqësuesve të shkollës realiste dhe të asaj liberale, për rëndësinë që kjo lloj force (dhe në mënyrë të tërthortë edhe diplomacia kulturore) luan në marrëdhëniet ndërrjet shteteve dhe në rrjedhën e politikës globale kanë qenë dhe vazhdojnë të jenë të ashpra⁶. Por

2 Thomas Jefferson to James Madison, 1785. ME 5:137, Papers 8:535, e disponueshme në adresën <http://www.famguardian.org/Subjects/Politics/ThomasJefferson/jeff1310.htm>

3 Në anglisht fraza e saktë është “In the long course of history, having people understand your thought is much greater security than another submarine.”

4 Kirsten Bound, Rachel Briggs, John Holden, Samuel Jones. Cultural Diplomacy. DEMOS, London 2007. f 15.

5 “Soft power” (fuqia e butë), është aftësia të marrësh atë që do nëpërmjet bashkëpunimit dhe tërheqjes. E kundërta është hard power (fuqia e fortë) kur dikush arrin atë që do nëpërmjet detyrimit. Mjetet kryesore (primary currencies) të soft power janë vlerat, kultura, politikat dhe institucionet dhe aftësia që këto mjete kanë për të tërhequr.

Joseph Nye, Soft Power : The Means to Success in World Politics. 2004

6 Tradita realiste bazohet te bindja se shtetet janë aktorët kryesorë në arenën ndërkombëtare, se sjellja e tyre ndikohet nga ambjenti i jashtëm dhe jo nga ai i brendshëm dhe se shtetet bëjnë llogari në lidhje me fuqinë dhe konkurrojnë për të në arenën ndërkombëtare. Pra nocione të tilla si kultura nuk mund të përdoren për të shmangur përplasjen në arenën ndërkombëtare. Nqse duam të sigurojmë paqen duhet të respektojmë natyrën njerëzore dhe jo të dalim kundër saj. Nga ana tjetër shkolla liberale e cila i ka rrënjët në epokën e iluminizmit në shek 18të kur intelektualët dhe politikanët e kohës kishin besimin se logjika mund të përdorej për të pasur një botë më të mire, beson se lufta mund të minimizohet dhe prosperiteti ndërkombëtar mund të rritet edhe duke përdorur të tilla mjete sic është në rastin tonë diplomacia kulturore. Të dyja këto shkolla kanë një traditë shumë të pasur dhe literature shumë të gjerë dhe për këtë arsye përfaqësuesit e tyre nuk mund të përmblihen në pak rreshta. Sidoqoftë vlen të përmendim këtu disa nga përfaqësuesit kryesorë të tyre : E.I. Carr, H. Morgenthau, K. Waltz, H. Bull, M. Wight, R. Gilpin, H. Kissinger, J.J. Meirsheimer, për shkollën realiste dhe : [Robert Keohane](#), [Joseph Nye](#), [Stephen Krasner](#), [Charles P. Kindleberger](#), për atë liberale.

edhe vetë ky fakt *per se* tregon se diplomacia kulturore pavarësisht rëndësisë së saj ja vlen të studiohet (dhe pse jo edhe të përdoret).

Procesi i globalizimit (ekonomik por edhe kulturor), zhvillimi i teknologjisë, shpejtësia e transmetimit të informacionit, rritja e numrit të shteteve, dhe ndërvarësia e shteteve⁷ kontribuan në shumëdimensionimin e politikës së jashtme. Në periudhën e sotme mund të flasim për diplomaci ekonomike, diplomaci parlamentare, diplomaci kulturore e kështu me rradhë.

Marrëdhëniet kulturore ndër-shtetërore si dhe shkëmbimet në fushën e arsimit përfshihen në kornizën e gjerë të politikës së jashtme të një vendi dhe është e kuptueshme që përbëjnë një mekanizëm për promovimin dhe për arritjen e qëllimeve të një shteti në politikën e jashtme⁸. Politika e jashtme kulturore dhe diplomacia kulturore kanë si synim⁹;

a) Promovimin e vlerave dhe arritjeve kulturore të një shteti në arenën ndërkombëtare

b) Forcimin dhe thellimin e bashkëpunimit kulturor dhe arsimor me vendet e tjera me qëllim krijimin e një klime të favorshme për promovimin e paqes dhe prosperitetit ndërmjet popujve.

Hartimi i politikës së jashtme kulturore dhe i diplomacisë kulturore të një vendi i takon qeverisë dhe organet kryesore përgjegjëse janë ministria e jashtme, ministria e kulturës dhe ministria e arsimit. Diplomacia kulturore zyrtare shpreh prioritetet e politikës së jashtme të një shteti dhe si e tillë perceptohet edhe nga vendet pritëse. Organet e saj ekzekutive janë zakonisht nënpunës të cilët punojnë në agjencitë qendrore (ministritë) ose në ambasada. Zbatimin e programeve të ndryshme kulturore ose arsimore e marrin përsipër organizma të tillë si Fondazione ose Institute të cilat financohen plotësisht ose pjesërisht

7 Koncepti i ndërvarësisë (complex interdependence) dhe teoria e ndërvarësisë qëndrojnë nën ombrellën e teorisë liberale të marrëdhënieve ndërkombëtare. Kjo teori kundërshton realizmin politik dhe vë në dukje faktin se politika ndërkombëtare ka pësuar ndryshime rrënjësore nga ndërvarësia ekonomike (por jo vetëm) e shteteve. Lidhjet komplekse mbi-kombëtare kanë bërë që ndërvarësia ndërmjet shteteve dhe shoqërive të rritet dhe rëndësia e ekuilibrit të forcave por edhe e përdorimit të forcës ushtarake sa vjen e po zvogëlohet.

Joseph Nye, Robert Keohane. Power and interdependence. 3d Edition. Addison-Wesley 2001. (Kapitulli Realism and Complex interdependence është një pjesë që konsiderohet klasike për mënyrën se si vë përballë komponentët e realizmit me ato të ndërvarësisë.)

8 Χριστογιάννης Γιώργος, Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2002

9 Shpesh herë flitet për politikë të jashtme kulturore dhe diplomaci kulturore. Vlen të sqarojmë se politika e jashtme vendos për objektivat, qëllimet dhe për vijat e përgjithshme të marrëdhënieve të jashtme të një shteti kurse diplomacia ofron mekanizmat për arritjen e këtyre qëllimeve.

nga shteti¹⁰. Një rol të vecantë mund të luajnë edhe aktorë jo publikë si shoqata shkrimtarësh, shoqata artistike por edhe personalitete të shquara. Është shumë e rëndësishme të ekzistojë një ekuilibër ndërmjet pjesëmarrjes dhe financimit shtetëror dhe privat si dhe një konvergencë për sa i përket objektivave¹¹

Rëndësia që ka diplomacia kulturore për dialogun ndërmjet qytetërimeve, për krijimin e një klime mirëkuptimi dhe prosperiteti ndërmjet popujve, për zvogëlimin (sepse zhdukja do të ishte fjalë e madhe) e stereotipeve dhe paragjytimeve është e padiskutueshme. Por nuk duhet të lëmë pas dore edhe rëndësinë që diplomacia kulturore ka në një aspekt tjetër përveç atyre që sapo përmendëm (ndoshta një aspekt të “fshehur”). Nuk duhet të harrojmë se kultura përbën një mjet shumë rezultativ për të rritur influencën në një vend të huaj por edhe një faktor kyç për rritjen e tregëtisë së jashtme dhe për përmirësimin e situatës ekonomike të një vendi.

Diplomacia kulturore, ashtu sic ndodh edhe me llojet e tjera të diplomacisë, ushtrohet ndërmjet shteteve. Por një gjë e tillë ndodh deri në një farë niveli dhe kjo varet nga lloji i sistemit politik të një shteti dhe nga lloji i politikës kulturore që një shtet ushtron brenda dhe në arenën ndërkombëtare. Në përgjithësi mund të themi se diplomacia kulturore është një lloj diplomacie e cila ushtrohet deri në një farë niveli ndërmjet shteteve kurse fusha të tëra të veprimtarive të kësaj diplomacie mbulohen nga aktorë jo-shtetërorë.

Diplomacia kulturore, sidomos ajo që ushtrohet nëpërmjet institucioneve shtetërore ka një vecori. Megjithëse në një fazë të parë i takon marrëdhënieve ndërmjet shteteve nuk i drejtohet vetëm institucioneve shtetërore të palës tjetër por kryesisht i drejtohet shoqërisë, popullit ose komuniteteve të ndryshme.

10 Institucionet që kanë përgjegjësinë e zbatimit të diplomacisë kulturore varrojnë nga njëri shtet në tjetrin dhe kjo varet nga shumë faktorë si mundësitë ekonomike të shtetit, kultura politike, sistemi politik etj. Një material shumë i vlefshëm lidhur me këtë çështje është dhe pjesa e fundit e librit : Kirsten Bound, Rachel Briggs, John Holden, Samuel Jones. Cultural Diplomacy. DEMOS, London 2007. f. 87-95 ku bëhet një përshkrim i institucioneve që janë përgjegjëse për zbatimin e diplomacisë kulturore të Kinës, Etiopisë, Francës, Indisë dhe SHBA.

11 Χριστογιάννης Γιώργος, Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2002

Në këtë pikë vlen të theksojmë se diplomacia kulturore është boshti¹² i asaj që të paktën që nga mesi i viteve 1960 emërtohet si Diplomacia publike¹³. Ky dimension i diplomacisë vendos theksin te shkëmbimet direkte ndërmjet qytetarëve dhe aktorëve jo qeveritarë të vendeve të ndryshme. Në këtë mënyrë diplomacia komunikon me opinionin publik në vende të ndryshme dhe shoqëria civile gjen akses të drejtpërdrejtë në sistemin ndërkombëtar¹⁴.

Për tu kthyer te cka më sipër emërtuam si aspekt i fshehur do të konsideronim se diplomacia kulturore zbatohet nga një shtet (dhe nga institucione të tjera relevante) atëherë kur arrihet në përfundimin se sharmi i kulturës së një shteti mund të jetë më rezultativ për promovimin e interesave kombëtare se sa rruga tradicionale e diplomacisë. E parë në këtë aspekt mund të themi se diplomacia kulturore është përdorur që në kohën e Greqisë dhe Romës antike.¹⁵ Një diplomaci e cila u drejtohet popujve dhe shoqërive mund të ketë rezultate të rëndësishme.

12 Cultural Diplomacy. The Linchpin of Public Diplomacy. Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy U.S. Department of State. September 2005. Mund të gjendet në adresën : <http://www.state.gov/documents/organization/54374.pdf>

13 Një studim shumë i vlefshëm për Diplomacinë publike në periudhën e sotme është dhe: Jan Melissen (ed.) The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations. Palgrave Macmillan. NY, 2005.

14 Në artikullin "Diplomacy by other means" të botuar në revistën Foreign Policy, Mark Leonard thekson se diplomacia publike duhet të ketë të bëjë me ndërtimin e marrëdhënieve duke filluar nga mirëkuptimi i nevojave kulturave dhe njerëzve të vendeve të tjera dhe në një shkallë të dytë me gjetjen e fushave ku mund të ndërtohen çështje të përbashkëta. Nga casti që kjo marrëdhënie thellohet, diplomacia publike mund të arrijë disa objektiva si : të rrisë familjaritetin (pra të përmirësojë imazhin e vendit në një vend tjetër), të angazhojë publikun (pra ta shndërrojë vendin në një atraksion jo vetëm turistik por edhe kulturor dhe edukativ), si dhe të influencojë sjelljen e njerëzve (të thithen investimet, të rritet mbështetja e vendit nga qytetarët e vendit tjetër dhe të bëjë politikanët që ta shohin vendin si aleat). Që të arrihet kjo diplomacia publike duhet të veprojë në 3 dimensione a) komunikimi në çështjet e përditshme, b) komunikimi strategjik dhe c) zhvillimin e marrëdhënieve të qëndrueshme me individë kyç nëpërmjet dhënies së bursave, shkëmbimeve, trajnimeve, seminareve, konferencave, dhe aksesit në media.

Artikulli mund të gjendet në adresën: http://www.foreignpolicy.com/issue_septoct_2002/leonard.html.

15 Jan Melissen (ed.) The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations. Palgrave Macmillan. NY, 2005. f 3.

Ngjashmëritë por edhe diferenat kulturore, mund të ekzaltojnë njerëzit e thjeshtë dhe modelet e një shoqërie mund të shndërrohen shumë shpejt në modele edhe për shoqëri të tjera.¹⁶ Sidoqoftë vlen të përmendim këtu se që diplomacia kulturore të jetë rezultative dhe të ndikojë pozitivisht në arritjen e objektivave të politikës së jashtme të një shteti duhet që kjo të shoqërohet me një sërë faktorësh. Ndër faktorët më të rëndësishëm mund të përmendim llojin e sistemit politik dhe të kulturës politike të vendit që ushtron diplomacinë kulturore por njëkohësisht edhe llojin e sistemit politik dhe të kulturës politike të vendit të cilit i drejtohet kjo diplomaci kulturore.

2) Rasti i Shqipërisë

Shqipëria është një vend i vogël (gjeografikisht, demografikisht dhe ushtarakisht) që ende po përjeton efektet e tranzicionit të zgjatur politik, ekonomik dhe social. Në këto kushte mundësitë për një politikë të jashtme të qëndrueshme, koherente dhe rezultative janë të limituara. Por megjithatë vlerësoj se mundësitë për zbatimin e një diplomacie kulturore (sigurisht shumë të limituar) ekzistojnë.

Është e kuptueshme që diplomacia kulturore në Shqipëri nuk mund të shihet si e vecuar nga spektri i përgjithshëm i politikës sonë të jashtme por as nga realiteti i përgjithshëm politik, social dhe ekonomik. Si rrjedhojë edhe kjo pjesë përbërëse e politikës së jashtme do të shfaqë të njëjtat (ndoshta edhe më shumë sepse gjendet në stad fillestar) problematika që shfaq edhe hartimi dhe zbatimi i politikës sonë të jashtme. Sidoqoftë theksoj se piketimi dhe analizimi i këtyre problematikave nuk është objekt i këtij artikulli.

Sic përmenda në pjesën teorike diplomacia kulturore e një shteti nuk zbatohet vetëm nga institucionet shtetërore që mund të jenë në varësi të ministrive të ndryshme si ministria e jashtme, ministria e arsimit apo ajo

¹⁶ Rastet janë të shumta, mund të përmendim këtu aktorët dhe idhujt e kinematografisë amerikane të cilët janë të tillë edhe për pjesën më të madhe të botës perëndimore, idhujt e kinematografisë indiane që janë të tillë për një pjesë të madhe të botës aziatike etj. Rezultatet e një infiltrimi të tillë kulturor, që mund të jetë i organizuar nga organet shtetërore, ose nga ato jo shtetërore mund të jenë shumë të mëdha dhe njerëzitv e thjeshtë të identifikojnë sharmin kulturor me forcën dhe ndikimin e një shteti. Le të marrim këtu shembull vendin tonë dhe të kujtojmë se e famshme bëhet cdo gjë që e ka prejardhjen nga SHBA dhe vende të tjera të rëndësishme Evropiane si Gjermania dhe Italia (film artistik, modë në veshje, skuadër kombëtare futbollit apo edhe emisione me një vlerë inekzistente kulturore të tipit Big Brother apo të ngjashme me emisionet e shfaqura në rrjete televizive të tipit Mediaset).

e kulturës por edhe nga një sërë institucionesh të tjera jo-publike. Theksova se duhet të ketë një ekuilibër për sa i përket pjesëmarrjes shtetërore dhe asaj jo publike si dhe një konvergjencë për sa i përket objektivave të diplomacisë kulturore. Gjithashtu për të pasur një diplomaci kulturore rezultative është e rëndësishme sintonizimi i veprimtarive të të gjithë institucioneve që janë përgjegjëse për drejtime të ndryshme të diplomacisë ekonomike.

Në ministrinë e Punëve të Jashtme të Shqipërisë ekziston një Drejtori e Diplomacisë Publike e cila ndodhet në varësinë e Drejtorisë së Përgjithshme të Komunikimit.¹⁷ Në ministrinë e Kulturës Rinisë dhe Sporteve ekziston Drejtoria e Trashëgimisë Kulturore nën varësinë e Drejtorisë së Përgjithshme të Trashëgimisë Kulturore.¹⁸ Në Ministrinë e Arsimit dhe të Shkencës operojnë dy drejtori (Drejtorja e Arsimit të Lartë dhe Kerkimit Shkencor dhe Drejtoria e Integritetit Evropian dhe Bashkëpunimit Ndërkombëtar) të cilat kanë kompetenca në fushën e bashkëpunimit ndërkombëtar në fushën e arsimit.¹⁹ Përveç këtyre drejtorive nuk ekziston asnjë institucion tjetër që të jetë përgjegjës për sintonizimin e punës së këtyre drejtorive dhe për hartimin dhe zbatimin e diplomacisë kulturore shqiptare. Nuk po përmend këtu atashetë kulturorë të ambasadave të Shqipërisë në botë sepse konsideroj shumë të vështirë që këta të fundit të zbatojnë të vetëm një diplomaci kulturore që nuk ekziston. Jashtë Shqipërisë nuk funksionon asnjë Institut i Kulturës Shqiptare apo Fondacion Kulturor i financuar nga shteti shqiptar, dhe ato katedra të studimeve albanologjike që ekzistojnë janë frut i punës akademike të Universiteteve dhe nuk ekzistojnë si nisma të shtetit shqiptar.

Sic e përmenda më sipër diplomacia kulturore nuk duhet parë e shkëputur nga realiteti politik, social dhe ekonomik i vendit. Shqipëria nuk mund të ketë një diplomaci kulturore të nivelit të Italisë apo të Greqisë, për të mos përmendur vende të tjera.²⁰ sepse në analizë të fundit diplomacia kulturore

¹⁷ Struktura e Ministrisë së Punëve të Jashtme mund të gjendet në adresën: http://www.mfa.gov.al/index.php?option=com_multicategories&view=article&id=5393%3Astruktura-e-ministrise&Itemid=64&lang=sq

¹⁸ Misioni i kësaj Drejtorie (për sa i përket promovimit të trashëgimisë kulturore jashtë vendit) parashikon: bashkëveprimin e punës me institucionet e tjera homologe në botë, me UNESCO, Këshillin e Evropës si dhe me të tjera institucione të specializuara në fushën e trashëgimisë dhe antropologjisë kulturore për ta bërë të njohur trashëgiminë tone tek ta si dhe për ta integruar atë në rrjetin botëror të trashëgimisë kulturore. http://www.mtkrs.gov.al/web/Drejtoria_e_Trashegimise_Kulturore_298_1.php

¹⁹ <http://www.mash.gov.al/File/OMASH.pdf>

²⁰ Përmend këto dy vende sepse janë vende fqinje dhe aplikojnë një diplomaci kulturore

kushton. Por ajo që vihet re në rastin e Shqipërisë është më shumë një mungesë e ideve dhe vizionit.

E nevojshme është shndërrimi i diplomacisë kulturore në një prioritet të politikës së jashtme shqiptare. Kjo për disa nga arsyet që u përmendën në pjesën teorike (p.sh. diplomacia kulturore mund të sjellë efekte pozitive në ekonominë e vendit)²¹. Por vlerësoj se diplomacia kulturore shqiptare duhet të jetë aktive (sidomos në vendet ku jetojnë shumë shqiptarë si Greqi, Itali, etj.) edhe për një arsye tjetër, praktike dhe të rëndësishme. Përmirësimin e imazhit të Shqipërisë dhe shqiptarëve²². Kjo sigurisht që nuk arrihet vetëm me prezantime nëpër panairë të ndryshme për turizmin apo me reklama në rrjetet televizive ndërkombëtare, Në mënyrë që të arrihet kjo është e nevojshme sintonizimi i të gjithë faktorëve që merren me diplomacinë kulturore (drejtoritë e përmendura më sipër) nëpërmjet themelimit të një drejtorie të përgjithshme në ministrinë e jashtme (krijimit të një fondacioni kombëtar për kulturën dhe promovimin e saj në botë, sidoqoftë shembujt që mund të marrim nga vendet fqinje janë të shumta), dhe nëpërmjet fuqizimit të drejtorive ekzistuese nëpër ministrinë e ndryshme.

Krijimi i institucioneve dhe fondacioneve shqiptare të kulturës në vende të ndryshme (sidomos në vendet e sipërpërmendura) është një domosdoshmëri. Mbështetja e shoqatave kulturore, letrare, shkencore që funksionojnë në komunitetet e shqiptarëve nëpër botë është një tjetër hap i rëndësishëm që duhet ndërmarrë nga shteti shqiptar. Komunitetet shqiptare që jetojnë në vende të ndryshme mund të shërbejnë si ura lidhëse të Shqipërisë me vendet e tjera dhe mund jenë mekanizma komunikimi dhe njohjeje të kulturës shqiptare me kulturat e tjera. Por nëse kjo gjë mbetet vetëm në kuadrin e deklaratave politike dhe patriotike nuk ka për të funksionuar, ashtu siç nuk ka funksionuar deri tani. Për këtë arsye shoqatat me karakter kulturor të komuniteteve shqiptare duhet të mbështeten nga shteti shqiptar dhe puna e tyre duhet koordinuar.

aktive, kjo për shkak se trashëgimia e tyre kulturore jua imponon një gjë të tillë.

21 Kuptohet që objektivat e politikës së jashtme shqiptare nuk mund të jenë maksimaliste për shkak të potencialeve të limituara që vendi ynë ka në dispozicion. Për këtë arsye nuk po përmend rritjen e influencës së vendit në sferën ndërkombëtare.

22 Një studim interesant për imazhin e shqiptarëve në Greqi (më saktësisht për mënyrën se si shfaqen në media dhe blogje) është edhe "How does the word Albanian makes you feel? A case study in the representation of the Albanians within the Greek media" Lisa Tsaliki. 2008. Mund të gjendet në adresën : <http://eprints.lse.ac.uk/21580/>

Për mënyrën se si shqiptarët perceptohen në Itali një artikull interesant mund të gjendet ne Osservatorio balcani, në adresën <http://old.osservatoriobalcani.org/article/articleview/8045/1/245/>

Aktivitetet e shoqatave të miqësive Shqipëri-Greqi, Shqipëri-Itali, Shqipëri-Gjermani Shqipëri-Serbi, e kështu me rradhë duhet të mbështeten dhe aktivitetet e tyre duhet të gjejnë akses në mediat e vendeve respektive. Një faktor tjetër i nevojshëm është mbështetja që duhet dhënë për katedrat e studimeve shqiptare nëpër Universitetet perëndimore si edhe brenda mundësive themelimi i katedrave dhe qendrave studimore të reja, por edhe dhënia e bursave për studentë të huaj duhet konsideruar si një prioritet.

Bibliografia

- Kirsten Bound, Rachel Briggs, John Holden, Samuel Jones. Cultural Diplomacy. DEMOS, London 2007.
- Joseph Nye, Soft Power : The Means to Success in World Politics. 2004
- Joseph Nye, Robert Keohane. Power and interdependence. 3d Edition. Addison-Wesley. 2001
- Jan Melissen (ed.) The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations. Palgrave Macmillan. NY. 2005
- Lisa Tsaliki. "How does the word Albanian makes you feel? A case study in the representation of the Albanians within the Greek media". 2008
- Mark Leonard. Diplomacy by other means. Foreign Policy, October. 2002.
- Cultural Diplomacy. The Linchpin of Public Diplomacy. Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy U.S. Department of State. September 2005
- Γιανναράς Χρήστος, Πολιτιστική Διπλωματία, Ίκαρος, Αθήνα, 2001
- Χριστογιάννης Γιώργος, Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2002
- Τζουμάκα Ελένη, Πολιτιστική Διπλωματία, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2004

Burime në internet

- <http://www.famguardian.org/Subjects/Politics/ThomasJefferson/jeff1310.htm>
- <http://www.mfa.gov.al>
- <http://www.mtkrs.gov.al>
- <http://www.mash.gov>
- <http://eprints.lse.ac.uk/21580/>
- <http://old.osservatoriobalcani.org/article/articleview/8045/1/245/>
- <http://www.state.gov/documents/organization/54374.pdf>
- <http://www.foreignpolicy.com>

DEMOKRATIZIM PERMES SOCIALIZIMIT TË NORMAVE NDËRKOMBËTARE TË TË DREJTAVE TE NJERIUT IMPLIKIME PËR POLITIKAT E BE NË MESDHEUT JUGOR NË KONTEKSTIN E PRANVERËS ARABE

Marsel CAPI

Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë

ABSTRACT

International human rights promoted by international human rights regimes have a powerful impact on the behavior of individuals and states with varying cultures and institutions. From a constructivist theoretical perspective, international human rights norms have a constitutive effect on the identity of states, which in turn influences their interests leading to internalization of human rights norms in domestic policy and ultimately to the improvement of the human rights situation. States internalise international human rights through three types of socialization; processes of strategic bargaining, moral consciousness-raising, argumentation and persuasion, and finally institutionalization. This requires a degree of transformation and democratization of the political system and even regime change as shown in the case of Egypt and Tunisia. A socialization effect may also be produced by the application of the conditionality policy of a norm-promoting regional polity such as the European Union.

Keywords: International human rights norms, internalization, socialization, social constructivism, democratization, European Neighborhood Policy, Arab Spring.

Hyrje

Ky artikull studion rolin që luajnë normat ndërkombëtare të të drejtave të njeriut në liberalizimin dhe demokratizimin e regjimeve politike. Artikulli është konceptuar në tre pjesë. Pjesa e parë trajton kuptimin dhe rolin e normave ndërkombëtare të të drejtave të njeriut në politikën ndërkombëtare nisur nga këndvështrimi i teorisë së konstruktivizmit social. Argumentohet se normat ndërkombëtare të të drejtave të njeriut kanë një funksion identitet-formues që përcakton me tej interesat dhe sjelljen e shteteve në fushën e të drejtave të njeriut. Pjesa e dytë përshkruan një model të socializimit të regjimeve politike me normat ndërkombëtare të të drejtave të njeriut dhe internalizimit të tyre në politikën e brendshme. Ky model kontekstualizohet me shembujt e Tunizisë dhe Egjiptit në kuadër të zhvillimeve politike në vendet e Lindjes së Mesme dhe Afrikës Veriore (LMAV). Duke qenë se këto shtete, për nga shtrirja gjeografike, bëjnë pjesë në fqinjësinë jugore të Bashkimit Europian, çka i bën ato partnerë të rëndësishëm në interesat strategjike të BE, artikulli analizon gjithashtu shkurt rolin e BE në proceset e demokratizimit në vendet e Mesdheut Jugor në kuadrin e politikave rajonale të Partneritetit Euro-Mesdhetar dhe Politikës Europiane së Fqinjësisë. Artikulli vëren se roli i deritanishëm i BE ka qenë i pamjaftueshëm dhe argumenton se ky është momenti i përshtatshëm për BE për ridimensionimin e marrëdhënieve me fqinjësinë jugore bazuar në parimin e universalizimit të të drejtave të njeriut krahpërkrah me respektin për diversitetin dhe autonominë kulturore e vendeve të rajonit.

1. Normat dhe regjimet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut. Një këndvështrim konstruktivist.

Në një leksion publik të mbajtur në London School of Economics në 7 Mars 2011, Ministria suedeze për Bashkëpunimin për Zhvillim Ndërkombëtar, G Carlsson, theksonte se revoltat popullore në vendet e Lindjes së Mesme dhe Afrikës Veriore (LMAV) janë një kujtesë për të gjithë që të drejtat e njeriut janë universale.¹ Debatimi përhapjen dhe internalizimin e normave ndërkombëtare të të drejtave të njeriut në politikën e brendshme të shteteve është pjesë e një

1 "Why human rights and democracy are critical to overcome poverty", Public lecture by Gunilla Carlsson, Swedish Minister for International Development Cooperation at the London School of Economics, Department of International Development and International Growth Centre, 7 March 2011.

debati më të gjerë në lëmin teorik të shkencave politike dhe marrëdhënieve ndërkombëtare midis qasjeve konstruktiviste dhe materialiste për impaktin e ideve dhe normave në politikën ndërkombëtare. Teoria e konstruktivizmit social vendos theksin primar tek idete, normat dhe intersubjektivizmi i tyre në kontrast me këndvështrimin e teorive materialiste (neomarksiste, neorealiste) sipas të cilave shpërndarja e fuqisë materiale, forcave ushtarake dhe resurseve ekonomike është ajo që përcakton politikën e brendshme dhe të jashtme të shteteve. Konstruktivizmi social nuk mohon rëndësinë e interesave dhe faktorëve materialë por i mëshon pohimit se janë pikerisht idetë dhe proceset komunikative ato që përcaktojnë në rradhë të parë se cilët faktorë materialë bëhen determinues dhe ndikojnë në përceptimin e interesave, preferencave dhe vendimmarrjen politike.² Faktorët dhe kushtet materiale fitojnë rëndësi vetëm nëpërmjet proceseve konjitive dhe komunikative, në « *sheshbetejën e ideve* » ku aktorët e përfshirë rreken të përcaktojnë identitetin dhe interesat e tyre, dhe të ndërtojnë kuptime kolektive të situatës ku ata veprojnë si dhe normat dhe vlerat që udhëheqin sjelljen e tyre.³

Parë në këtë rrafsh normat e të drejtave të njeriut mund të përkufizohen si pritshmëri kolektive të një sjelljeje e cila përkon me një identitet të caktuar.⁴ Pra, normat e të drejtave të njeriut kanë ndërmjet të tjerash një funksion identitet-formues. Duke qenë një standard i gjithëpranuar i sistemeve liberalo-demokratike, respektimi i të drejtave të njeriut e bën automatikisht një shtet anëtar të komunitetit të shteteve liberalo-demokratike dhe e veçon atë nga bashkësia e shteteve jodemokratike. Rasti i Bashkimit Europian është rasti me tipik ku një bashkësi normash dhe rregullash formale dhe informale përcaktojnë që vetëm ato shtete që arrijnë të demonstrojnë standartet e duhura të demokracisë dhe të drejtave të njeriut mund t'i bashkohen klubit. Synimi për të qenë pjesë e komunitetit të shteteve të lira, liberale dhe demokratike dhe përfitimeve që burojnë nga ky status përbën kështoj një motivim të konsiderueshëm që një shtet të përfshijë respektimin e të drejtave të njeriut në axhendën e politikës së brendshme.⁵

2 Adler, E. (2001). 'Constructivism and International Relations', in W. Carlsnaes, T. Risse and B. A. Simmons (eds), *Handbook of International Relations*. London: Sage.

3 *The Power of Human Rights, International Norms and Domestic Change*, Edited by Thomas Risse, Stephen C. Ropp, and Kathryn Sikkink, Cambridge University Press, 1999

4 Ibid.

5 Ibid.

Interesat e shteteve nuk mund të përcaktohen jashtë këtij konteksti komunitar, komunikativ dhe kolektiv. Identiteti bëhet kështoj përcaktuesi kryesor i interesave si të përshtatshme dhe të mundshme dhe rrjedhimisht i zgjedhjes së aktorëve të përfshirë në proces.

Studiuesit Riise dhe Skkink përmendin shembullin e kursit parimor pro-demokracisë, që administrata e Presidentit Regan ndoqi në politikën e jashtme. Shumëkush e interpretoi këtë si mjet për një politikë të jashtme agresive kundrejt regjimeve të majta kundërshtarë si Kuba dhe Nikaragua. Por fakti që demokracia ishte tashmë një normë konsensuale për popullin amerikan dhe elitat, administrata e Reganit u detyrua të ishte konsistente në politikën e jashtme duke nxitur në mënyrë aktive dhe demokratizimin e regjimeve autoritare që Republikanët i konsideronin aleatë besnikë të SHBA si Kili dhe Uruguaj.⁶

Në kontekstin e transformimeve politike në Egjipt dhe Tunizi një qasje e tillë ndaj merr vlerë të shtuar krahasuar me modele të tjera teorike konkurruese si teoria e zgjedhjes racionale që rreket të shpjegojë sjelljen e aktorëve politikë nëpërmjet zgjedhjes strategjike. Kjo qasje ofron një shpjegim për arsyet e vendimit përfundimtar të shteteve perëndimore për të mos mbështetur presidentin tunizian Ben Ali dhe atë egjiptian Hosni Mubarak, dy aleatë tradicionalë mbrojtës të interesave të Perëndimit në rajon.⁷ Përkrahja e dy udhëheqësve të regjimeve me shkelje flagrante të të drejtave të njeriut, bie ndesh pikërisht me identitetin liberalo-demokratik të shteteve perëndimore me kosto për imazhin e tyre si anëtarë të këtij komuniteti.⁸

6 Ibid

7 Ben Ali ishte mbështetës i ethët i Luftes Globale kundër Terrorit (Global War on Terror, GWOT). Në të njëjtin shembull Egjipti nën Presidentin Hosni Mubarak konsiderohej si ruajtës i ekuilibrave dhe garantues i stabilitetit në rajon. Si Ben Ali dhe Mubarak shquheshin gjithashtu për politikën e tyre shtypëse ndaj partive islamike, duke instaluar regjime laike. Besnikëria e të dy lidereve shpërblehej nga SHBA dhe disa shtete anëtare të BE me mbështetje politike, financiare dhe ushtarake. Për rastin e Tunizisë shih <http://nlginternational.org/report/Tunisia-Report-2011.pdf>

8 Teoria e zgjedhjes racionale është gjithashtu e kufizuar në shpjegimin e sjelljes së aktorëve të brendshëm të revolucioneve arabe për shembull të ushtrisë egjiptiane e cila refuzoi të hapte zjarr mbi protestuesit, pavarësisht besnikërisë ndaj regjimit të Mubarakut, të ushqyer ndër vite me privilegje statusore dhe financiare apo dhe të vetë protestuesve të cilët u përballën çdo ditë me makinerinë dhunuese të shtetit.

2. Socializimi i normave ndërkombëtare të të drejtave të njeriut në kontekstin e transformimeve politike në Tunizi dhe Egjipt.

Normat ndërkombëtare të të drejtave të njeriut formesohen dhe institucionalizohen në regjimet dhe organizatat ndërkombëtare, që janë dhe promovuesit kryesorë të tyre.⁹ Regjimi ndërkombëtar i të drejtave të njeriut perbehet nga një sërë instrumentash të të drejtave të njeriut, miratuar nga Organizata e Kombeve të Bashkuara, dhe organizata të tjera ndërkombëtare rajonale si Bashkimi Europian apo Unioni Afrikan.¹⁰ Dispozitat e këtyre instrumentave reflektohen në dokumentat shtetformuese dhe ligjet e shteteve të LMAV, që janë palë në disa nga këto instrumenta.

Situata ndryshon në praktikë, ku qeveritë e shteteve të LMAV nuk shquhen për reputacionin e demokracive funksionale. Mosrespektimi dhe shkelja e të drejtave të njeriut në nivele të ndryshme është tipari dallues i të tilla regjimeve jodemokratike. Në vitin 2010, Human Rights Watch (HRW) e cilësonte situatën e të drejtave të njeriut në Tunizi si të mjeruar duke përmendur një listë shkeljesh ndër të cilat shtypjen e tubimeve dhe protestave paqësore nën pretekstin e rrezikut të terrorizimit dhe ekstremizmit religjioz, agresionin fizik dhe arrestimet arbitrare të forcave të sigurimit ndaj atyre që përceptoheshin

9 Andrew Moravcsik, Explaining international human rights regimes, Liberal Theory and Western Europe, European Journal of International Relations, 1995. <http://www.princeton.edu/~amoravcs/library/explain.pdf>

10 Traktatet kryesore ndërkombëtare të të drejtave të njeriut janë Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut (1948), Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike, Konventa Ndërkombëtare mbi të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore. Parimet e këtyre traktateve kryesore gjejnë mishërim dhe në një sërë instrumentash rajonale si Konventa Europiane e të Drejtave të Njeriut, Karta e BE mbi të Drejtat Themelore, Karta Afrikane e të Drejtave të Njeriut dhe të Popujve ku aderojnë shumica e shteteve afrikano-veriore etj. DUDNJ përmban 30 nene që përcaktojnë një numër të drejtash nga e drejta bazike për jetën deri tek e drejta për pushimin dhe kohën e lirë. Neni 21 njeh të drejtën e cdokujt për të marrë pjesë në qeverisjen e vendit të vet dhe të drejtën për akses të barabartë në shërbimin publik. Ky nen shprehet gjithashtu që vullneti i popullit përbën themelin e autoritetit të një qeverie. Neni 25 i Konventës Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike (ICCPR) i mbështet këto dispozita duke përcaktuar që çdo qytetar gëzon të drejtën e pjesëmarrjes në drejtimin e çështjeve publike qoftë drejtpërsëdrejti ose nëpërmjet përfaqësuesve të zgjedhur lirisht; e votimit dhe të zgjedhjes gjatë zgjedhjeve të vërteta të herëpashershme, me votim të përgjithshëm dhe të barabartë dhe me vota të fshehta, të cilat sigurojnë shprehjen e lirë të vullnetit të zgjedhësve; dhe të ushtrimit të funksioneve publike në vendin e tij. Gjithashtu Neni 1, i përbashkët për ICCPR dhe Konventën Ndërkombëtare mbi të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, mbron të drejtën e popujve për të përcaktuar lirisht statusin e tyre politik.

si rrezik nga qeveria, si dhe gjyqet nën akuza false të aktivistëve të të drejtave të njeriut dhe të gazetarëve të pavarur.¹¹ Në të njëjtën frymë, në lidhje me Egjiptin, HRW citon probleme të ngjashme si shtypja e kundërshtarëve politikë, shpërndarja e tubimeve, intimidimi i aktivistëve të të drejtave të njeriut dhe ndalimi i gazetarëve, bloggerave etj si dhe rritje të numrit të gjyqeve që nuk përmbushnin kriteret për një proces të rregullt ligjor.¹²

Në planin ekonomik, rritja e qëndrueshme ekonomike në këto dy vende fshihte përbrenda pabarazinë ku pasurimi i elites kontrastonte me masat e varfra të popullsisë.¹³

Kështu, shtrohet natyrshëm çështja e konceptualizimit të një mekanizmi/ modeli përmes të cilit realizohet internalizimi i normave të të drejtave të njeriut në politikën e brendshme të shteteve duke çuar në permirësimin e situatës në këtë drejtim. Implementimi i qëndrueshëm i të drejtave të njeriut në praktike, garantohej vetëm nëpërmjet sundimit të ligjit çka nënkupton gjithashtu përshtatje ose ndryshime strukturore të sistemit politik që në vetvete janë aspekte të demokratizimit duke shkaktuar deri dhe ndryshimin e regjimit ekzistues politik. Procesi i internalizimit dhe implementimit të normave ndërkombëtare të të drejtave të njeriut në politikën e brendshme mund të konsiderohet si një proces socializimi. Risse dhe Sinkink dallojnë tre procese socializimi të domosdoshëm për një internalizim të qëndrueshëm të normave:

1. *Procese të adaptimit instrumental dhe transaksioneve strategjike.* Qeveritë, e akuzuara për shkelje të të drejtave të njeriut shpesh përshtaten ndaj presioneve të brendshme dhe të jashtme për të shmangur sanksionet ndërkombëtare dhe/ ose për të mos humbur ndihmën e huaj. Këto procese bazohen në përllogaritje të pastra të interesave strategjike.

11 Human Rights Watch World Report 2011: Tunisia. Available at <http://www.hrw.org/world-report-2011/tunisia>

12 Human Rights Watch World Report 2011: Egypt. Available at <http://www.hrw.org/en/world-report-2011/egypt>

13 Në prill 2011, FMN deklaroi se indikatorët makroekonomikë të rritjes, inflacionit, deficitit fiskal, borxhit të brendshëm etj ishin të pamjaftueshëm për të vlerësuar sa të shëndetshme ishin në realitet ekonomitë arabe dhe pranoi se duhet t'i kishte kushtuar vëmendje më tepër shpërndarjes së të ardhurave. Ironikisht, duhet theksuar se si Egjipti ashtu dhe Tunizia ishin zbatues të përpiktë të politikave neoliberales të FMN. Në 2009, vetë kreu i atëhershëm i FMN, Dominique Strauss-Kahn u dekorua nga ish Presidenti Ben Ali me Urdhërin e Republikës Tuniziane. <http://www.tni.org/article/africa-chilling-arab-spring>

2. *Procese të ndërgjegjësimit moral, argumentimit, dialogut dhe bindjes.* Këto procese analizojnë validitetin e normave ndërkombëtare duke çuar në pranimin ose refuzimin e tij. Relativizmi kulturor i tipit të drejtat e njeriut janë universale por në kontekstin e dhënë kulturor ato nuk mund të aplikohen është një argument i zakonshëm kundërshtues i përdorur nga dhe për shtetet arabe në këtë kontekst. Ky proces konsiderohet i suksesshëm kur të gjithë aktorët pranojnë validitetin e normave duke pranuar në të njëjtën kohë një identitet të ri kolektiv i cili përcakton interesat e tyre.

3. *Proceset e internalizimit dhe institucionalizimit.* Normat ndërkombëtare të drejtave të njeriut janë integruar tashmë në institucionet dhe praktikat e brendshme dhe respektohen nga aktoret pavarësisht bindjeve të tyre personale.¹⁴

Duke i kontekstualizuar këto procese në rajonin e Afrikës Veriore, vërejmë se vende si Egjipti dhe Tunizia, përballë denoncimit ndërkombëtar të shkeljes së të drejtave të njeriut sidomos gjatë dy viteve të fundit lejuan koncesione taktike duke liruar një numër të burgosurish politikë. Në rastin e Egjiptit kjo ndodhi si pasojë e presionit të drejtpërdrejtë ndërkombëtar. Në shkurt 2010, në sesionin e Universal Periodic Review të Egjiptit në Këshillin e OKB për të Drejtat e Njeriut, SHBA kërkuan me ngulm lirim të burgosurve si rezultat i aplikimit të ligjit të gjendjes së jashtëzakonshme. Në rastin e Tunizisë, në 2010, SHBA për herë të parë kushtëzoi dhënien e 1 milion USD (nga një total prej 15 milion USD) ndihmë financiare dhe ushtarake ndaj vendit me ndërmarrjen e hapave për të siguruar një proces të rregullt ligjor, respektimin e lirisë së tubimit dhe të shprehjes si dhe aksesin në internet.¹⁵

Zhvillimet politike që pasuan në Tunizi dhe Egjipt, ilustron faktin që këto koncesione ashtu sikundër dhe reformat e premtuara në një kohë të shkurtër pak para rrëzimit të regjimeve ishin të orientuara vetëm ndaj interesave afatshkurtra strategjike dhe si të tilla rezultuan të pamjaftueshme. Revolucionet që rrëzuan regjimet politike vendosën në pikëpyetje identitetin arab të njohur deri më sot si konservator, tradicionalist-fetar dhe të përlulur ndaj regjimeve autoritare duke hapur rrugën për ndërtimin e një identiteti të ri. Sot, revolucionet arabe trumbetohen gjithnjë e më shumë si një projekt i mirefillte arab, atje ku Perëndimi dështoi, duke i bërë jehonë kësaj ndryshimit

14 Risse, Th., Sikkink K., *The Socialization of International Human Rights Norms Into Domestic Practices: introduction to The Power of Human Rights, International Norms and Domestic Change*, Edited by Thomas Risse, Stephen C. Ropp, and Kathryn Sikkink, Cambridge University Press, 1999

15 HRW World Report 2011.

ndërmjet dy civilizimeve.¹⁶ Në këtë kontekst, shtrohet pyetja a do të jene në gjendje qeveritë e reja të Tunizisë dhe Egjiptit të ndërtojnë një identitet i cili përqafon normat ndërkombëtare të drejtave të njeriut duke pranuar validitetin e tyre? Në pjesën që vijon, përgjigja e kësaj pyetje analizohet nëpërmjet rolit të BE si një fuqi normative, promovues i normave ndërkombëtare të të drejtave të njeriut dhe demokracisë me interesa të rëndësishme strategjike në rajonin e Mesdheut Jugor.

3. Politikat e BE në rajonin e Mesdheut Jugor në kontekstin e Pranverës Arabe

Marrëdhëniet e BE me vendet e rajonit të Afrikës Veriore dhe Lindjes së Mesme kanë qenë gjithmonë të kushtëzuara nga një lloj relativizmi kulturor, i cili shpeshherë është përdorur si strehë për të shmangur kritikën në lidhje me çalimin e procesit të demokratizimit në vendet e rajonit. Partneriteti Euro-Mesdhetar ndonëse njihte rëndësinë e promovimit të të drejtave të njeriut dhe demokratizimit, pranonte që bashkëpunimi në këtë fushë kaq delikate mund të haste në vështirësi *“sepse debati mbi demokracinë dhe të drejtat e njeriut në Mesdhe është i lidhur me debatin mbi identitetet dhe kulturat e dy civilizimeve.”*¹⁷ Deklarata e Barcelonës përmban një formulim të vagët të shtetit të së drejtës dhe të demokracisë duke njohur të drejtën e secilit (shtet) të zgjedhë dhe të zhvillojë lirisht sistemin politik, ekonomik, socio-kulturor dhe gjyqësor duke vështirësuar kështu implementimin e politikave kushtëzuese të BE. Megjithatë të gjitha marrëveshjet bilaterale të nënshkruara ndërmjet BE dhe vendeve të rajonit në kuadër të Politikës Europiane të Fqinjësisë prej vitit 2003 parashikonin që marrëdhëniet ndërmjet palëve duhet të bazoheshin në respektimin e parimeve demokratike dhe të drejtave të njeriut këto të fundit asnjëherë nuk u bënë një kusht për thellimin e marrëdhënieve politike dhe ekonomike. Zhvillimet globale të luftës kundër terrorizmit e zhvendosën akoma më tepër theksin e marrëdhënies së BE me vendet e rajonit drejt çështjeve të sigurisë duke bërë madje që disa shtete-anëtare të BE ta shihnin demokratizimin e vendeve të rajonit si rrezik për fuqizimin e elementeve islamike. Shembulli i trishtë i ish-Ministres së Jashtme Franceze e cila i ofroi publikisht asistencë ish-Presidentit

16 Alzoubi O. A message to the West: What can ‘they’ learn from ‘us’? October 2005 in [opendemocracy.org](http://www.opendemocracy.org) <http://www.opendemocracy.net/odai-alzoubi/message-to-west-what-can-%E2%80%98they%E2%80%99-learn-from-%E2%80%98us%E2%80%99>

17 EuroMeSCo Report 1997/1998 Chapter III on Human Rights, Democracy and Civil Society.

Ben Ali për të zgjidhur « *problemet e sigurisë* » në të cilat po haste policia tuniziane, duke nënkuptuar protestat popullore, ilustronë më së miri qëndrimin e disa shteteve-anëtare në këtë drejtim. Mbështetja e regjimeve autoritare shihej si prioritet ndaj demokratizimit për arsye të lidhura me sigurinë, stabilitetin dhe interesat ekonomike.¹⁸

Në rastin e Egjiptit dhe të Tunizisë, ajo që mund të thuhet me siguri është se revolucionet përcollën në të njëjtën kohë dhe sentimentin e zhgënjimit ndaj qeverive perëndimore si mbështetës të regjimeve të rrëzuara. Një studim i Qendrës Daneze për Studime Ndërkombëtare argumenton se politikat e BE në rajon kanë pasur efekte negative në respektimin e të drejtave dhe lirive të njeriut në shtetet ku ato janë zbatuar, duke thelluar ndasitë ndërmjet individëve, shoqërisë dhe pushtetit.¹⁹ I njëjti qëndrim është shprehur dhe nga Stefan Fyle, Komisioneri Europian për Zgjerimin dhe PEF. « *Ne duhet të tregohemi të përlulur ndaj të shkuarës. Europa nuk ka qenë mjaftueshmërisht e qartë në mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe demokracisë në rajon. Shumë prej nesh ranë pre e supozimit që regjimet autoritare ishin garanci e stabilitetit në rajon* ». ²⁰

Të vetedijshëm për këtë deficit legjitimiteti në marrëdhënie, por dhe për faktin se zhvillimet politike në rajon rrezikojnë të jenë jashtë orbitës së influencës BE, diplomatë dhe analistë rekomandojnë një ndryshim të qasjes së BE ndaj rajonit duke vënë theksin më pak tek preferencat dhe interesat e tij dhe duke hapjen ndaj formave të ndryshme të qeverisjes dhe zërit të popullsisë vendase. Ndërkohë përballë kësaj «tërheqjeje» të BE, pala arabe sikurse përmendëm avancon një qëndrim, gjithmonë e më kategorik, bazuar në pohimin që revolucionet arabe janë një projekt i mirefilltë arab, duke shpalosur një identitet të ri arab. Thelbi i kësaj qasjeje është se këto vende kanë vërtet nevojë për mbështetjen financiare, tregjet europiane dhe për lëvizjen e lirë në vendet e BE, por ato janë shumë më pak të prirura të degjojnë leksionet dhe ekspertët europianë mbi menaxhimin e tranzicionit.²¹ Mundësia e krijimit të komuniteteve të përbashkët politiko-shoqërore në të dy brigjet e Mesdheut, ashtu sikurse parashikohet në instrumentat e Politikës Europiane të Fqinjesisë

18 Hélène Pfeil, The EU and the Arab Spring, 20 July 2011, www.opendemocracy.org

19 Pinar Bilgin, Eduard Soler i Lecha, Ali Bilgiç, European Security Practices vis-à-vis-the Mediterranean, Implications in Value Terms, DIIS Working Paper 2011:14.

20 Štefan Füle, European Commissioner for Enlargement and Neighbourhood Policy Speech on the recent events in North Africa Committee on Foreign Affairs (AFET), European Parliament Brussels, 28 February 2011

21 Richard Young, The EU and the Arab Spring, from Munificence to Geo-Strategy, FRIDE Policy brief No. 100, October 2011.

apo dhe Unionit Euro-Mesdhetar bëhet akoma më i mjegullt kur diskursi vendoset në planin e vlerave të secilit komunitet përfshi besimin fetar. Mungesa e aspiratës për t'ju bashkuar modelit perëndimor i bën revolucionet arabe të ndryshme nga tranzicioni demokratik në vendet e Europës Lindore.²²

Një raport i tillë, kufizon së tepërmi hapesirën e veprimit të BE në rajon. Nqs BE nuk angazhohet për të ndihmuar vendet e rajonit, shija e hidhur e mbështetjes së BE ndaj regjimeve autoritare do vazhdojë të rrisë klimën e mosbesimit. Anasjelltas, ndihma e ofruar nga BE mund të përceptohet si përpjekje për të avancuar interesat vetjake. Në këtë kontekst, përveç minimizimit të rolit të BE në menaxhimin e tranzicionit në këto vende, në diskutim vendosen dhe vetë interesat gjeo-strategjike të BE në rajon.²³ BE ka interes të drejtpërdrejtë dhe të menjëhershëm në parandalimin e eksportimit të instabilitetit dhe pasigurisë së prodhuar nga proceset e lëvizjeve dhe transformimeve politike më gjerë në rajonin e Mesdheut. Mjafton të përmendim këtu emigrimin ilegal, trafikimin e qenieve njerëzore drejt brigjeve të BE, radikalizimin e diasporës afrikanoveriore në shtetet e BE, si Franca, Italia, Spanja, apo edhe terrorizmin.

Ndasi të tilla mund ta kthejnë sërish rregullimin e marrëdhënieve në rajon sipas parimeve të real-politikës duke rritur përceptimet imperialiste të BE. Kjo është një arsye e mjaftueshme që BE të shmangë me çdo kusht diskordancën ndërmjet identitetit të tij si një komunitet vlerash të perbashkëta, promovues dhe mbrojtës i të drejtave të njeriut dhe një qasjeje ndaj rajonit e cila i anashkalon këto vlera dhe orientohet vetëm në interesat e përceptuar strategjikë sikundër ka ndodhur deri tani. Mbrojtja e interesave të BE, nënkupton njëkohësisht mbrojtjen e një grupi vlerash mbi të cilat ngrihet identiteti i BE. Nga pikëpamja ontologjike, do të ishte paradoksale ideja se politika për mbrojtjen e këtyre vlerave operon e veçmas nga to.

Sot BE ka shansin të rforcojë pozitat e tij në rajon. Revolucionet arabe ngritën pikëpyetje mbi identitetin arab, të njohur deri me tash si konservator, tradicionalist-fetar dhe të përulur ndaj regjimeve autoritare. BE duhet të shfrytëzojë këtë moment dhe mënyra e vetme për ta bërë këtë është ndërtimi i marrëdhënieve me qeveritë e reja të vendeve të rajonit, të dala nga zgjedhje të lira, në mënyrë të tillë që ato të mbeten të angazhuara në një diskurs socializues mbi normat ndërkombetare të të drejtave dhe lirive themelore të njeriut dhe të përkushtuara për institucionalizimin e tyre. Mundësimi i mbështetjes financiare, hapjes së tregjeve apo lëvizjes së lirë në kuadrin e Politikës Europiane

²² Ibid.

²³ Ibid.

të Fqinjësisë duhet të shoqërohet gjithashtu me aplikimin efektiv të politikave kushtëzuese (conditionality) në domenin e shtetit ligjor, të drejtave të njeriut dhe demokratizimit si galvanizues të procesit të socializimit. Sipas Tocci dhe Cassarino kjo strategji do të sillte tre përfitime kryesore. Së pari, fokusimi në respektimin e shtetit ligjor do ta zhvishte BE nga akuzat e « *imperializmit politik* » të bazuar vetëm në interesat vetjake. Së dyti, duke qenë se bashkëpunimi i BE me vendet e Mesdheut Jugor shtrihet në një sërë fushash kjo do i bënte reformat për zbatimin e shtetit ligjor më gjithëpërfshirëse. Së treti, reforma e shtetit ligjor nevojitet për të kryer një tranzicion të suksesshëm jo vetëm në domenin politik dhe institucional por dhe në atë të shoqërisë civile dhe të shoqërisë më gjerë, duke pasur parasysh penetrimin e thellë të autoritarizmit në hapësirën publike në vendet e rajonit.²⁴ BE nuk duhet të kufizojë bashkëpunimin vetëm me forcat politike ekzistuese por duhet të synojë të përfshijë në këtë marrëdhënie sa më shumë aktorë nga shoqëria civile dhe t'i fuqizojë nëpërmjet financimit dhe trajnimeve. Në këtë kontekst, me të njëjtin prioritet duhet trajtuar investimi në rrjetet transnacionale të të drejtave të njeriut si promovues dhe mbrojtës të rendesishëm të ketyre vlerave, duke rritur bashkëpunimin dhe duke forcuar marrëdhëniet ndërshtetërore mes aktorëve të shoqërisë civile në shtetet respektive.

Bibliografia

1. Adler, E. (2001). 'Constructivism and International Relations', in W. Carlsnaes, T. Risse and
2. A. Simmons (eds), *Handbook of International Relations*. London: Sage.
3. Alzoubi O., (October 2005), *A message to the West: What can 'they' learn from 'us'?* in opendemocracy.org
3. Bilgin P., Soler i Lecha E., Bilgiç A., (2011), *European Security Practices vis-à-vis-the Mediterranean, Implications in Value Terms*, DIIS Working Paper 2011:14.

²⁴ Nathalie Tocci and Jean-Pierre Cassarino, *Rethinking Euro-Med policies in the light of the Arab Spring*, 25 March 2011 në www.opendemocracy.org

4. Bond P., (June 2011) *Africa: Chilling the Arab Spring*, Transnational Institute, në <http://www.tni.org/article/africa-chilling-arab-spring>
5. Carlsson G., (7 March 2011), Swedish Minister for International Development Cooperation, "Why human rights and democracy are critical to overcome poverty" Public lecture at the London School of Economics, Department of International Development and International Growth Centre.
6. EuroMeSCo Report 1997/1998 Chapter III on Human Rights, Democracy and Civil Society.
7. Füle Š., European Commissioner for Enlargement and Neighbourhood Policy (February 2011) *Speech on the recent events in North Africa* Committee on Foreign Affairs (AFET), European Parliament, Brussels.
8. Pfeil H., (2011) *The EU and the Arab Spring*, www.opendemocracy.org
9. *Promises and Challenges: The Tunisian Revolution of 2010-2011* (June 2011), Report of the Delegation of Attorneys to Tunisia from National Lawyers Guild (US), Haldane Society of Socialist Lawyers (UK), and Mazlumder (Turkey).
10. HRW World Report 2011, chapters on Tunisia and Egypt.
11. Moravcsik A., (1995), *Explaining international human rights regimes, Liberal Theory and Western Europe*, European Journal of International Relations. SAGE, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, Vol. 1(2): 157-189.
12. Risse, Th., Sikkink K. (1999), *The Socialization of International Human Rights Norms Into Domestic Practices*, introduction to *The Power of Human Rights, International Norms and Domestic Change*, Edited by Thomas Risse, 11. Stephen C. Ropp, and Kathryn Sikkink, Cambridge University Press.
13. Tocci N., and Cassarino J-P., (2011), *Rethinking Euro-Med policies in the light of the Arab Spring*, në www.opendemocracy.org
14. Young R., (2011), *The EU and the Arab Spring, from Munificence to Geo-Strategy*, FRIDE Policy brief No. 100.

POLITIKA E JASHTME DHE E SIGURISË SË PËRBASHKËT TË BASHKIMIT EUROPIAN BASHKIMI EUROPIAN: FUQI POLITIKE APO USHTARAKE

Emilio CIKA

Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë

ABSTRACT

This short study aims to recognize and analyze the developments of the EU Common Foreign and Security Policy as the second pillar of the European Union (EU). The study will analyze the creation of the Common Foreign and Security Policy as well as the route towards a political and military Union. If the European Union is traditionally regarded as an economic and political force will its militarization affect its foundation? Will a European Army make the EU stronger or weaker?

Keywords : EU, Common Foreign and Security Policy, Military of the EU.

1. Një Europë Politike apo Ushtarake

Bashkimi European me Traktatin e Amsterdamit vendosi krijimin e Politikës së Jashtme dhe Sigurisë së Përbashkët (PJPS) brenda së ashtëquajturës shtyllës së dytë të Bashkimit European. Në vitin 2000 me Traktatin e Nisës u

vendos nga Këshilli i Europës për zhvillimin e mëtejshëm të boshtit institucional të PJP-së me krijimin e Forcës së Ndërhyrjes së Shpejtë.

Këto lëvizje dhe zgjedhje të Bashkimi European kanë të bëjnë me zhvillimet botërore dhe me vetë mundësitë e BE-së. Në të vërtetë, kriza e Jugosllavisë, pamundësia e ndërhyrjes së Europës si një forcë ndërkombëtare si edhe ndërhyrja e Shteteve të Bashkuara të Amerikës (SHBA) duke përdorur Naton, në Ballkan në vitin 1995 (Bosnjë) dhe 1999 (Kosovë), shfaqën dukshëm caqet e vërteta të ndërhyrjes dhe ndikimit të Bashkimit European. Kjo ishte dhe arsyeja që vuri në lëvizje krijimin e një hapësirë mbrojtjeje në kuadrin e bashkësisë europiane.

Megjithëse ky qëndrim u përball edhe me kritika të forta. Një mundësi militarizimi i Bashkimit European cfarë ndikimi do të kishte në natyrën e tij? Bashkimi European duhet të jetë një forcë politike pa karakteristika ushtarake apo do të duhet të kërkoj një "militarizim" të tij në mënyrë që të mund të lozi rolin e tij thelbësor në themelimin e demokracisë dhe rruajtjes së vlerave të tij¹.

1.1 Bashkimi European si një Forcë Politike

Koncepti i forcës politike ishte zbatuar për herë të parë me Japoninë dhe Gjermaninë Perëndimore. Këto dy shtete pas humbjes në Luftën e Dytë Botërore u shndërruan në gjigandë ekonomike, por kishin një pavarësi të cunguar dhe ishin pothuajse totalisht të varuara nga ana ushtarake nga SHBA.

Gjatë dhjetëvjeçarit të 1970 dërmimi që morri SHBA në Vitnam, rrënimi i sistemit monetar ndërkombëtar, zgjerimi i Kontinentit European me tre shtete të reja (me Anglinë, si shtetin më të rëndësishëm prej tyre) si edhe vlerësimi se bashkimi ekonomik european do të mund të realizohej në 1980 kishin krijuar një fare optimizmi në Europë se do të mund të vinte në provë sovranitetin e SHBA-së në Europën perëndimore por edhe në botën perëndimore në thelb.

Në këtë kuadër distance ndërmjet interesave të SHBA-së dhe Europës filloi të shfaqet dukshëm me rezultat të krijohet nevoja e ekzistencës së një politike të jashtme autonome të Europës, si për ata që ishin vizionar të një Europe të bashkuar si fuqi ushtarake ashtu si edhe për ata të cilët dëshironin të ishte një forcë politike.

Karakteristikat e fuqisë politike do të ishin²:

1 "From Civilian Power to Superpower? The International identity of the European Union" WHITMAN R. , fq 52-55

2 "European Political Cooperation: towards a framework of supranational diplomacy?" P. IFESTOS

- mungesa e mjeteve ushtarake dhe
- pesha ekonomike dhe tregëtare në zhvillimet ndërkombëtare.

Dhe pikërisht sepse në atë periudhë Europa fuqizohej ekonomikisht, qasja e saj si fuqi ushtarake dështoi.

Si rrjedhojë Bashkimi European do të duhej të funksiononte si një forcë politike, e mbështetur në ekonominë dhe në tregëtinë, e cila do të lozte rol në zhvillimin e bashkëpunimit ndërkombëtar. Gjithashtu, do të duhej të lozte një rol vendimtar ndërkombëtar në mbrojtjen e demokracisë si në brendësi të saj si edhe jashtë saj, në mënyrë që mos të jetë viktima e fuqive me forcë më të madhe politike se vetë ajo.³

1.2 Forcë Politike apo Ushtarake?

A.

Studjues si Hedley Bull⁴ mendojnë se kuptimi i “forcës politike” është një antisituatë dhe se zbutja e luftës së ftohtë në fund të viteve 1970 krijoi mendimin e gabuar se fuqia ushtarake nuk ka më rëndësi. Duhet shënuar se shumë prej vendeve të cilat dëshironin të jenë pjesë e Bashkimit European nuk kishin qëllim vetëm arsyet ekonomike por synonin të fuqizonin edhe sigurinë e tyre.⁵

B.

Si përgjigje u dha perceptimi se megjithë kufizimet, një forcë politike ka fuqinë të ndërhyjë në arenën ndërkombëtare. Për sa ka të bëjë me Europën e bashkuar, shembuj të rëndësishëm që mund të përmendim janë Marrëveshja e Stabilizimit për Europën Jug-Lindore si edhe procesi I zgjerimit. Jo të gjitha çështjet ndërkombëtare mund të zgjidhen me përdorimin e mjeteve ushtarake. Për akoma më shumë përdorimi I fuqisë ushtarake është një mjet që haste me kundërshti të forta.⁶ Europa duke fituar një hapësirë ushtarake do të hasi natyrën e saj politike. E gjithë përpjekja e militarizimit do të jetë tej mase shteto centrike me përfundim të krijohej më shumë problem se sa do të zgjidhen.

3 “The European Community: A Superpower in the Making” J. GALTUNG, fq 228, 232

4 Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms” H. BULL, fq 160

5 Një shembull karakteristik është Greqia dhe arsyet të cilat çuan në përzgjedhjen e saj si vend anëtar.

6 “European foreign policy: Power bloc, civilian model – or flop?” C. HILL fq 46-47

C.

Megjithatë studjues të tjerë si Juliet Lodge⁷ mbështetën –duke përshkruar një rrugë të mesme - se është e mundur krijimi i një “sigurie me fytyrë njerëzore”, të arrihet “ politizimi i sigurisë” (a civilization of security). Dmth fusha e sigurisë të përfshijë mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe fushave të tjera të marrëdhënieve ndërkombëtare. Rrjedhimisht mbrojtja mos të përmendet vetëm në hapësirën ushtarake. Gjithashtu theksohet se një forcë politike nuk mund të jetë pacifiste ose e paanshme. Një forcë politike pa asnjë karakter ushtarak nuk do të mund të kishte peshë në arenën ndërkombëtare.

Ekzistenca e mjeteve ushtarake do të japi një peshë të vecantë Bashkimit European dhe do të zgjeroj fushën e veprimeve të saj. Duhet marrë parasysh se politika e jashtme e SHBA mundi të jetë aktive si në rastet e ndërhyrjes së drejtëpërdrejtë ashtu edhe në ndërhyrjet jo ushtarake, pikërisht sepse bazohej në ekzistencën e mundësive të saj ushtarake të cilat i jepnin hapësirë në lëvizjet e saj politike.

2. Politika e Jashtme dhe e Sigurisë së Përbashkët të Bashkimit European

Me ratifikimin e Traktatit të Romës, Europa u përqëndrua kryesisht në anët ekonomike, si në krijimin e një tregu të përbashkët, megjithëse idetë për bashkëpunimin në fushën e politikave ndërkombëtare ishin të dukshme. Për rreth dyzet vjet rresht fraza “ politikë e e jashtme e përbashkët “ nuk u citua në asnjë traktat. Vetëm në vitin 1986 përcaktohen praktikat e bashkëpunimit politik të cilat u vunë në zbatim ndërmjet anëtarëve të Komunitetit European.

Bashkëpunimi politik i orientuar kryesisht në bashkëbisedimet dhe koordinimin e qeverive europiane, ishte një krijesë e Këshillit të Europës dhe Ministrave të Jashtëm të Bashkimit European. Pjesëmarrja e organeve të BE-së si Parlamenti European ose Komisioni nuk ishin të një rëndësie të vecantë, por këto mekanizma lejuan shprehjen e thjeshtë të identitetit european brenda organizmave ndërkombëtar (OKB) dhe kontribuan në fillimet e një politike të jashtme të përbashkët.

Bashkimi European akoma më shumë se kurrë sot- duke qënë në mesin e një krize e cila rrezikon themelet e saj- duhet që të veprojë në mënyrë të saktë strategjike dhe diplomatike në arenën ndërkombëtare. Europa duhet të gjej veten e saj në diplomacinë ndërkombëtare.

7 “The European Community and the Challenge of the Future” J. LODGE fq 32

Politika e jashtme është një veprimtari e shteteve. Është një bashkësi interesash të një shteti. Politika e jashtme është praktika bazë nëpërmjet së cilës sovraniteti ndërtohet. Pa ekzistencën e nocionit të sovranitetit, politika e jashtme nuk do të kishte kuptim, por duke qënë se sovraniteti nuk është a priori, kuptimi i sovranitetit varet pjesërisht nga praktikat e politikës së jashtme.⁸

BE nuk është një shtet, nuk ka një qeveri, madje shpesh herë është vlerësuar si një system qeverisjeje. E njëjta gjë mund të thuhet dhe për politikën e jashtme, që prej Bashkëpunimi Politik European deri tek Politika e Jashtme dhe e Sigurisë së Përbashkët është krijuar një system qeverisjeje për sa ka të bëjë me politikën e jashtme.

Koordinimi i politikës së jashtme të shteteve anëtare të BE është një nga elementë themeltar i saj. Programi i vitit 1954 për Komunitetin European të Mbrojtjes, planin Fouchet në vitin 1962 dhe Bashkëpunimi Politik European i vitit 1969 janë pikat mbështetjeje.

Ndryshimi në këtë bashkëpunim ndërqeveritar u arrit me Traktatin e Maastrihit ku për herë të parë shtetet anëtare i bashkuan traktatit qëllimin subjektiv të një “politike të jashtme të përbashkët”. Që prej 1 Nëntorit 1993 kur u Traktati u ratifikua, Bashkimi European, si një organizat periferike mundet të bëjë që zëri i saj të dëgjohet në arenën ndërkombëtare, të shprehi pozicionet e saj në përplasjet ushtarake, për të drejtat e njeriut dhe në cdo temë tjetër që ka lidhje me principet themeltare mbi të cilat është ndërtuar Bashkimi European.

Traktati i Maastrihit vendosi që shtetet anëtare të Bashkimit European të veprojnë si një “forcë konsensuale” në marrëdhëniet ndërkombëtare, të zgjerojnë, të specifikojnë organet dhe procedurat e vendimarrjes. Traktati i Amsterdamt ishte ai që adoptoi pozicionin e Perfaqësuesit të Lartë për Politikën e Jashtme dhe Sigurisë së Përbashkët.⁹

2.1.Objektivat e Politikës së Jashtme dhe Sigurisë së Përbashkët

Në bazë të nenit 11 të Traktatit për Bashkimin European, ky organizëm përcakton dhe zbaton një politikë të jashtme dhe politikën për sigurinë e cila përmbush të gjithë fushat e politikës së jashtme dhe asaj të sigurisë dhe objektivat e saj janë:

8 Bach, Jonathan P.G., “Between Sovereignty and Integration.German Foreign Policy and National Identity after 1989”, London ,shtëpia botuese Routledge, fq. 60

9 Dusan Sidjanski “ Η ομοσπονδιοποίηση της Ευρώπης ”, Αθηνά, Shpëpia BOTUESE Παπαζήση, 2002, fq 416

1. Rruajtja e vlerave të përbashkëta, të interesave themeltare, të pavarësisë dhe sigurisë së BE-së në bazë të kartës themeltare të Kombeve të Bashkuara

2. Fuqizimi i sigurisë së BE-së në të gjitha format e saj.

3. Ruajtja e paqes dhe fuqizimi i sigurisë ndërkombëtare në bazë të principeve të kartës themeltare të Kombeve të Bashkuara, si dhe në bazë të principeve të Kartës së Helsinkit dhe objektivave të kartës së Parisit duke u përfshirë këtu dhe atyre që kanë të bëjnë me kufijnjtë e jashtëm.

4. Zhvillimi dhe stabilimin e demokracisë dhe shtetit të së drejtës, si edhe respektimi i të drejtave të njeriut dhe lirive themeltare.

2.2 Arritjet e Politikës së Jashtme dhe Sigurisë së Përbashkët

2.2.1 Politika e Jashtme dhe Sigurisë së Përbashkët para luftës së Kosovës

Për fat të keq nga pikëpamja e rezultateve ndërkombëtare, organet e BE-së kanë treguar më shumë dobësi se fuqi. BE dështoi të zbatoj një politikë rezultative për përplasjet që ndodhën pas Luftës së Ftohtë, si psh lufta në ish Jugosllavi. Mungesa e “veprimtarisë së përbashkët europiane” ishte gjithashtu e dukshme në të gjitha krizat e njëpasnjëshme në Gjirin Persik. Në përgjithësi rezultatet e BE-së ishin negative. “Loja” e vërtetë kërkon jo vetëm një system të pavarur të marjes së vendimeve, por edhe mundësi praktike për të ndikuar në politikë. Por cilat janë arsyet më të rëndësishme për dështimin:

-Mekanizmat e Politikës së Europiane për Kooperim dhe Politikës së Jashtme dhe Sigurisë së Përbashkët nuk arritën të krijojnë një identitet të përbashkët europian dhe nuk siguruan vëmendjen publike në kohërat e krizave.¹⁰

-Për arsye të mungesës së një kuadri ushtarak Politika e Jashtme dhe Sigurisë së Përbashkët nuk do të mund funksiononte në një mënyrë thelbësore.

-Vendet anëtare të BE-së u pozicionuan jo si europian por si “perëndimorë”. Me pak fjalë, Bashkimi Sovjetik për Europën ishte kundërshtari duke u identifikuar me Naton. Vec këtyre rëndësia e pranisë Amerikane në hapësirën Europiane, shmangu a priori krijimin e një veprimatrie të përbashkët europiane të maturuar.

¹⁰ Παναγιώτης Ιωακειμίδης, “Το μέλλον της Ευρώπης”, Αθηνά, Shtëpia Botuese Σιδέρης, fq 86

3. Politika e Jashtme dhe Sigurisë së Përbashkët pas Luftës së Kosovës

Situata në Kosovë, në pranverën e vitit 1999, detyroi BE-në të pranojë Amerikën si lider për zgjidhjen e krizës në Europë. Por në të njëjtën kohë ngriti çështjen e politikës së jashtme europiane në majën e axhendës. Atë që Traktati i Maastrichtit dhe i Asterdamit kishin përgatitur me ngadalë, u gritë më me ngulm nga Këshilli European i Helsinkit. Deklarata e Helsinkit shpall objektivin optimist për krijimin e një force rreth 60.000 ushtarësh e cila do të mund të mbledhej brenda 60 ditësh.¹¹

Diskutimet dhe vendimarrja institucionale që u ndërmor pas luftës së Kosovës hapi mundësinë që politika e jashtme të shndërohet në një prej faktorët kryesor të cilët krijojnë një identitet europian.¹²

Cka do të vijoj në këtë periudhë do të shërbejnë si burimi rëndësishëm për shkëputjen e Europës nga Shtetet e Bashkuara. Zhvillimi i mëtejshëm i sistemit të qeverisjes së politikës së jashtme dhe asaj të mbrojtjes mund që të shtyjë europianët të tejkalojnë “nënshtrimin” ndaj aleatit të tyre më të ngushtë, Shteteve të Bashkuara.

Padyshim, nuk ka shanse që Politika e Jashtme dhe Sigurisë së Përbashkët të stabilizohet pa përkushtimin e plotë të shteteve anëtare në këtë përpjekje dhe pa një përcaktim të qartë objektivash.

Bashkimi European nuk është një organizatë ushtarake dhe për këtë arsye nuk ka strukturë të tillë. Si rrjedhojë vendimet për politikat mbrojtëse kalojnë nëpërmjet Bashkimit Perëndimor European (BPE). BPE-ja nuk është gjë tjetër vecse një mjet i NATOs. Sigurisht kjo strukturë është kompable me Traktatin e Maastricht, por vetë BPE njeh superioritetin e NATOS. Sipas Brzenzinski¹³ “Europa është një urrë e Shteteve të Bashkuara për në Euroazi”.

Kjo është arsyeja që Europa duhet të jetë më e pavarur. Europa duhet të ketë mundësitë e veta ushtarake në mënyrë që të jetë në gjendje të zgjidhi krizat të cilat janë brenda hapësirës europiane. Vec kësaj, Amerika është në rolin e arbitrit mbi kontinentin European. Kjo është dhe arsyeja pse liderët europian duhet të ulen dhe të mëshojnë në zgjidhjen e mosmarrëveshjeve të tyre kundrejt krijimit të një politike të përbashkët për mbrojtjen dhe gradualisht në krijimin e një ushtrie të përbashkët europiane.

¹¹ <http://ue.eu.int/newsroom/main>

¹² Dusan Sidjanski, “Η ομοσπονδιοποίηση της Ευρώπης”, fq. 416

¹³ Zbigniew Brzezinski, “A geostrategy for Eurasia”, Foreign Affairs, Shtator/Tetor,

a.Orientimet e Politikës së Jashtme dhe Sigurisë së Përbashkët.

Ndërkohë që sfidat e shekullit të ri janë të dukshme, Bashkimi European si një faktor i rëndësishëm politik dhe ekonomik i sistemit ndërkombëtar ka planifikuar orientimet e tij. Bashkimi European është një forcë qëndrueshmërie dhe mbështetëse e paqes, demokracisë, zhvillimit ekonomik dhe mbrojtjes së të drejtave të njeriut. Si rrjedhojë edhe orientimet janë në përputhje të plotë me atë që BE-ja përfaqëson:

-Dhënia e konsensusi për kërkesat e politikës së jashtme të shteteve anëtare.

-Shmangien e përplasjeve me Rusinë nëpërmjet politikave të vecanta që duhen ndërmarrë në fusha të ndryshme.

-Rritjen e ndikimit të BE në organet ekzistente të politikbërjes me qëllim shmangien e ndikimit të politikës Amerikane brenda BE-së. Megjithatë Europa duhet të vazhdojë të mbështeti NATO për përballjen e krizave ndërkombëtare nëpërmjet Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara.¹⁴

-Zbatimii i politikave të barabarta industriale me qëllim rruajtjen e strukturës ekonomike të BE-së.

-Të ndiqet një politikë periferike autonome kundrejt Lindjes së Mesme.

-Dhënia e kontributit për shmangien e rritjes së numërit të emigrantëve nga Lindja e Mesme drejt Bashkimit European.

-Shmangien e fuqizimit të përplasjeve ndërmjet vendeve europiane të lindjes dhe perëndimit. Vecanërisht në zonën e ndjeshme të Ballkanit Bashkimi European duhet të lozi një rol të vecantë. Me përdorimin e peshës së saj BE duhet të kontribuoj më shumë në zgjidhjen e problem të nxehta Kosovë –Serbi. BE duhet të jetë faktori i qëndrueshmërisë në Ballkan për mos përsëritjen e shembujve të luftimeve të përgjakshme të Bosnjës dhe Kosovës.

Konkluzione

Prezenca e Bashkimit European në arenën ndërkombëtare pas Luftës së Kosovës ka shfaqur një rritje të dukshme. Bashkimi European ka vendosur një objektiv strategjik në politikën e jashtme: Bashkimi European duhet të ketë një qëndrim dhe një zë të fuqishëm në arenën ndërkombëtare.

Veprimtaria më e rëndësishme e Bashkimit European për sa ka lidhje me politikën e jashtme karakterizohet nga politikat tregëtare dhe ato të zhvillimit.

14 Ελένη Ανδρικοπούλου, Γρηγόρης Κασκαλός, " Ο Νέος Ευρωπαϊκός χώρος, Αθηνά, Σhtëpia Botuese, Θέμα10,2000, fq 219-221

Nëpërmjet këtyre Bashkimi European është në gjendje të ushtrojë një politikë të jashtme të besueshme, në fushën diplomatike, ekonomike dhe tregëtare. Duke shfrytëzuar këto mundësi BE-ja është në gjendje të përballoj krizat të cilat rrezikojnë interesat e saj. Kjo do të thotë se duhet akoma më shumë bashkëpunim dhe besim ndërmjet vendeve anëtare duke vazhduar së paturi marrëdhënie të shëndosha dhe të vazhdueshme me partnerin e saj historik, SHBA¹⁵.

Institucionalizimi dhe zbatimi i një politike mbrojtjeje të përbashkët do të ishte një praktikë novatore e cila do të kristalizonte paqen dhe sigurinë në kontinentin tonë. Bashkimi European ka për detyrë të ndërtoj një politikë të pavarur në lidhje me shumë vende të planetit dhe të luftoj për interesat e saj. Politika e Jashtme Dhe Sigurisë së Përbashkët ka shumë përparësi dhe mund të zbatohet në cdo cep të planetit.

Bibliografia

1. Jonathan Bach P.G "Between sovereignty and integration.german policy and national identity after 1989", London, Shtëpia botuese Routledge,1995
2. Christopher Bertrem "The transatlantic link today. Starting over again", NATO Riview,web edition, pranverë 2001
3. Brigniew Brzezinski "A geostrategy for Eurasia", London, Foreign Affairs Shtatorç /Tetor, 1997
4. Knight Charlez "Bush administration. Policy towards Europe. Continuity and change. Project on Defence Alternatives ", New York, Shtëpia botuese Palgrave, 2004

¹⁵ Jeremy Richardson, " European Union ", London, Shtëpia Botuese Mc Millan, 2001, fq 287-294

5. Philip H.Gordon "Bush, Missele Defence and the Atlantic Alliance", London, Survival, pranverë 2001
6. Florian Guessgen "It fires back! The impact of the European Unions Common Foreign and Security Policy on the evolution of a European identity", Ionian Conference, 2000
7. Hans Morgenthau "Politics among nations. The struggle for power and peace ", New York, Shtëpia botuese Alfred Knoph,1985
8. Jeremy Richardson "European Union", London, Shtëpia botuese Mc Millan,2001
9. Karen Smith " The making of EU foreign policy. The case of Eastern Europe "New York, Shtëpia botuese PALGRAVE Mc Millan,2004
10. Michael Welsh "Europe United", London, Shtëpia botuese Manchester University Press,2000
11. Ελένη Ανδρικοπούλου και Γρήγορης Καυκαλας «Ο Νέος Ευρωπαϊκός χώρος», Αθήνα, Shtëpia botuese Θεμέλιο, 2000
12. Π.Κ Ιωακειμίδης «Το μέλλον της Ευρώπης», Αθηνά, Shtëpia botuese Σιδέρης,

Burime në Internet

- 1.www.europa.eu.int
- 2.www.notre-europe.asso.fr
- 3.www.whitehouse.gov

SIRIA - REBUSI ME I VESHTIRE ARAB

Ilir KULLA

Universiteti Mesdhetar i Shqipërisë

ABSTRACT

Syria is going to face the worst crises in the last 40 years, since march of this year. On one side there is the fully support request of the people to change regime and to finish with BAATH era. On the other hand all this is very complicated, and seems to be a sure bloody way of putting the country in a civil war. Alawite people who are controlling the power with the military regime already agreed and change constitution and military laws. The President Assad who is on second seven year term of his mandate is trying to save his power, but opposition from the road, villages and intellectuals want him out of power. Arab league is making strong pressure against Assad, they suspend Syria from the organization. Western Countries are supporting the opposition government in exile and Turkey is supporting military the opposition on ground, meanwhile Gulf Countries are giving them weapons and money. Israel is concern about his future in the case of a war in Syria and Lebanon with a Hezbollah government is ready to go back in a civil war. In the northern part kurdish of Syria are ready to join the Kurdish state of the northern Iraq. Druse who lives in the border with Israel and Lebanon are scared about the possibility that Muslim Brotherhood and Salafi booth Sunna can take the power in Syria. Same concern about Christians orthodox, Maronite, Catholics and Armens. The conflict is more complicated in the mediterranean sea, where the huge reserve of Natural Gas is going to be' probably more clear that was the real reason of the Arab Spring. Libya, Egypt, Turkey, Syria, Israel, Lebanon and Cyprus wanted to control

the sea space. It's already certain that Assad system, but the future is not certain, or better the future is fully uncertain and Syria risk to be the Yugoslavia of the Middle East.

Republika Arabe e Sirise është vëndi më i bukur arab dhe me historinë më të vjetër njerëzore. Një përzierje e vecante mes pasaardhesëve të fenikasve, të Babilonëve, të cilët në kohën e sotme e bëjnë Sirinë një vënd multietnik dhe multifetar shume të ngjashëm me ish Jugosllavinë. Në Siri jetojnë të krishterët maronitë, jetojnë ata katolikë, jetojnë të krishterët armenë, të krishterët orthodoxë. Myslimanët synitë të cilët janë shumica, të ndarë në synitë suffistë, vëllezër myslimanë dhe selafitë. Jetojnë druzët një sekt malësor në Islam dhe një popullsi në mes Sirisë, Libanit dhe Izraelit, jetojnë shiitët dhe sekti alevit në malet e Latakias, qytetit bregdetar mesdhetar dhe portit më të madh sirian. Jetojnë gjithashtu dhe kurdët të cilët përbëjnë rreth 5% të vendit.

Në Siri prej 42 vjetësh ka një regjim ushtarak në pushtet, pasi gjenerali i aviacionit Hafez Al Assad bëri një grusht shteti dhe mori pushtetin pas humbjes së luftës së gjashtë ditëve nga Siria me Izraelin. Ushtarakët kanë mbajtur në këmbë një regjim të ngjashëm me ate socialist jugosllav për rreth 40 vjet. Ata pezulluan kushtetutën e vendit dhe për rreth 40 vjet kanë mbajtur në fuqi gjendjen e jashtëzakonshme, me anë të së cilës, propaganda zyrtare ka dashur ti mbushë mendjen qytetarëve se kjo gjendje justifikohet me konfliktin permanent Siri-Izrael. Në fakt kufiri me i sigurtë i Izraelit që nga krijimi, por sidomos 40 vitet e fundit ka qenë Siria. Ky justifikim i ka shërbyer klikës alevite ushtarake në pushtet për të dominuar pushtetin e pakicës alevite kundër të tjerëve, sidomos synitëve. Në vitin 1982 një kryengritje e Vëllezërve Myslimanë në Homs dhe Hama dy qytete të mëdha siriane u shtypën me gjak nga ushtria, duke shkaktuar 25.000 të vdekur. Ngjarjet e vitit '82 e tronditën rëndë regjimin e Hafez Al Assadit, por bota e ndarë në blloqe atëhere e rendiste Sirinë me aleat Bashkimin Sovjetik, kështu që sido që të ishte dhuna, Bashkimi Sovjetik parandalonte çdo ndërhyrje nga jashtë. Pas rënies së murit të Berlinit, Siria qëndroi larg konflikteve duke u munduar të kishte një rol në Liban të cilin e kontrollonte ushtarakisht. Gjithashtu regjimi Sirian ndihmonte ushtarakisht grupet palestineze Hamas dhe Jihadi Islamik, ndërkohë që nga ana tjetër farkëtonte aleancën me Iranin duke mbështetur dhe furnizuar partinë libaneze filo iraniane dhe Shiite Hezbollah.

Vdekja e Hafez al Assadit në vitin 2000 i dha shpresa botës se regjimi mund të ndryshonte fytyrë, duke qenë se Assadi do të zëvendësohej nga djali i tij Bashar al Assad, i cili për më shumë se dhjetë vjet kishte studiuar në Londër. I ri dhe me ndikim përëmdimor, gjithkush shpresonte se ai do të arrinte të

bënte ndryshimet e duhura, ndonëse ishte e qartë se do të ishte nën presionin e pushtetmbajtësve prej 30 vjetësh miq dhe kolegë të babait të vet.

Ndoshta fati nuk i punoi Assadit, ndoshta e tillë që rrjedhja e ngjarjeve, por në fakt deri në fillimin e protestave të këtij viti asgjë thelbësore nuk ndryshoi në Siri. Ngjarjet e 11 shtatorit, lufta e Afganistanit, Lufta e Irakut, vrasja e Kryeministrit Hariri në Liban, për të cilën u akuzuan njerëzit e Assadit, tërheqja e trupave siriane nga Libani, ishin ngjarjet që përshkuan mandatin e parë Presidencial të Assadit. Lufta Izrael-Liban 2006, tentativat e Turqisë për të negociuar me Sirisë dhe Izraelit për çështjen e lartësirave Golan si dhe Konflikti në Gaza qenë ngjarjet më të rënda deri në mandatin e dytë me anë të së cilave Assadim justifikoi në dhjetë vjet mbajtjen e gjendjes së jashtëzakonshme.

Ajo që nuk ndodhi në 40 vjet ndodhi në pak muaj pas fillimit të protestave në Siri në mars të këtij viti. Opozita fetare dhe rurale e suportuar financiarisht dhe ushtarakisht nga vendet e Gjirit Persik, Turqia por edhe nga Kryeministri i Libanit Saad Hariri, e detyroi në pak muaj Assadin të ndryshonte Kushtetutën, të shpallte zgjedhjet e lira vendore dhe të përgjithshme në 2012, duke lejuar pluralizmin politik. Pavarësisht se Assadi dhe shërbimet e tija sekrete u munduan të luanin me grupet palestineze anti Izraelite në ditën e Naqba-s (Pushtimit të Palestinës nga Izraeli), sërish ato dështuan. Rrëzimi i qeverisë harir teksa kryeministri ndodhej në Uashington në takimin me Presidentin Obama dhe vendosjen e një qeverie në koalicion me Hezbollahun, i vuri edhe një pikë më tej negative Sirisë në marrëdhëniet me Iranin.

Megjithatë ushtria vazhdon dhe mbetet besnike e Assadit. Ajo ka shtypur të gjitha revoltat deri tani, sidomos ishte decizive në ngjarjet e Homsit gjatë muajit të përgjakshëm të Ramazanit. Deri tani janë vrarë rreth 3.500 qytetarë sirianë, nga të cilët rreth 800 pjestarë të forcave të sigurisë. Ushtria mbetet decizivë për fatet e vendit. Ajo nuk është e kontrolluar nga Irani, por ka një ndikim shumë të fortë të Rusisë. Shumica e lidërshit ushtarak i përket Alevitëve grupit etnik dhe fetar të Presidentit Assad dhe familjes Assad, si psh vëllai Maher Al Assad apo dhe kushëriri Assef Maklouf, ky i fundit shumë i përfshirë në shtypjen e trazirave në vend, gjatë muajve të fundit. Megjithatë ngjarjet e këtij viti kanë trodnitur rëndë edhe besimin e ushtrisë dhe të njerezve të fortë brenda saj. Disa prej tyre si psh ish Ministri i MBrojtjes Mustafa Tlass gjeneral me shumë influencë që jeton në Singapor, kanë ndikim shumë të madh në ushtri.

Që nga muaji gusht është krjuar e ashtuquajtura Ushtri e Sirisë së Lirë, grup opozitar i armatosur, pjesë e të cilës janë shumë ushtarakë me influencë të

cilët kanë dezertuar forcat qeveritare, madje dhe një kushëri i Presidentit Assad. Ngjarjet e javës së fundit kur Ushtria e Sirisë së Lirë sulmoi disa baza ushtarake një ndër të cilat në Damask, demostrojnë se opozita tashmë e ndihmuar edhe nga një pjesë e mirë e vendeve perëndimore është e vendosur të ecë përpara në rrugën e rezistencës dhe se Siria ndodhet afër luftës civile gjithnjë e më shumë.

Nga pikëpamja ndërkombëtare Siria ndodhet gjithnjë e më shumë e izoluar. Ajo ka humbur mbështetjen e Turqisë, është pezulluar nga Liga Arabe, është larguar definitivisht nga marrëdhëniet e mira me Francën, SHBA, dhe Britaninë e Madhe. BE dhe USA kanë marrë masa ndëshkuese ndaj saj. Madje dhe Irani e Rusia e kanë dënuar dhunën. Ky izolim që i është bërë Assadit e ka nervozuar gjithnjë e më shumë situatën atje. Paradoksalisht Izraeli deri tani ka qenë vendi që shpreson më shumë në një zgjidhje të butë, pasi në Tel Aviv mendohet se opozita fetare e Assadit do të ishte shumë më e rrezikshme sesa regjimi laik por ushtarak i Assadit.

Bllokimi i aseteve të aleateve dhe kushërinjve të Assadit në të gjithë botën, si dhe futja në listën e zezë të familjes Assad, Maklouf dhe Hamcho e ka bërë akoma më të rënduar situatën atje. Assadi shpreson që ushtria t'ja arrijë të qetësojë situatën dhe nëpërmjet ndryshimit të sistemit dhe zgjedhjeve të arrijë të mbijetojë politikisht edhe pas ndryshimeve në Siri.

Një gjë është e qartë, sistemi i vjetër i partisë BAATH dhe i familjes Assad ka përfunduar njëherë e përgjithmonë. Çështja është nëse ky ndryshim do të vazhdojë të bëhet me shumë dhunë, apo do të jetë i ngadaltë dhe nëpërmjet Road-Map-it të kërkuar nga Liga Arabe për Assadin. Deri tani Rusia dhe Kina kanë ndaluar çdo rezolutë të OKB për një Not Fly Zone në Siri, megjithatë kjo gjë nuk është e thënë se nuk do të ndodhë nëse situatë përkeqësohet. Shqetësimet e shprehura së fundmi nga Presidenti Medvedev dhe zonja Klinton javën e fundit tregojnë qartë se Diplomacia punon nën tavolinë për një zgjidhje të tillë.

Alternativa e luftës civile rrezikon ta çojë Sirinë në shpërbërje. Ky alarm u dha vetë nga Presidenti Assad në një intervistë për një media britanike para pak kohësh. Është e qartë thotë Assadi se Alevitët nuk do të lejojnë kurrë që të sundohen nga syritët dhe nga një regjim i vëllezërve myslimane. Po ashtu kurdët në një situatë të tillë do të donin të ndiqnin shembullin e vëllezërve të tyre Irak.

Një shpërbërje Sirisë do të ishte shumë e rrezikshme për të gjithë rajonin, sidomos për Libanin dhe vetë Izraelin. Siguria e Izraelit dhe e ardhmja e tij ndikon shumë në vendimarrjen e Perëndimit përsa i përket lindjes së Mesme, e cila mesa duket është e destinuar, të kalojë nga një cikël konfliktesh në një cikël luftrash të tjera.

Çështja e fundit dhe jo më pak e rëndësishmja është ajo e gazit në Mesdheun Jugor. Kjo çështje duket se ka shndërruar totalisht rolin e Turqisë e cila nga një arbitër asnjëanës është kthyer një aktor në Lindjen e Mesme dhe sidomos në mes të vendeve islame. Ngjarja e flotiljes në Gaza në 2010, duket se është asgjë para implikimit të drejtëpërdrejtë të Turqisë në rënien e regjimeve në Egjipt, Tunizi, Libi dhe sidomos në Siri. Konkurrenca për gazin që prek nëpërmjet Mesdheut Greqinë, Qipron, Turqinë, Sirinë, Izraelin, Egjiptin dhe Libinë, mesa duket është trofeu i vërtetë i asaj që palët presin nga Pranvera e gjatë arabe.

Si për ti dhënë një konotacion ende më alarmant vjen çështja e politikave bërthamore të Iranit. Qeveria Izraelite ka paralajmëruar se do ta sulmojë Iranin dhe impiantet e veta bërthamore. Ndoshta Izraeli ka frike se Irani do të përfshihet drejt për drejt në konfliktin e Sirisë kundër Arabisë Saudite dhe vende të Gjirit Persik duke rrezikuar kështu përfundimisht egzistencën e Izraelit. Një luftë mes Iranit dhe Izraelit rrezikon ta çojë botën drejt një lufte botërore, ndoshta dhe atomike. Kjo është arsyeja pse dhe vetë NATO është shumë e shqetësuar për këtë situatë. Çështja e sigurisë mesdhetare u fut qartësisht në konceptin e fundit startegjik të NATO-s dhe alenaca SHBA-Francë-Britani e madhe po funksionon më së miri brenda NATO-s, sidomos në çështjet arabe.

E ardhmja e konfliktit në Siri nuk ka të bëjë vetëm me sigurinë e atij rajoni. Përkeqësimi i saj rrezikon të tërë sigurinë mesdhetare dhe patjetër atë euro-atlantike. Muajt e ardhshëm do të qartësojnë më mirë ngjarjet, megjithatë një gjë është e sigurtë, epoka e Assadit dhe regjimit BAATH-ist ka përfunduar.